

KU LEUVEN

FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID

Academiejaar 2014-2015

Strafwaardigheid van Cyberpesten

Promotor: Prof. F. VERBRUGGEN

Co-promotor: J. VANDEUREN

Masterscriptie, ingediend door

Lara SCHUPP

Bij het eindexamen voor de graad in

MASTER IN DE RECHTEN

KU LEUVEN

FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID

Academiejaar 2014-2015

Strafwaardigheid van Cyberpesten

Promotor: Prof. F. VERBRUGGEN

Co-promotor: J. VANDEUREN

Masterscriptie, ingediend door

Lara SCHUPP

Bij het eindexamen voor de graad in

MASTER IN DE RECHTEN

Samenvatting

Deze masterproef behandelt de vraag of cyberpesten voldoende strafwaardig is in België. Hamvragen zijn hierbij: biedt de huidige strafwet in België voldoende mogelijkheden?, hollen evolutieve en teleologische interpretaties van bestaande wetten de rechtszekerheid uit?, is de vrije meningsuiting een rem op de strafbaarheid?, en moeten we inspiratie halen uit het buitenland?

Er zijn heel wat verschillen tussen cyberpesten en de klassiekere vormen van pesten. Cyberpesten kan namelijk anoniem gebeuren of onder een valse elektronische identiteit. Cyberpesten kan ook een publiek karakter krijgen, waarbij niet enkel de directe omgeving van het slachtoffer getuige zijn, maar eventueel ook mensen die het slachtoffer niet eens kennen. Bovendien kan een slachtoffer er 24 uur op 7 dagen mee geconfronteerd worden en kan deze zelfs vanuit het buitenland gepest worden. Deze specifieke kenmerken hebben tot gevolg dat de draagwijdte van cyberpesten veel groter kan zijn dan gewoon pesten en dat de strafbaarheid dus van nog groter belang kan zijn.

Na een grondige analyse over de huidige strafbaarheid van cyberpesten, presenteert deze masterproef een aantal conclusies voor de wetgevende (lacunes in de wet), de rechterlijke (legaliteit van teleologische interpretaties van bestaande wetsartikelen) en de uitvoerende macht (hoe een klacht van cyberpesten opnemen in een PV).

Conclusie voor de uitvoerende macht:

Deze masterproef toont aan dat voor de meeste vormen van cyberpesten, één of meerdere bestaande wetten van toepassing kunnen zijn. Onze aanbeveling is dan ook om de politiediensten richtlijnen te bieden op basis van de tabel uitgewerkt in deze masterproef.

Conclusie voor de wetgevende macht:

Mijn onderzoek met deze masterproef concludeert dat de meeste vormen van cyberpesten behandeld kunnen worden op basis van bestaande strafrechtelijke misdrijven. Twee vormen van cyberpesten hebben geen klassiek equivalent: sociaal online pesten en happy slapping. Een eventuele uitbreiding van de strafwet kan in

overweging genomen worden om ook deze vormen van cyberpesten te kunnen vervolgen. Daarnaast kan de wetgever ervoor zorgen dat ook het cyberpesten aan bod komt in het wetsvoorstel rond de aanpak van (klassiek) pesten.

Conclusie voor de rechterlijke macht:

Mijn onderzoek toont verder aan dat een evolutieve en teleologische interpretatie van bestaande wetsartikelen conform zijn met het legaliteitsbeginsel en dus geen uitholling zijn van dit principe, maar enkel een toepassing in het licht van nieuwe technologieën en fenomenen.

Voorts toont deze masterproef aan dat een veelgebruikt verdedigingsmiddel, namelijk de vrije meningsuiting, in België onvoldoende is om vervolging voor cyberpesten te ontlopen. Bovendien kan een cyberpester ook vervolgd worden op basis van een drukpersmisdrijf.

De rechtsvergelijking met de Verenigde Staten toont aan dat er een groot verschil is met onze Belgische context: het grotere belang dat de VS aan de vrijheid van meningsuiting geeft, gaat soms ten nadele van de slachtoffers van cyberpesten.

Mijn algemene conclusie is dus dat mits enkele aanvullingen op de strafwet, cyberpesten vandaag reeds voldoende strafbaar is. Onze aanbeveling is dan ook om voldoende ruchtbaarheid te geven aan de bestaande en eventueel verbeterde strafbaarheid van cyberpesten om een ontradend effect te creëren.

Dankwoord

Ik zou graag een aantal personen willen bedanken die geholpen hebben bij het tot stand komen van deze masterproef.

Ik zou in het bijzonder mijn promotor professor Verbruggen willen bedanken. Hij heeft mijn masterproef gedurende het proces grondig gelezen en mij een zeer uitgebreide feedback bezorgd. Deze feedback, zijn structurele vragen en zijn fundamentele opmerkingen hebben richting gegeven aan deze masterproef.

In de tweede plaats wil ik mijn begeleidster Audrey Delvaux bedanken. Zij heeft mij enorm geholpen bij het opstellen van mijn onderzoeksvoorstel. Op basis van haar commentaren en suggesties kon ik een goed plan uitdenken.

Daarnaast wil ik ook graag mijn begeleider Jacques Vandeuren bedanken voor al zijn hulp bij de masterproef zelf. Zijn feedback was zeer behulpzaam bij het afwerken van de masterproef.

Als laatste zou ik mijn ouders willen bedanken voor al hun steun en dan in het bijzonder mijn vader Carlo Schupp. Zonder juridische achtergrond, hebben zijn hulp met de vormvereisten en zijn suggesties en advies er voor kunnen zorgen dat ik weer vooruit kon op de momenten dat ik vast zat.

Inhoudstafel

SAMENVATTING	I
DANKWOORD	I
SITUERING	1
Afdeling A. Afbakening van het begrip cyberpesten	3
I. Direct cyberpesten	6
II. Indirect cyberpesten	7
Afdeling B. Probleemstelling	8
I. Vergt cyberpesten een eigen categorie?	8
II. Tot welke schade kan cyberpesten leiden?	9
III. Is cyberpesten een strafrechtelijk misdrijf?	11
STRAFRECHTELIJK KADER	13
Afdeling A. Belgische strafwetten relevant bij cyberpesten	13
I. Wet betreffende pesten op het werk	14
II. Wetsartikelen betreffende stalking	18
III. Wetsartikelen betreffende informaticacriminaliteit	21
1) Valsheid in informatica (art. 210bis Sw.)	22
2) Informaticabedrog (art. 504quater Sw.)	23
3) Hacking (art. 550bis Sw.)	24
4) Informaticasabotage (art. 550ter Sw.)	25
IV. Wetsartikel betreffende laster en eerroof	26
V. Wetsartikel betreffende beledigingen	27
VI. Wetsartikel betreffende openbare zedenschennis	28
VII. Wetsartikel betreffende valsheid in geschrifte	31
VIII. Wetsvoorstel betreffende Happy slapping	32
IX. Wetsvoorstel betreffende pesten in het algemeen	34
X. Andere toepasbare wetten	35
XI. Conclusies	35
Afdeling B. Europese richtlijnen relevant voor cyberpesten	37
Afdeling C. Amerikaanse wetten relevant voor cyberpesten	39
I. Defamation	39
II. Communications Decency Act	40
III. Stalking	41
IV. Computer Fraud and Abuse Act	43
V. Andere wetten	44
VI. Conclusies	45

RECHTSVINDING BETREFFENDE CYBERPESTEN	46
Afdeling A. Verruimde interpretatie van bestaande wetten	46
I. Wetsartikelen betreffende stalking	48
II. Wetsartikelen betreffende informaticacriminaliteit	50
III. Wetsartikelen laster en eerroof en belediging	50
IV. Wetsartikelen betreffende openbare zedenschennis	51
V. Wetsartikel betreffende valsheid in geschrifte	52
VI. Conclusies	52
Afdeling B. Legaliteitsvoorwaarden	54
Afdeling C. Analyse van de legaliteit	59
I. Artikel betreffende stalking	60
II. Artikelen betreffende informaticacriminaliteit	61
III. Artikel betreffende openbare zedenschennis	61
IV. Artikelen betreffende laster, eerroof en belediging	62
V. Conclusies	64
CYBERPESTEN EN MENINGSUITINGEN	67
Afdeling A. Recht op vrije meningsuiting	67
I. Het begrip 'vrije meningsuiting'	67
II. Verband cyberpesten en 'vrije meningsuiting'	69
Afdeling B. Verdediging op basis van vrije meningsuiting	70
I. Artikel 19 Gw.: vrijheid om op elk gebied zijn mening te uiten	70
II. Artikel 25 Gw.: de drukpers is vrij	71
III. Vergelijking met Verenigde Staten	73
IV. Conclusie	77
RECHTEN VAN HET SLACHTOFFER	81
Afdeling A. Herstelrecht	81
Afdeling B. Herstelmaatregelen	82
I. Schadebemiddeling	83
II. Strafbemiddeling	83
III. Herstelbemiddeling	84
CONCLUSIE	87
BIBLIOGRAFIE	91
I. Wetgeving	91
II. Rechtspraak	92
III. Rechtsleer – België	96
IV. Rechtsleer – Verenigde Staten	100
V. Eindwerken	101
VI. Tijdschriften	102

Situering

Op 13 december 2012 staat er een artikel in de krant over een meisje van 16 jaar uit Florida, Jessica Laney, dat zelfmoord pleegde nadat ze verschillende haatberichten via de website ask.fm kreeg toegestuurd.¹

Op 7 augustus 2013 bericht Het Laatste Nieuws over de dood van Hannah Smith, een brits meisje van 14. Zij pleegde zelfmoord nadat ze op de website ask.fm voortdurend beledigingen en berichten ontving zoals: "Ga en sterf", enkel omdat ze last had van eczema.²

In Knack vertelde Tim over de haatberichten die hij krijgt: "Awel lelijkaard, wanneer gaat gy zelfmoord plegen?, is maar een van de vele haatberichten die Tim (13) dagelijks op zijn Tumblr te lezen krijgt."³

Dit zijn maar enkele voorbeelden van gevallen van cyberpesten. Het is een fenomeen dat zich over heel de wereld voordoet. Door de toename van het internetgebruik is het een zeer actueel thema en er worden talloze studies gepubliceerd over de persoonlijke en maatschappelijke gevolgen, over de preventieve rol van sociale netwerken en over de rol van preventiecampagnes.

Dat cyberpesten veel voorkomt lijkt geen twijfel, maar hoe gaat men er mee om? Hoe worden deze pestkoppen strafrechtelijk aangepakt?

Op sociale media uitten slachtoffers geregeld hun ongenoegen over straffeloosheid en het gebrek aan aandacht door de politie:

¹ H. OP DE BEECK, "Meisje stapt uit het leven nadat internetpesters haar vragen zelfmoord te plegen", *Het Laatste Nieuws*, 13 december 2012.

² B. BOUTSEN, "14-jarig meisje pleegt zelfmoord na aanhoudend pesten", *Het Laatste Nieuws*, 7 augustus 2013.

³ K. SWARTENBROUX, "Antwerpse Hoeren-Facebookpagina: 11% van de jongeren slachtoffer cyberpesten", *De Knack*, 2013,

MELDPUNT CYBERPESTEN

Voor Vlaanderen :
Geen specifiek meldpunt voor cyberpesten, maar contacteer een **CLB** of een **JAC** in je buurt, de (vroegere) kinder- en jongerentelefoon

Awel (bij alle diensten zijn chatfuncties aanwezig) en bij ernstige tekenen, stop naar de lokale politie en hoop dat zij er iets mee willen doen. Je kunt ook telefoneren, chatten of mailen met Child Focus (vooral seksueel grensoverschrijdend gedrag maar ook ivm veilig internet) <http://childfocus.be/nl/hulp-nodig/hulplijn-voor-een-veilig-internet>

Voor Nederland : www.meldknop.nl

 Meldknop.nl Bekijk hier een filmpje rond de meldknop. Zie ook www.digitaalpesten.nl

 Jorinde Singh · 19 mrt.
Naar de **politie** moeten gaan wegens vuile anonieme sms'jes. Toen had ik ten minste bewijs. Niks gebeurd. #[wijoverdrijvenniet](#)

 Eglantine Henderick · 19 mrt.
Aangifte willen doen bij **politie**, maar hebben ze niet opgevolgd. Die man doet het wrs nog steeds bij andere meisjes #[wijoverdrijvenniet](#)

Vriendschapsverzoeken Alles verbergen

 Politie

Bekijk verborgen verzoeken ▾

Dergelijke uitingen geven aan dat er een perceptie heerst dat cyberpestkoppen onvoldoende strafrechtelijk vervolgd kunnen worden. Hamvragen hierbij zijn dan ook: biedt de huidige strafwet in België voldoende mogelijkheden?, hollen evolutieve en teleologische interpretaties van bestaande wetten de rechtszekerheid uit?, is de vrije meningsuiting een rem op de strafbaarheid?, en moeten we inspiratie halen in het buitenland?

Deze masterproef handelt over dit soort pesten en meer bepaald over de strafwaardigheid ervan. Het Belgische Strafwetboek kent het begrip 'cyberpesten' niet als apart misdrijf. De vraag of er een specifieke strafbaarstelling zou moeten komen voor cyberpesten of dat de huidige strafbepalingen voldoen, staat centraal.

Deze masterproef geeft op basis van een grondige analyse een antwoord op de huidige strafbaarstelling en de eventuele wenselijkheid van aanvullingen in de strafwet. Dit zal op basis van een grondige en kritische literatuurstudie worden gedaan. Daarnaast komt ook een functionele rechtsvergelijking met de Verenigde Staten aan bod. Hieruit zullen een aantal elementen gezocht worden die nuttig kunnen zijn voor België.

Deze masterproef is als volgt gestructureerd:

1. Hoofdstuk 1 Situering, bakent het begrip cyberpesten voor deze masterproef af en omlijnt de probleemstelling.
2. Hoofdstuk 2 Strafrechtelijk kader, somt de wetsartikelen relevant bij gevallen van cyberpesten op.

3. Hoofdstuk 3 Rechtsvinding betreffende cyberpesten, bestudeert de interpretatie van de strafwet door de rechtspraak in het kader van cyberpesten en onderzoekt de legaliteit van de mogelijke interpretaties.
4. Hoofdstuk 4 Vrijheid van meningsuiting, onderzoekt de invloed van dit grondrecht op de strafbaarheid van cyberpesten.
5. Hoofdstuk 5 Rechten van het slachtoffer, bestudeert herstelrecht in het kader van cyberpesten.

Afdeling A. Afbakening van het begrip cyberpesten

In 1993 definieerde DAN OLWEUS het begrip ‘pesten’ als volgt: “Een persoon wordt gepest of getreiterd als hij of zij herhaaldelijk en langdurig blootstaat aan negatieve handelingen verricht door één of meer andere personen”.⁴ Hij onderscheidt daarbij verscheidene elementen. Eerst en vooral moet de dader de bedoeling hebben opzettelijk schade te berokkenen of ongemak te veroorzaken. Daarnaast zijn de handelingen herhaaldelijk en langdurig. Dit kan zowel op een fysieke als verbale manier gebeuren. In geval van pesten is er een machtsonevenwicht aanwezig, het slachtoffer kan zich moeilijk verweren.⁵

Cyberpesten kan dan gedefinieerd worden als “pesten door middel van informatica- en communicatietechnologie”.⁶ Deze middelen zijn bijvoorbeeld mobiele telefoons, computer, en het internet. Een pester op het internet kan bijvoorbeeld roddels, kwetsende boodschappen of gênante foto’s verspreiden. Maar het kan ook ergere vormen aannemen en bijvoorbeeld tot stalking uitgroeien.

Deze masterproef gebruikt het onderzoek “Cyberpesten: pesten in bits en bites” van het Observatorium van de Rechten op het Internet⁷ om het begrip ‘cyberpesten’ af te bakenen. Hun studie lijst een aantal vormen van cyberdaden op en beschrijft deze vormen aan de hand van een aantal scenario’s en het eventuele, negatief effect op het slachtoffer.

⁴ H. VANDEBOSCH, K. VAN CLEEMPUT, D. MORTELMANS en M. WALRAVE, *Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen*, studie in opdracht van het viWTA, Brussel, 2006, 13.

⁵ H. VANDEBOSCH, K. VAN CLEEMPUT, D. MORTELMANS en M. WALRAVE, *Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen*, studie in opdracht van het viWTA, Brussel, 2006, 13.

⁶ C. RIZZA en A. GUIMARAES PEREIRA, *JRC Scientific en Policy Reports: Social Networks and Cyber-bullying among Teenagers*, Luxemburg, Publications Office of the European Union, 2013, 12; E. DE PAUW, “Sociale controle in onlinegemeenschappen: een taak voor de overheid of volstaat zelfregulering?”, *Orde* 2012, afl. 49, 9.

⁷ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 68p.

Aangezien de gegeven vormen van cyberdaden maatschappelijk als ‘verkeerd’ worden beschouwd, gaat deze masterproef ervan uit dat hiervoor bijgevolg ook ‘strafbaarheid’ gewenst is. De tekst van deze masterproef neemt de volgende tabel als leidraad om de ‘strafwaardigheid’ van verschillende vormen van cyberpesten te evalueren.

Cyberdaad	Beschrijving	Contact
Fysiek cyberpesten	Het beschadigen van ICT, het platleggen/onderbreken van ICT-activiteiten van het slachtoffer of een virtuele inbraak in diens computer, tablet of GSM.	Direct
Flaming	Vijandige, vernederende, beledigende, bedreigende of agressieve berichten sturen naar groepen via online fora of naar het slachtoffer zelf via e-mail, chats of SMS.	Direct
Non-verbaal online pesten	Bepaalde foto's of beelden online plaatsen of massaal versturen naar e-mailadressen van personen die het slachtoffer kennen.	Direct
Happy slapping	Het filmen en online plaatsen van een bepaalde fysieke misdaad, met de bedoeling het slachtoffer hiermee te denigreren.	Indirect
Sociaal online pesten	Het slachtoffer wordt uitgesloten van bestaande online groepen.	Direct
Outing	De pester verzendt persoonlijke informatie, die vertrouwelijk of gênant is, over het slachtoffer naar anderen om het slachtoffer te generen.	Indirect
Masquerade	De pester doet alsof hij iemand anders is. Er zijn twee vormen, namelijk identiteitsdiefstal en <i>identity fluidity</i> .	Indirect
Denigreren	De goede naam en reputatie van het slachtoffer wordt aangetast door het verzenden van schadelijke en onware beweringen.	Indirect
Haatwebsites	Een website wordt ontworpen om diepe afkeer van een persoon te uiten in kwetsende woorden en soms ook in beelden.	Indirect
Cyberstalken	Het lastigvallen van het slachtoffer met een bedreigend karakter.	Direct

Tabel 1. Vormen van cyberpesten die maatschappelijk als verkeerd gedrag worden beschouwd.

Wanneer volwassenen trachten om kinderen of pubers te misleiden in chatruimtes of trachten ze via internet te manipuleren of te dwingen tot seksuele exploitatie is dit een ernstige vorm

van misbruik, maar noemt men het in principe geen cyberpesten. Dat neemt niet weg dat soms seksuele misbruikers betrokken geraken in cyberpesten: dit kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer een minderjarige naaktfoto's van een andere minderjarige post of dat een minderjarige zonder medeweten van de ander al diens persoonlijke gegevens op het internet publiceert met de vermelding dat hij of zij een seksavontuur wil. Bij de afbakening van deze masterproef, werd deze cybervorm van seksuele exploitatie derhalve niet als cyberpesten opgenomen.

De psychologische literatuur is het niet eens over wat pesten juist is. Daarom hebben een aantal auteurs (o.a. M. B. Greene en D. Olweus) geprobeerd een werkbare definitie te geven over wat cyberpesten eigenlijk inhoudt.⁸ Heidi Vandebosch (professor aan de universiteit Antwerpen) heeft deze gepreciseerd, waardoor men via vijf criteria kan nagaan of er echt sprake is van pesten.

- *Criterion 1. Intentie criterium:* de dader moet echt de bedoeling hebben om het slachtoffer te kwetsen.⁹ Men mag cyberpesten daarbij niet verwarren met plagen. Dit is meestal eenmalig en de dader heeft niet de bedoeling om te kwetsen.¹⁰
- *Criterion 2. Frequentie criterium:* de dader kwetst het slachtoffer door hem of haar herhaaldelijk lastig te vallen. In geval van een eenmalige actie spreekt men dus niet meteen van cyberpesten.
- *Criterion 3. Machtscriterium:* bij cyberpesten wordt de relatie tussen het slachtoffer en de dader wordt gekenmerkt door een machtsonevenwicht. Dat wil zeggen dat er sprake is van een sterke en een zwakke partij, bijvoorbeeld doordat het slachtoffer tegenover een technologisch expert staat.¹¹

⁸ L. LEMBRECHTS, "Cyberpesten: als de grenzen van de echte en de virtuele wereld vervagen", *Panopt.* 2011, afl. 6, 21; H. VANDEBOSCH, K. VAN CLEEMPUT, D. MORTELMANS en M. WALRAVE, *Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen*, studie in opdracht van het viWTA, Brussel, 2006, 13.

⁹ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 25; H. VANDENBOSH et al., *Zes jaar onderzoek naar cyberpesten in Vlaanderen, België en daarbuiten: een overzicht van de bevindingen*, Antwerpen, White Paper, 2012, 4.

¹⁰ R.C. VAN DER HULST en R.J.M. NEVE, *High-tech crime, soorten criminaliteit en hun daders: een literatuurinventarisatie*, Meppel, Boom Distributiecentrum, 2008, 37; M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 25.

¹¹ C. RIZZA en A. GUIMARAES PEREIRA, JRC Scientific en Policy Reports: *Social Networks and Cyber-bullying among Teenagers*, Luxemburg, Publications Office of the European Union, 2013, 12; H. VANDENBOSH et al., *Zes jaar onderzoek naar cyberpesten in Vlaanderen, België en daarbuiten: een overzicht van de bevindingen*,

- *Criterion 4.* Daarnaast moet het pesten gericht zijn tot een individu.
- *Criterion 5.* Het cyberpesten komt voor binnen bestaande sociale groepen.

Cyberpesten kan ook opgedeeld worden in direct en indirect.¹² Binnen deze twee categorieën kan cyberpesten verschillende vormen aannemen.

I. Direct cyberpesten

Cyberpesten kan direct zijn. Hierbij is het slachtoffer op de hoogte van het pesten, er is een direct contact.¹³ Voorbeelden van direct cyberpesten zijn:¹⁴

- Fysiek cyberpesten zoals het hacken van de e-mailaccount.
- Verbaal cyberpesten zoals flaming. Flaming houdt in dat er vernederende of vijandige berichten worden verstuurd naar het slachtoffer. Dit kan onder andere via e-mail of via SMS.¹⁵
- Niet-verbaal cyberpesten, bijvoorbeeld door foto's of beelden digitaal te verspreiden. Een extreem voorbeeld is happy slapping, het fenomeen waarbij een persoon wordt gefilmd terwijl hij wordt afgetuigd en dit filmpje op het internet geplaatst wordt.¹⁶
- Sociaal online pesten, waarbij het slachtoffer uitgesloten wordt van bepaalde groepen op het internet.¹⁷

Antwerpen, IWT, 2012,4; M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 23.

¹² M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 27.

¹³ H. VANDENBOSH et al, *Zes jaar onderzoek naar cyberpesten in Vlaanderen, België en daarbuiten: een overzicht van de bevindingen*, Antwerpen, IWT, 2012, 6; M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 27.

¹⁴ R.C. VAN DER HULST en R.J.M. NEVE., *High-tech crime, soorten criminaliteit en hun daders: een literatuurinventarisatie*, Meppel, Boom Distributiecentrum, 2008, 38-39; M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 28; L. ELLISON, Y. AKDENIZ, "Cyber-stalking: The Regulation of Harassment on the Internet", *Criminal Law Review* 1998, 31.

¹⁵ H. VANDEBOSCH, K. VAN CLEEMPUT, D. MORTELMANS en M. WALRAVE, *Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen*, studie in opdracht van het viWTA, Brussel, 2006, 37.

¹⁶ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 28; M. REYNEBEAU, "Happy slapping is rage geworden", *De Standaard*, 25 maart 2006; X, "Filmpje van speelplaatsgevecht van geen happy slapping", *Klasse* 2006, afl. 169, 9.

- Cyberstalken, namelijk het stalken van een persoon door middel van elektronische communicatiemiddelen, zoals het herhaaldelijk versturen van bedreigende e-mails, een enorme hoeveelheid mails, mails met een pornografische inhoud of zelfs met een virus¹⁸.

II. Indirect cyberpesten

In tegenstelling tot direct pesten, is bij indirect pesten het slachtoffer niet noodzakelijk op de hoogte van het pesten.¹⁹ Voorbeelden van indirect cyberpesten zijn:²⁰

- Denigration: Bij *denigration* wordt de eer en de goede naam van het slachtoffer aangetast. Dit gaat dan eerder richting laster en eerroof.²¹
- Masquerade: Als men spreekt van *masquerade* kan het gaan om identiteitsdiefstal²², waarbij de dader zich naar de buitenwereld als het slachtoffer uitgeeft. Masquerade kan ook de vorm van *identity fluidity* aannemen, waarbij de dader zich als een ander persoon uitgeeft tijdens het chatten met het slachtoffer. Tot nu toe is identiteitsdiefstal in België nog niet opgenomen in de strafwet, zoals de meeste Europese landen gebruiken we de andere misdrijfomschrijvingen om het te bestraffen²³. De Verenigde

¹⁷ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 28.

¹⁸ http://www.polfed-fedpol.be/crim/crim_fccu_stalking_nl.php#_Is_Stalking_spamming?.

¹⁹ H. VANDENBOSH et al, *Zes jaar onderzoek naar cyberpesten in Vlaanderen, België en daarbuiten: een overzicht van de bevindingen*, Antwerpen, IWT, 2012, 6; M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 27.

²⁰ R.C. VAN DER HULST en R.J.M. NEVE, *High-tech crime, soorten criminaliteit en hun daders: een literatuurinventarisatie*, Meppel, Boom Distributiecentrum, 2008, 39; M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 29; T. BERAN en Q. LI, "The Relationship between Cyberbullying and School Bullying", *Journal of Student Wellbeing* 2007, afl 1(2), 17.

²¹ Zie hoofdstuk 2 Strafrechtelijk kader, Afdeling A. Belgische strafwetten relevant voor cyberpesten, IV. Laster en eerroof, pag. 27.

²² L. ELLISON en Y. AKDENIZ, "Cyber-stalking: The Regulation of Harassment on the Internet", *Criminal Law Review* 1998, 32; DE PAUW, E., "Sociale controle in onlinegemeenschappen: een taak voor de overheid of volstaat zelfregulering?", *Orde* 2012, afl. 49, 9; T. BERAN en Q. LI, "The Relationship between Cyberbullying and School Bullying", *Journal of Student Wellbeing* 2007, afl 1(2), 17.

²³ W. BRUGGEMAN, What's in a name? Identiteitsfraude en -diefstal, Antwerpen, Maklu, 2012, 82.

Staten heeft op federaal niveau wel een wet die identiteitsdiefstal bestraft, namelijk de *Identity Theft and Assumption Deterrence Act*.²⁴

- Outing: In een geval van *outing* plaatst de dader berichten met gênante, vertrouwelijke of gevoelige informatie van het slachtoffer op het internet om zo het slachtoffer te vernederen of te generen.
- Haatwebsites²⁵: dit zijn websites die een bepaalde persoon viseren. Anderen kunnen negatieve commentaren achterlaten op de site, waardoor men op die manier de persoon kan vernederen of beledigen.

Afdeling B. Probleemstelling

I. Vergt cyberpesten een eigen categorie?

De daden van pesten en cyberpesten vertonen een aantal gelijkenissen. Bij beide vormen gaat het om een agressieve daad tegenover een anderen persoon, een machtsverhouding tussen de dader en het slachtoffer en een herhaling van het gedrag.²⁶

Er zijn echter ook heel wat verschillen. Cyberpesten kan anoniem gebeuren. De pester kan bijvoorbeeld gebruik maken van een valse e-mailaccount. Het slachtoffer weet dan niet wie de dader eigenlijk is.²⁷ Verder heeft cyberpesten een publiek karakter. Niet enkel omstanders

²⁴ 30 oktober 1998.

²⁵ R.C. VAN DER HULST en R.J.M. NEVE, *High-tech crime, soorten criminaliteit en hun daders: een literatuurinventarisatie*, Meppel, Boom Distributiecentrum, 2008, 39; M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 29.

²⁶R. KOWALSKI, G. GIUMETTI, A. SCHROEDER, M. LATTANNER, "Bullying in the Digital Age: A Critical Review and Meta-Analysis of Cyberbullying Research Among Youth", *Psychological Bulletin* 2014, Vol. 140, No. 4, 1107; VANDEBOSCH, H., VAN CLEEMPUT, K., MORTELMANS, D. en WALRAVE, M. , *Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen*, studie in opdracht van het viWTA, Brussel, 2006, 164; H. VANDENBOSH et al, *Zes jaar onderzoek naar cyberpesten in Vlaanderen, België en daarbuiten: een overzicht van de bevindingen*, Antwerpen, White Paper, 2012, 4.

²⁷ R. KOWALSKI, G. GIUMETTI, A. SCHROEDER en M. LATTANNER, "Bullying in the Digital Age: A Critical Review and Meta-Analysis of Cyberbullying Research Among Youth", *Psychological Bulletin* 2014, Vol. 140, No. 4, 1107; H. VANDENBOSH et al, *Zes jaar onderzoek naar cyberpesten in Vlaanderen, België en daarbuiten: een overzicht van de bevindingen*, Antwerpen, White Paper, 2012, 4-5.

zijn getuige, maar ook eventueel mensen die het slachtoffer niet eens kennen.²⁸ Wanneer iets op het internet staat, is het meestal toegankelijk voor iedereen. Daarnaast kan cyberpesten waar en wanneer dan ook voorkomen. Een slachtoffer wordt er 24/7 mee geconfronteerd en kan zelfs vanuit het buitenland gepest worden.²⁹ Deze specifieke kenmerken hebben tot gevolg dat de draagwijdte van cyberpesten doorgaans groter is dan gewoon pesten.³⁰ Een onderzoek uit New York toonde aan dat voornamelijk het publieke karakter en de anonimiteit een grote invloed hebben op het slachtoffer en zij daarom cyberpesten als “erger” ervaren.³¹

Een bijzonder probleem bij cyberpesten is de jurisdictie. Iemand uit Spanje kan een persoon in België pesten door middel van het internet. Welk recht is dan van toepassing? Bij de afbakening van deze masterproef, werd gekozen om de Belgische strafbaarheid te onderzoeken en het aspect “vanuit het buitenland” als apart onderzoeks domein te beschouwen. Het onderwerp blijft beperkt tot de strafwet en niet de strafprocedure.

II. Tot welke schade kan cyberpesten leiden?

Wanneer iemand gecyberpeest wordt, kan deze zowel materiële als morele schade oplopen³². Materiële schade doet zich bijvoorbeeld voor wanneer de cyberdader de computer hackt van het slachtoffer waardoor schade aan de computer ontstaat. Meestal is de voornaamste schade echter van morele aard.³³

²⁸ R. KOWALSKI, G. GIUMETTI, A. SCHROEDER en M. LATTANNER, “Bullying in the Digital Age: A Critical Review and Meta-Analysis of Cyberbullying Research Among Youth”, *Psychological Bulletin* 2014, Vol. 140, No. 4, 1107; H. VANDENBOSH et al, *Zes jaar onderzoek naar cyberpesten in Vlaanderen, België en daarbuiten: een overzicht van de bevindingen*, Antwerpen, White Paper, 2012, 4-5.

²⁹ R. KOWALSKI, G. GIUMETTI, A. SCHROEDER en M. LATTANNER, “Bullying in the Digital Age: A Critical Review and Meta-Analysis of Cyberbullying Research Among Youth”, *Psychological Bulletin* 2014, Vol. 140, No. 4, 1107; H. VANDENBOSH et al, *Zes jaar onderzoek naar cyberpesten in Vlaanderen, België en daarbuiten: een overzicht van de bevindingen*, Antwerpen, White Paper, 2012, 4-5.

³⁰ H. VANDEBOSCH, K. VAN CLEEMPUT, D. MORTELMANS en M. WALRAVE, *Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen*, studie in opdracht van het viWTA, Brussel, 2006, 44.

³¹ F. STICCA en S. PERREN, “Is Cyberbullying Worse than Traditional Bullying? Examining the Differential Roles of Medium, Publicity, and Anonymity for the Perceived Severity of Bullying”, *Journal of Youth and Adolescence* 2013, Vol. 42(5), 747.

³² H. VANDENBOSH et al, *Zes jaar onderzoek naar cyberpesten in Vlaanderen, België en daarbuiten: een overzicht van de bevindingen*, Antwerpen, White Paper, 2012, 6.

³³ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 47.

Cyberpesten kan lichamelijke schade tot gevolg hebben. Slachtoffers kunnen moeheid, verschillende soorten pijnen en een gebrek aan kracht ervaren. Daarnaast zijn ook mentale klachten mogelijk. Dit uit zich voornamelijk in mentale gezondheidsproblemen, onderzoek toont namelijk aan dat slachtoffers tot drie keer meer kans hebben op een depressie.³⁴ Soms kan dit zelfs lijden tot zelfmoordneigingen.³⁵

Verschillende onderzoeken tonen aan dat cyberpesten kan leiden tot schaamte, angst, nervositeit, eenzaamheid, onzekerheid en een ontredderd gevoel.³⁶ Een laag zelfbeeld kan daar ook nog bijkomen³⁷. Dit zijn psychische gevolgen.

Wanneer een minderjarige wordt gepest, stellen onderzoekers (vb. Reid) vast dat dit vaak gepaard gaat met spijbelen en in het algemeen problemen op school.³⁸ Maar niet enkel de slachtoffers krijgen met deze gevoelens te maken. Ook de daders ondervinden negatieve gevolgen. Zo hebben ze meer kans om later probleemgedrag te ontwikkelen en

³⁴ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 47; H. VANDENBOSH et al, *Zes jaar onderzoek naar cyberpesten in Vlaanderen, België en daarbuiten: een overzicht van de bevindingen*, Antwerpen, White Paper, 2012, 6.

³⁵ C. RIZZA en A. GUIMARAES PEREIRA, *JRC Scientific en Policy Reports: Social Networks and Cyber-bullying among Teenagers*, Luxemburg, Publications Office of the European Union, 2013, 13; M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 47; <http://www.cyberpesten.be/cyberpestenite/gevolgenvancyberpesten.htm>; M. MORALES, "Cyberbullying", *Journal of Consumer Health on the Internet* 2011, afl. 5, 407; X, "Meisje (14) pleegt zelfmoord na aanhoudend cyberpesten", *HLN*, 12 februari 2014.

³⁶ T. BERAN en Q. LI, "The Relationship between Cyberbullying and School Bullying", *Journal of Student Wellbeing* 2007, afl 1(2), 19; M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 47; C. OTTENWELLER, Cyberbullying: The Interactive Playground Cries for a Clarification of the Communications Decency Act., 41 *Val.U.L.Rev.* 1285 (2007), 1292.

³⁷ C. OTTENWELLER, Cyberbullying: The Interactive Playground Cries for a Clarification of the Communications Decency Act., 41 *Val.U.L.Rev.* 1285 (2007), 1292.

³⁸ T. BERAN en Q. LI, "The Relationship between Cyberbullying and School Bullying", *Journal of Student Wellbeing* 2007, afl 1(2), 19; C. OTTENWELLER, Cyberbullying: The Interactive Playground Cries for a Clarification of the Communications Decency Act., 41 *Val.U.L.Rev.* 1285 (2007), 1292.

schoolproblemen op te lopen.³⁹ Ze lopen zo meer veroordelingen op en zien moeilijkheden in de sociale omgang. En ook zij hebben het risico in een depressie terecht te komen.⁴⁰

Ook bijstanders en de daders zelf kunnen lijden onder cyberpesten.⁴¹ Zij kunnen een verstoring en afleiding tijdens het leerproces ervaren. Het is ook mogelijk dat zij er verkeerde opvattingen aan over houden, bijvoorbeeld denken dat cyberpesten normaal is.⁴²

III. Is cyberpesten een strafrechtelijk misdrijf?

Net omwille van de mogelijke schade, voelt de maatschappij dergelijke vormen van cyberpesten aan als een ‘misdrijf’. Als een bepaalde cyberdaad als misdrijf wordt gepercipieerd door de maatschappij, rijst de vraag of die daad vandaag ook strafrechtelijk als misdrijf kan worden gekwalificeerd. Doorheen deze masterproef zal een antwoord op deze vraag worden geformuleerd.

Verschillende instanties bevelen voornamelijk een preventieve aanpak aan. Ze leggen de nadruk op informatie, sensibilisering en preventie.⁴³ Daarnaast vinden ze ook dat voornamelijk scholen en ouders moeten optreden.⁴⁴ Dat lijkt hen de beste oplossing om met het toenemende probleem om te gaan. Pas in de tweede plaats moet het strafrecht zijn werk doen. Wanneer het uit de hand loopt en het pesten ernstige vormen aanneemt, zoals stalking, moet het strafrecht wel toepassing vinden. Daar komt dan de problematiek naar voren van het plaatsen van cyberpesten onder een bestaand misdrijf.

³⁹ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 48; C. OTTENWELLER, *Cyberbullying: The Interactive Playground Cries for a Clarification of the Communications Decency Act.*, 41 *Val.U.L.Rev.* 1285 (2007), 1293.

⁴⁰ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 48.

⁴¹ H. VANDENBOSH et al, *Zes jaar onderzoek naar cyberpesten in Vlaanderen, België en daarbuiten: een overzicht van de bevindingen*, Antwerpen, White Paper, 2012, 6.

⁴² M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 48.

⁴³ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 151; VANDEBOSCH, H., VAN CLEEMPUT, K., MORTELMANS, D. en WALRAVE, M., *Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen*, studie in opdracht van het viWTA, Brussel, 2006, 187.

⁴⁴ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 151; VANDEBOSCH, H., VAN CLEEMPUT, K., MORTELMANS, D. en WALRAVE, M., *Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen*, studie in opdracht van het viWTA, Brussel, 2006, 190.

Uit de Memorie van Toelichting over de Wet van 11 juni 2002 betreffende de bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, blijkt dat 13% van de werknemers in België op dat ogenblik al het slachtoffer was geweest van pesterijen op het werk (door het Derde Europees Onderzoek naar de arbeidsvoorwaarden in 2000)⁴⁵. Omwille van dit grote aantal, de ontelbare schadelijke gevolgen en het feit dat onze wetgeving daar niet aan aangepast is, diende het parlement een wetsvoorstel is om dit probleem aan te pakken. Daarnaast beantwoordt de nieuwe wet aan de verplichtingen die de EU de lidstaten heeft opgelegd in een aantal richtlijnen.⁴⁶ Deze redenering kan getransponeerd worden naar cyberpesten. Bij cyberpesten gaat het ook om een grote groep slachtoffers, veel schadelijke gevolgen,...

In oktober 2014 hebben C. Van Cauter en S. Lahaye-Battheu een voorstel ingediend om gewoon pesten strafbaar te stellen. Nu is het parlement volop bezig met het te bespreken. Een wet voor pesten op het werk is reeds in voege sinds 2002, maar gezien het aantal gevallen van pesten buiten het werk, lijkt verder wetgevend initiatief nodig. De huidige strafwet, in het bijzonder belaging en onopzettelijk slagen en verwondingen, zou niet volstaan omdat niet altijd alle constitutieve bestanddelen aanwezig zijn.⁴⁷ Men wil gewoon pesten dus ook strafbaar maken omdat het toch wel veel voorkomt. Hetzelfde geldt voor cyberpesten. Dus waarom niet ineens een wet maken die ook cyberpesten omvat?

Daarnaast ervaren slachtoffers vaak moeilijkheden wanneer aan Internet Service Providers (hierna 'ISP') of mobiele operatoren wordt gevraagd om het cyberpesten te doen stoppen. Hier kan het recht ook een nuttige rol spelen, hoewel het recht op vrije meningsuiting eveneens van belang is.⁴⁸

Er zijn reeds heel wat studies die het maatschappelijke aspect van cyberpesten behandelen. Deze masterproef wenst een bijdrage te leveren door het strafrechtelijke aspect te behandelen.

⁴⁵ Wetsontwerp betreffende de bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, *Parl.St.*, Kamer 2001-2002, nr. 1583/I,5.

⁴⁶ Wetsontwerp betreffende de bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, *Parl.St.*, Kamer 2001-2002, nr. 1583/I, 6-7.

⁴⁷ Wetsvoorstel tot wijziging van het Strafwetboek wat betreft de strafbaarstelling van pesterijen, *Parl.St.*, Kamer 2014-2015, 463/I, 4.

⁴⁸ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 190.

Strafrechtelijk kader

Dit hoofdstuk somt de strafrechtelijke misdrijven op die het meest relevant zijn voor gevallen van cyberpesten. Voor elke vorm van cyberpesten is er een illustratieve koppeling met relevante wetsartikelen. Terwijl dit hoofdstuk een uitgebreide studie vormt van de in aanmerking komende wetsartikelen, wordt de legaliteit van een verruimde interpretatie ervan diepgaand onderzocht in Hoofdstuk 3 Rechtsvinding betreffende cyberpesten, Afdeling C.

Afdeling A. Belgische strafwetten relevant bij cyberpesten

Om een cyberpester te kunnen straffen, moet kunnen aangetoond worden dat de dader de strafwet heeft overtreden. In België bestaat er geen aparte strafbaarstelling voor cyberpesten: het Belgisch Strafwetboek bevat geen aparte kwalificatie die cyberpesten zou onderscheiden van andere misdrijven.

Om feiten te bestraffen, moet men aldus beroep doen op de bestaande misdrijven vervat in het strafwetboek of in bijzondere wetten.

Eerst en vooral komt de Wet van 11 juni 2002 betreffende de bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk⁴⁹ in aanmerking. Deze wet behandelt pesterijen op het werk. In het geval cyberpesten zich op het werk voordoet, kan het slachtoffer zich op deze wet beroepen.

Ten tweede komen ook een aantal specifieke misdrijven uit het Strafwetboek van 8 juni 1867,⁵⁰ in aanmerking, zoals bijvoorbeeld belaging en laster en eerroof. Hieronder worden de relevante artikelen uitgebreid besproken.

Daarnaast kan een slachtoffer ook de Wet 13 juni 2005 betreffende de elektronische communicatie⁵¹ inroepen. Artikel 145 §3bis van deze wet gaat over stalken via telecommunicatie en kan een geval van cyberpesten omvatten.

⁴⁹B.S. 22 juni 2002.

⁵⁰B.S. 9 juni 1867.

Als laatste is het nog belangrijk te vermelden dat er op dit moment een wetsontwerp in verband met de strafbaarstelling van Pesten, op tafel ligt. Deze wet voegt een artikel 442quinquies toe aan het Strafwetboek. Het valt nog af te wachten of dit artikel ook cyberpesten zou kunnen omvatten.

I. Wet betreffende pesten op het werk

Bij pesten denkt men misschien in eerste instantie aan jongeren op school. Pesterijen kunnen echter evengoed tussen volwassenen voorkomen, bijvoorbeeld op het werk.

De wet van 11 juni 2002 betreffende de bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk (hierna Wet 11 juni 2002)⁵² pakt pesten op het werk aan, terwijl de wetgever voor pesten op school en cyberpesten geen specifieke heeft uitgevaardigd. Waarom kreeg dit wel aandacht van de wetgever? Hierna zal de wet kort toegelicht worden.

Pesten op het werk komt regelmatig voor. Onderzoek (het Derde Europees Onderzoek naar de arbeidsvoorwaarden in 2000) wijst uit dat maar liefst 9% van de werknemers (in 15 lidstaten) zich een slachtoffer gevoeld hebben van pesterijen op het werk.⁵³ Het aantal vergroot in de publieke sector en in grotere ondernemingen.⁵⁴

Artikel 32ter, 2° van de Wet van 11 juni 2002 geeft een definitie van pesterijen op het werk⁵⁵. Hierin staan een aantal elementen vermeld:

⁵¹ B.S. 20 juni 2005.

⁵² B.S. 22 juni 2002. De wet van 11 juni 2002 wijzigt de wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk⁵² door een hoofdstuk Vbis in te voegen dat expliciet over pesten gaat.

⁵³ Wetsontwerp betreffende de bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, *Parl.St.*, Kamer 2001-2002, nr. 1583/I,5; A. THYS, *Preventie van de psychosociale belasting op het werk: stress, geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag*, Kortrijk, UGA, 2010, 19.

⁵⁴ A. THYS, *Preventie van de psychosociale belasting op het werk: stress, geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag*, Kortrijk, UGA, 2010, 20.

⁵⁵ “elk onrechtmatig en terugkerend gedrag, buiten of binnen de onderneming of instelling, dat zich inzonderheid kan uiten in gedragingen, woorden, bedreigingen, handelingen, gebaren, en eenzijdige geschriften en dat tot doel of gevolg heeft dat de persoonlijkheid, de waardigheid of de fysieke of psychische integriteit van een werknemer of een andere persoon waarop dit hoofdstuk van toepassing is bij de uitvoering van het werk wordt aangetast, dat zijn betrekking in gevaar wordt gebracht of dat een bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende omgeving wordt gecreëerd.”

- Het moet om objectiveerbare onrechtmatige daden gaan. Handelingen die gewoon tot de uitoefening van het beroep horen, zoals instructies geven, kunnen dus niet als pesten worden gezien.⁵⁶
- Artikel 13 Wet van 28 februari 2014⁵⁷ paste deze formulering aan. Voortaan moet het gaan om meerdere gedragingen die in hun geheel onrechtmatig zijn. Dit houdt in dat de individuele gedragingen op zich niet onrechtmatig moeten zijn.⁵⁸ De handelingen moeten worden herhaald. Daarbij moet het wel niet steeds om dezelfde gedraging gaan.⁵⁹
- Een laatste voorwaarde vereist dat het gedrag een negatief doel *of* gevolg heeft. Dit betekent dat ook onopzettelijke gedragingen onder de wet kunnen vallen.⁶⁰

De wet dient als bescherming voor werknemers, met name personen die zich in het kader van een arbeidsovereenkomst verbonden hebben om arbeid te verrichten tegen loon en dit in een ondergeschikt verband. De wet stelt een aantal personen, bijvoorbeeld stagiairs, gelijk met werknemers.⁶¹

In de wet gaat het om feiten tussen werknemers en werkgevers, tussen werknemers onderling, maar ook tussen werknemers en derden. Deze derden zijn personen met wie zij contact hebben tijdens de uitvoering van het werk, maar die geen werknemers zijn bij de

⁵⁶ Cass. 8 september 2010, *JTT* 2011, afl. 1094, 162; I. VERHELST, “De nieuwe pestwet legt de nadruk op preventie”, *Oriëntatie* 2007, afl. 8, 205; I. VERHELST, “Twee en een half jaar Pestwet: een analyse van de rechtspraak”, *Oriëntatie* 2005, afl. 2, 27; I. VERHELST, RAETS, S., “10 jaar pestwet: grensoverschrijdend of baanbrekend?”, *Oriëntatie* 2012, afl. 9, 238.

⁵⁷ Wet tot aanvulling van de wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk wat de preventie van psychosociale risico's op het werk betreft, waaronder inzonderheid geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, *B.S.* 28 februari 2014.

⁵⁸ Wetsontwerp tot aanvulling van de wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk wat de preventie van psychosociale risico's op het werk betreft, waaronder inzonderheid geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, *Parl.St.*, kamer 2013-2014, nr. 3101/I, 13.

⁵⁹ A. DREESEN en I. PLETS, “Pestwetgeving. Kritische analyse van de belangrijkste wijzigingen”, *NJW* 2008, afl. 176, 99; I. VERHELST, “De nieuwe pestwet legt de nadruk op preventie”, *Oriëntatie* 2007, afl. 8, 205; I. VERHELST, “Twee en een half jaar Pestwet: een analyse van de rechtspraak”, *Oriëntatie* 2005, afl. 2, 27.

⁶⁰ A. DREESEN en I. PLETS, “Pestwetgeving. Kritische analyse van de belangrijkste wijzigingen”, *NJW* 2008, afl. 176, 99; I. VERHELST, “De nieuwe pestwet legt de nadruk op preventie”, *Oriëntatie* 2007, afl. 8, 205.

⁶¹ A. THYS, *Preventie van de psychosociale belasting op het werk: stress, geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag*, Kortrijk, UGA, 2010, 23; I. VERHELST, “De nieuwe pestwet legt de nadruk op preventie”, *Oriëntatie* 2007, afl. 8, 205; I. VERHELST, “Twee en een half jaar Pestwet: een analyse van de rechtspraak”, *Oriëntatie* 2005, afl. 2, 26.

onderneming. Men kan hierbij in de eerste plaats denken aan klanten, patiënten, leveranciers,...⁶²

De Wet van 11 juni 2002 beschermt enkel werknemers en derden zoals hierboven beschreven. Wanneer een werkgever het slachtoffer is van pesterijen op het werk, kan hij geen toepassing maken van artikel 32ter, 2° Pestwet. Hij zal moeten terugvallen op artikel 442bis Sw. of artikel 1382 BW. Indien hierdoor de arbeidsrelatie ernstig verstoord wordt, kan de werkgever de dader eventueel ontslaan.⁶³

De wet vermeldt preventieve maatregelen en een klachtenprocedure. De preventieve maatregelen zijn voornamelijk een aantal verplichtingen van de werkgever om geweld, pesterijen en seksueel ongewenst gedrag te voorkomen.⁶⁴

De klachtenprocedure houdt in dat een werknemer bij de preventieadviseur of de vertrouwenspersoon een klacht kan indienen wanneer hij zich het slachtoffer voelt van pesterijen.⁶⁵ Die klacht moet steeds met redenen omkleed zijn.⁶⁶

Behalve een klachtenprocedure kan het slachtoffer ook een vordering tot staking instellen voor de rechter. Het slachtoffer vraagt dan aan de rechter om een termijn op te leggen waarbinnen een eind gemaakt moet worden aan de pesterijen.⁶⁷ Dit kan enkel wanneer het

⁶² A. THYS, *Preventie van de psychosociale belasting op het werk: stress, geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag*, Kortrijk, UGA, 2010, 24; I. VERHELST, "De nieuwe pestwet legt de nadruk op preventie", *Oriëntatie* 2007, afl. 8, 205; I. VERHELST en RAETS, S., "10 jaar pestwet: grensoverschrijdend of baanbrekend?", *Oriëntatie* 2012, afl. 9, 237.

⁶³ N. THOELLEN, *Geweld, pesterijen en ongewenst sexueel gedrag op het werk: stand van zaken na de Wet-Onkelinx*, Mechelen, Ced.samsom, 2002, 24.

⁶⁴ N. THOELLEN, *Geweld, pesterijen en ongewenst sexueel gedrag op het werk: stand van zaken na de Wet-Onkelinx*, Mechelen, Ced.samsom, 2002, 25; I. VERHELST en RAETS, S., "10 jaar pestwet: grensoverschrijdend of baanbrekend?", *Oriëntatie* 2012, afl. 9, 241.

⁶⁵ Art. 32nonies Pestwet; I. VERHELST, "De nieuwe pestwet legt de nadruk op preventie", *Oriëntatie* 2007, afl. 8, 214; I. VERHELST, "Twee en een half jaar Pestwet: een analyse van de rechtspraak", *Oriëntatie* 2005, afl. 2, 28; A. DREESEN en I. PLETS, "Pestwetgeving. Kritische analyse van de belangrijkste wijzigingen", *NJW* 2008, afl. 176, 105; I. VERHELST en RAETS, S., "10 jaar pestwet: grensoverschrijdend of baanbrekend?", *Oriëntatie* 2012, afl. 9, 244.

⁶⁶ N. THOELLEN, *Geweld, pesterijen en ongewenst sexueel gedrag op het werk: stand van zaken na de Wet-Onkelinx*, Mechelen, Ced.samsom, 2002, 44; I. VERHELST, "Twee en een half jaar Pestwet: een analyse van de rechtspraak", *Oriëntatie* 2005, afl. 2, 29; A. DREESEN en I. PLETS, "Pestwetgeving. Kritische analyse van de belangrijkste wijzigingen", *NJW* 2008, afl. 176, 105; I. VERHELST en RAETS, S., "10 jaar pestwet: grensoverschrijdend of baanbrekend?", *Oriëntatie* 2012, afl. 9, 244.

⁶⁷ N. THOELLEN, *Geweld, pesterijen en ongewenst sexueel gedrag op het werk: stand van zaken na de Wet-Onkelinx*, Mechelen, Ced.samsom, 2002, 49; I. VERHELST, "Twee en een half jaar Pestwet: een analyse van de

slachtoffer een belang kan aantonen (artikel 32decies Wet 11 juni 2002). Respecteert de dader de opgelegde termijn niet, dan kan de rechter de dader een gevangenisstraf en/of een geldboete opleggen.⁶⁸

Het instellen van een klacht beschermt de werknemer meteen tegen ontslag. Artikel 32tredecies Wet 11 juni 2002 bepaalt dat een werkgever een werknemer niet mag ontslaan om redenen die verband houden met de klacht. Hij mag om diezelfde reden de arbeidsvoorwaarden niet veranderen.⁶⁹

Wanneer een werknemer een vordering voor een rechter instelt (vb. een vordering tot staking of tot schadevergoeding), keert de bewijslast om. De verwerende partij (i.c. de werkgever) zal moeten aantonen dat er geen pesterijen hebben plaatsgevonden op het werk.⁷⁰ Dezelfde omkering van de bewijslast geldt bij de bescherming wegens ontslag, waar de werkgever moet aantonen dat de persoon ontslagen werd wegens redenen vreemd aan de klacht.⁷¹

Naast deze maatregelen kan een dader natuurlijk ook strafrechtelijk vervolgd worden. De Wet van 11 juni 2002 voorziet zelf geen straffen maar verwijst naar de misdrijven uit het Strafwetboek, zoals stalking.⁷²

rechtspraak”, *Oriëntatie* 2005, afl. 2, 32; A. DREESEN en I. PLETS, “Pestwetgeving. Kritische analyse van de belangrijkste wijzigingen”, *NJW* 2008, afl. 176, 107.

⁶⁸ Art. 88bis Welzijnswet; N. THOELLEN, *Geweld, pesterijen en ongewenst sexueel gedrag op het werk: stand van zaken na de Wet-Onkelinx*, Mechelen, Ced.samsom, 2002, 49; I. VERHELST, “De nieuwe pestwet legt de nadruk op preventie”, *Oriëntatie* 2007, afl. 8, 221; A. DREESEN en I. PLETS, “Pestwetgeving. Kritische analyse van de belangrijkste wijzigingen”, *NJW* 2008, afl. 176, 107.

⁶⁹ Cass. 8 juni 2009, Arr.Cass. 2009, afl. 6-7-8, 1579; N. THOELLEN, *Geweld, pesterijen en ongewenst sexueel gedrag op het werk: stand van zaken na de Wet-Onkelinx*, Mechelen, Ced.samsom, 2002, 50; I. VERHELST, “De nieuwe pestwet legt de nadruk op preventie”, *Oriëntatie* 2007, afl. 8, 220; I. VERHELST, “Twee en een half jaar Pestwet: een analyse van de rechtspraak”, *Oriëntatie* 2005, afl. 2, 37; A. DREESEN en I. PLETS, “Pestwetgeving. Kritische analyse van de belangrijkste wijzigingen”, *NJW* 2008, afl. 176, 109; I. VERHELST en RAETS, S., “10 jaar pestwet: grensoverschrijdend of baanbrekend?”, *Oriëntatie* 2012, afl. 9, 250.

⁷⁰ Art. 32undecies Welzijnswet; Cass. 8 juni 2009, Arr.Cass. 2009, afl. 6-7-8, 1579; I. VERHELST, “De nieuwe pestwet legt de nadruk op preventie”, *Oriëntatie* 2007, afl. 8, 218; I. VERHELST, “Twee en een half jaar Pestwet: een analyse van de rechtspraak”, *Oriëntatie* 2005, afl. 2, 30.

⁷¹ N. THOELLEN, *Geweld, pesterijen en ongewenst sexueel gedrag op het werk: stand van zaken na de Wet-Onkelinx*, Mechelen, Ced.samsom, 2002, 53; I. VERHELST en RAETS, S., “10 jaar pestwet: grensoverschrijdend of baanbrekend?”, *Oriëntatie* 2012, afl. 9, 252.

⁷² N. THOELLEN, *Geweld, pesterijen en ongewenst sexueel gedrag op het werk: stand van zaken na de Wet-Onkelinx*, Mechelen, Ced.samsom, 2002, 67; I. VERHELST, “Twee en een half jaar Pestwet: een analyse van de rechtspraak”, *Oriëntatie* 2005, afl. 2, 33.

Daarnaast kan ook de werkgever zelf worden aangesproken op basis van de strafbepalingen in de Welzijnswet wanneer hij de bepalingen van de Wet van 11 juni 2002 niet naleeft. In de eerste plaats is de werkgever dus aansprakelijk voor pesten op het werk.⁷³

Cyberpesten kan evengoed op het werk voorvallen, bijvoorbeeld een situatie waarbij bepaalde persoonlijke gegevens van de werknemer heel het bedrijf rondgaan (outing). De definitie in artikel 32ter, 2° Pestwet zegt niets over de manier waarop het pesten tot uiting moet komen, dit moet dus niet per se op een fysieke manier. Deze wet is dus ook van toepassing op cyberpesten.

II. Wetsartikelen betreffende stalking

In 1998⁷⁴ werd artikel 442bis Sw. in ons wetboek ingevoegd dat belaging of stalking strafbaar stelt. De wet definieert stalking als: “een persoon belagen terwijl hij wist of had moeten weten dat hij door zijn gedrag de rust van die bewuste persoon ernstig zou verstoren”.

De materiële elementen van het misdrijf zijn enerzijds belaging van een welbepaalde persoon en anderzijds een ernstige verstoring van de rust.⁷⁵ De verstoring van de rust moet effectief zijn en ook ernstig.⁷⁶ De notie belaging zelf wordt in de wet niet omschreven. Daar kwam kritiek op vanuit de rechtsleer⁷⁷. Men ging naar het Grondwettelijk Hof wegens schending van het legaliteitsbeginsel.⁷⁸ In hoofdstuk 3 Rechtsvinding betreffende cyberpesten, Afdeling A. Verruimde interpretatie van de strafwetten, pag. 48, wordt hier dieper op ingegaan.

⁷³ A. THYS, *Preventie van de psychosociale belasting op het werk: stress, geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag*, Kortrijk, UGA, 2010, 90.

⁷⁴ Wet van 30 oktober 1998 die een artikel 442bis in het Strafwetboek invoegt met het oog op de strafbaarstelling van de belaging, *B.S.*, 17 12 1998.

⁷⁵ GwH 22 december 2011, *A.GrwH* 2011, afl. 5, 3327; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 265-266; F. DHONT, “Belaging”, *OSS* 2004, afl. 47, 151-155; F. VROMAN, “Stalking (belaging)”, *Postal Memorialis* 2013, 7-10; P. VALCKE, P.J. VALGAEREN en E. LIEVENS, *Sociale media. Actuele juridische aspecten*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 49.

⁷⁶ GwH 22 december 2011, *A.GrwH* 2011, afl. 5, 3327; Corr. Antwerpen 4 mei 2012, *AM* 2012, afl. 5, 481; F. DHONT, “Belaging”, *OSS* 2004, afl. 47, 154; F. VROMAN, “Stalking (belaging)”, *Postal Memorialis* 2013, 10.

⁷⁷ Onder andere C. Meunier en M. Ligthart; F. DHONT, “Belaging”, *OSS* 2004, afl. 47, 151; F. VROMAN, “Stalking (belaging)”, *Postal Memorialis* 2013, 7.

⁷⁸ Arbitragehof 10 mei 2006, 71/2006.

Het moreel element is een algemeen opzet. De dader wist of had moeten weten dat hij door zijn gedrag de rust zou verstoren.⁷⁹ Dit is heel belangrijk, zeker in geval van cyberpesten door jongeren omdat ze de gevolgen van hun daden niet altijd beseffen en soms impulsief kunnen reageren.⁸⁰

Stalken is een inbreuk op het privéleven van een persoon. Eerbiediging van het privéleven wordt gewaarborgd door artikel 22 Gw. en artikel 8 EVRM. Op een schending van deze artikelen staat geen strafrechtelijk sanctie. Dit laatste gebeurt echter door andere bepalingen zoals artikel 442bis Sw. dat over stalking gaat⁸¹. Het systematisch versturen van ongepaste sms'jes kan een voorbeeld zijn van schending van het privéleven.

Het strafwetboek voorziet in een verzwarende omstandigheid. Wanneer er wordt gestalkt vanwege discriminerende drijfveren, haat of vijandigheid, kan de rechter de straffen verdubbelen.⁸²

Belaging is een klachtmisdrijf, wat wil zeggen dat er slechts een vervolging kan worden ingesteld nadat het slachtoffer een klacht heeft ingediend. Zonder voorafgaande klacht is het onderzoek niet geldig.⁸³

Als aan de voorwaarden voldaan is, vallen de meeste soorten van cyberpesten onder de juridische kwalificatie van stalking.

Het Hof van Cassatie sprak zich hierover uit in de zaak Belkacem. Fouad Belkacem, voormalig woordvoerder van Sharia4Belgium verstuurd haatzaaiende berichten via filmpjes

⁷⁹ GwH 22 december 2011, *A.GrwH* 2011, afl. 5, 3327; Corr. Antwerpen 4 mei 2012, *AM* 2012, afl. 5, 481; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 266; F. DHONT, "Belaging", *OSS* 2004, afl. 47, 155; F. VROMAN, "Stalking (belaging)", *Postal Memorialis* 2013, 11; P. VALCKE, P.J. VALGAEREN en E. LIEVENS, *Sociale media. Actuele juridische aspecten*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 49.

⁸⁰ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 85.

⁸¹ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 85.

⁸² Art. 442ter Sw.; F. DHONT, "Belaging", *OSS* 2004, afl. 47, 156; F. VROMAN, "Stalking (belaging)", *Postal Memorialis* 2013, 15.

⁸³ Art. 442bis, lid 3 Sw.; GwH 22 december 2011, *A.GrwH* 2011, afl. 5, 3327; Cass. 17 april 2012, *Pas.* 2012, afl. 4, 808; Cass. 1 juni 2010, *NC* 2011, afl. 5, 324; Antwerpen 14 september 2010, *NC* 2013, afl. 1, 74; F. DHONT, "Belaging", *OSS* 2004, afl. 47, 158; P. VALCKE, P.J. VALGAEREN en E. LIEVENS, *Sociale media. Actuele juridische aspecten*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 49.

op Youtube. Het Hof bevestigde in zijn arrest dat art. 442bis Sw. ook van toepassing kan zijn indien de verstoring van de rust via het internet gebeurt.⁸⁴

Rechters kunnen cyberpesten ook bestraffen op basis van art. 145, §3, 2° van de wet van 13 juni 2005 betreffende de elektronische communicatie (hierna WEC).⁸⁵

De voorloper van dit artikel was het artikel 114, §8, 2° van de wet van 21 maart 1991. Deze voorzag in een strafbaarstelling van iemand die overlast bezorgt door het gebruik van telecommunicatiemiddelen. Ze voorzag in strengere straffen dan artikel 442bis Sw. Het Grondwettelijk Hof heeft dit echter onverenigbaar geacht met de artikelen 10 en 11 van de Grondwet. Het zag niet in waarom het gebruik van een telecommunicatie strenger zou moeten worden bestraft.⁸⁶ Dit artikel werd dan vervangen door artikel 145 §3, 2° WEC, maar behield dezelfde straffen.⁸⁷ Later werd in navolging van een arrest van het Grondwettelijk Hof in dit nieuwe artikel een §3bis ingevoerd die nu wel dezelfde straffen bevat als artikel 442bis Sw., zijnde een gevangenisstraf van 15 dagen tot 2 jaar en/of een geldboete van 50 tot 300 euro.⁸⁸

Artikel 145, § 3bis WEC bepaalt dat: “de persoon [...] die een elektronisch communicatienetwerk of -dienst of andere elektronische communicatiemiddelen gebruikt om overlast te veroorzaken aan zijn correspondent of schade te berokkenen [...]”.

In dit artikel zijn een materieel en een moreel element terug te vinden. Het materiële element gaat over het gebruikte instrument, namelijk elektronische communicatiemiddelen.⁸⁹ Zoals eerder vermeld vallen hier zowel het internet als GSM's onder.⁹⁰

Het moreel element bestaat uit de bedoeling om lastig te vallen of schade te berokkenen. Het gaat om een bijzonder opzet.⁹¹

⁸⁴ Cass. 29 oktober 2013, *juristenkrant* 201, afl. 278, 3.

⁸⁵ B.S. 20 juni 2005.

⁸⁶ Arbitragehof 10 mei 2006, 71/2006; F. DHONT, “Belaging”, *OSS* 2004, afl. 47, 163.

⁸⁷ D. VAN DER KELEN, “Wetgever herleidt strafmaat telefonische overlast, na arrest Grondwettelijk Hof”, *RABG* 2008, afl. 1, 69.

⁸⁸ P. DE HERT, J. MILLEN en A. GROENEN, “Het delict belaging in wetgeving en rechtspraak. Bijna tot redelijke proporties gebracht”, *T. Strafr.* 2008, afl. 1, 8.

⁸⁹ F. VROMAN, “Stalking (belaging)”, *Postal Memorialis* 2013, 13; P. VALCKE, P.J. VALGAEREN en E. LIEVENS, *Sociale media. Actuele juridische aspecten*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 48.

⁹⁰ F. VROMAN, “Stalking (belaging)”, *Postal Memorialis* 2013, 14; P. VALCKE, P.J. VALGAEREN en E. LIEVENS, *Sociale media. Actuele juridische aspecten*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 48.

Het voordeel van dit artikel is dat er sneller sprake is van een misdrijf aangezien niet vereist wordt dat er sprake is van belaging of van verstoring van de rust zoals in artikel 442bis Sw.⁹²

Een beperking van dit artikel is dat het slechts van toepassing is wanneer er interactie bestaat tussen de dader en het slachtoffer. Dit blijkt uit het gebruik van het woord ‘correspondent’. Indirect cyberpesten, waarbij het slachtoffer niet op de hoogte is⁹³, valt hier dus niet onder.⁹⁴ In dit geval kan men terugvallen op artikel 442bis Sw. indien de voorwaarden hiervoor vervuld zijn.

In tegenstelling tot gewoon stalken, is stalken via communicatiemiddelen geen klachtmisdrijf. Dit betekent dat het openbaar ministerie de dader kan vervolgen zonder dat er een voorafgaande klacht neergelegd moet zijn.⁹⁵

Dit is het meest relevante artikel voor cyberpesten. Alle vormen kunnen namelijk als stalken gezien worden.⁹⁶

III. Wetsartikelen betreffende informaticacriminaliteit

Voor verschillende misdrijven bestaat er ook een telematische variant. Voor veel van die gevallen kwam de strafwet niet voldoende tegemoet en daar waar dat wel het geval was, waren er problemen met de vervolging.⁹⁷

De Europese Unie heeft een Verdrag inzake cybercrime ondertekend in 2001. Het is een internationaal verdrag met onder andere de Verenigde Staten, Canada, Japan, Australië en

⁹¹ Arbitragehof 18 april 2007, *Jur.* 2007, afl. 148, 20; M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 82; F. VROMAN, “Stalking (belaging)”, *Postal Memorialis* 2013, 19.

⁹² Arbitragehof 18 april 2007, *Jur.* 2007, afl. 148, 20; GwH 22 december 2011, *A.GrwH* 2011, afl. 5, 3327; P. DE HERT, J. MILLEN en A. GROENEN, “Het delict belaging in wetgeving en rechtspraak. Bijna tot redelijke proporties gebracht”, *T. Strafr.* 2008, afl. 1, 8; M. VANDEVELDE, “Belaging via telecommunicatie te zwaar bestraft”, *Juristenkrant* 2007, afl. 148, 20.

⁹³ Hoofdstuk 1 Situering, Afdeling A. Afbakening van het begrip cyberpesten, I. Indirect pesten, p. 7 e.v.

⁹⁴ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 82; P. VALCKE, P.J. VALGAEREN en E. LIEVENS, *Sociale media. Actuele juridische aspecten*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 49.

⁹⁵ F. VROMAN, “Stalking (belaging)”, *Postal Memorialis* 2013, 19.

⁹⁶ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 85-86.

⁹⁷ Wetsontwerp inzake informaticacriminaliteit, *Parl.St.*, Kamer 1999-2000, nr. 213/I en 214/II, 4-5.

Zuid-Afrika. Het verdrag legt voornamelijk verplichtingen op aan de lidstaten om alle nodige maatregelen te nemen om bepaalde misdrijven strafbaar te stellen en te bestraffen. Het gaat hier voornamelijk over dezelfde misdrijven als onze misdrijven die onder de categorie informaticacriminaliteit vallen. De volgende artikelen omtrent cybercrime in België zijn de uitvoering van deze verplichtingen.

Een dader van cyberpesten kan informaticamiddelen gebruiken tijdens het pesten. Op die manier kan cyberpesten dus ook onder de informaticacriminaliteit vallen zoals:

1) Valsheid in informatica (art. 210bis Sw.)⁹⁸

Valsheid in informatica komt eigenlijk overeen met de valsheid in geschrifte. Omdat niet alle mogelijke vormen onder de traditionele valsheid vielen, heeft de wetgever voor informaticavalsheden een afzonderlijk artikel ingevoerd.⁹⁹

Het artikel vervangt de vereiste van het geschrift door datamanipulatie. Dit kan door gegevens in een informaticasysteem in te voeren, te wijzigen, te wissen of met enig ander technologisch middel de mogelijke aanwending van gegevens in een informaticasysteem te veranderen.¹⁰⁰

Het vervalsen van de waarheid moet een verandering van de juridische draagwijdte inhouden. De juridische draagwijdte betekent dat de gegevens in zekere mate tot bewijs kunnen strekken en dat de persoon die er kennis van neemt van de waarachtigheid kan worden overtuigd.¹⁰¹ Er is een bedrieglijk opzet of een oogmerk om te schaden vereist.¹⁰² Een voorbeeld hiervan is het

⁹⁸ “Hij die valsheid pleegt, door gegevens die worden opgeslagen, verwerkt of overgedragen door middel van een informaticasysteem, in te voeren in een informaticasysteem, te wijzigen, te wissen of met enig ander technologisch middel de mogelijke aanwending van gegevens in een informaticasysteem te veranderen, waardoor de juridische draagwijdte van dergelijke gegevens verandert, wordt gestraft met gevangenisstraf van zes maanden tot vijf jaar en met geldboete van zesentwintig [euro] tot honderdduizend [euro] of met een van die straffen alleen.”

⁹⁹ J. DEENE en G. NERINCKX, *Praktijkboek Recht en Internet: Computercriminaliteit*, Brugge, Vanden Broele, 2007, 17.

¹⁰⁰ Art. 210bis Sw.; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 35; J. DEENE en G. NERINCKX, *Praktijkboek Recht en Internet: Computercriminaliteit*, Brugge, Vanden Broele, 2007, 18; J. KERKHOFS en P. VAN LINTHOUT, “Cybercriminaliteit doorgelicht”, *T. Strafr.* 2010, afl. 4, 180.

¹⁰¹ E. BAEYENS, “Een vals profiel op facebook: de strafrechter “vindt niet leuk””, *T. Strafr.* 2012, afl. 5, 105; J. DEENE en G. NERINCKX, *Praktijkboek Recht en Internet: Computercriminaliteit*, Brugge, Vanden Broele, 2007, 19; J. KERKHOFS en P. VAN LINTHOUT, “Cybercriminaliteit doorgelicht”, *T. Strafr.* 2010, afl. 4, 181.

¹⁰² A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 35; J. DEENE en G. NERINCKX, *Praktijkboek Recht en Internet: Computercriminaliteit*, Brugge, Vanden Broele, 2007, 20; J. KERKHOFS en P. VAN LINTHOUT, “Cybercriminaliteit doorgelicht”, *T. Strafr.* 2010, afl. 4, 182.

aanmaken van een vals facebookprofiel.¹⁰³ Ook de vorm masquerade¹⁰⁴ van cyberpesten kan hier onder vallen.¹⁰⁵

Daarnaast is het gebruik van valse informaticagegevens ook strafbaar. Dezelfde voorwaarden voor een valsheid in informatica gelden voor het gebruik van valse informaticagegevens. Het enige verschil is dat in dit geval een algemeen opzet volstaat in plaats van een bijzonder opzet.¹⁰⁶

2) Informaticabedrog (art. 504quater Sw.)¹⁰⁷

De wetgever voegde ook een artikel 504quater Sw. toe aan het Strafwetboek met betrekking tot informaticabedrog. De algemene strafbaarstelling van oplichting bleek in de praktijk immer niet voldoende om alle vormen van oplichting in informatica op te vangen.¹⁰⁸

Informaticabedrog houdt in dat de dader bepaalde data manipuleert om een economisch voordeel te verwerven. Dat voordeel kan zowel materieel als immaterieel zijn.¹⁰⁹

De datamanipulatie kan gebeuren volgens handelingen die het artikel opsomt.¹¹⁰

Daarnaast vereist informaticabedrog een bijzonder opzet. De bedoeling is immers om zich bedrieglijk andermans zaak toe te eigenen.¹¹¹ Het voordeel dat men bekomt door dit misdrijf te plegen, mag niet echt het ‘bezorgen van leed aan iemand anders’ zijn. Een pester heeft vaak

¹⁰³ Corr. Gent 21 september 2011, *T. Strafr.* 2012, afl. 5, 103; J. DEENE en G. NERINCKX, *Praktijkboek Recht en Internet: Computercriminaliteit*, Brugge, Vanden Broele, 2007, 19; J. KERKHOFS en P. VAN LINTHOUT, “Cybercriminaliteit doorgelicht”, *T. Strafr.* 2010, afl. 4, 182.

¹⁰⁴ Zie Hoofdstuk 1, Afdeling A, I. Indirect pesten, p. 7 e.v.

¹⁰⁵ Corr. Dendermonde 25 mei 2007, *TGR-TWVR* 2007, afl. 5, 351.

¹⁰⁶ J. KERKHOFS en P. VAN LINTHOUT, “Cybercriminaliteit doorgelicht”, *T. Strafr.* 2010, afl. 4, 183.

¹⁰⁷ “Hij die, met bedrieglijk opzet, beoogt een onrechtmatig economisch voordeel voor zichzelf of voor een ander te verwerven, door gegevens die worden opgeslagen, verwerkt of overgedragen door middel van een informaticasysteem, in een informaticasysteem in te voeren, te wijzigen, te wissen of met enig ander technologisch middel (de normale aanwending) van gegevens in een informaticasysteem te veranderen, wordt gestraft met gevangenisstraf van zes maanden tot vijf jaar en met geldboete van zesentwintig [euro] tot honderdduizend [euro] of met een van die straffen alleen.”

¹⁰⁸ J. DEENE en G. NERINCKX, *Praktijkboek Recht en Internet: Computercriminaliteit*, Brugge, Vanden Broele, 2007, 23.

¹⁰⁹ J. DEENE en G. NERINCKX, *Praktijkboek Recht en Internet: Computercriminaliteit*, Brugge, Vanden Broele, 2007, 23; J. KERKHOFS en P. VAN LINTHOUT, “Cybercriminaliteit doorgelicht”, *T. Strafr.* 2010, afl. 4, 183.

¹¹⁰ Door gegevens in een informaticasysteem in te voeren, te wijzigen, te wissen of met enig ander technologisch middel de normale aanwending van die gegevens te veranderen (artikel 504quater Sw).

¹¹¹ J. DEENE en G. NERINCKX, *Praktijkboek Recht en Internet: Computercriminaliteit*, Brugge, Vanden Broele, 2007, 24; J. KERKHOFS en P. VAN LINTHOUT, “Cybercriminaliteit doorgelicht”, *T. Strafr.* 2010, afl. 4, 184.

enkel de bedoeling om de andere zonder meer leed te berokkenen. In dit geval zal cyberpesten bijgevolg niet onder artikel 504quater Sw. vallen. Wanneer de pester echter ook nog andere bedoelingen heeft, met name er rechtstreeks of onrechtstreeks materieel voordeel te krijgen, zou er toch sprake kunnen zijn van informaticabedrog.

3) Hacking (art. 550bis Sw.)¹¹²

Bij hacking is, in tegenstelling tot valsheid in geschrifte en informaticabedrog, informatica niet het middel om het misdrijf te plegen, maar het doel van het misdrijf. Ook hier was de strafwet niet voldoende om ook hacking te kunnen bestraffen en werd er een nieuw artikel ingevoerd.¹¹³

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen interne hacking en externe hacking. Bij interne hacking gaat het om personen die de bevoegdheid hadden om zich toegang te verschaffen tot een informaticasysteem, maar deze bevoegdheid overschrijden. Daarbij is vereist dat ze dit deden met een bedrieglijk opzet of met het opzet om te schaden.¹¹⁴

Bij externe hacking verschaffen personen die daar niet bevoegd voor waren (buitenstaanders), zich toegang tot een informaticasysteem, terwijl ze weten dat dat niet geoorloofd is. Hier volstaat het algemeen opzet.¹¹⁵ Indien er toch bedrieglijk opzet is, zijn de straffen hoger.¹¹⁶

Het artikel vermeldt een aantal specifieke handelingen die een verzwarende omstandigheid uitmaken, zoals het overnemen van gegevens, het gebruik van een systeem van een derde of

¹¹² “Hij die, terwijl hij weet dat hij daar toe niet gerechtigd is, zich toegang verschaft tot een informaticasysteem of zich daarin handhaaft, wordt gestraft met gevangenisstraf van drie maanden tot een jaar en met geldboete van zesentwintig [euro] tot vijftientig duizend [euro] of met een van die straffen alleen.”

¹¹³ J. DEENE en G. NERINCKX, *Praktijkboek Recht en Internet: Computercriminaliteit*, Brugge, Vanden Broele, 2007, 27; J. KERKHOFS en P. VAN LINTHOUT, “Cybercriminaliteit doorgelicht”, *T. Strafr.* 2010, afl. 4, 185.

¹¹⁴ Art. 550bis §2 Sw.; Arbitragehof 24 maart 2004, *Jur.* 2004, afl. 90, 1; J. DEENE en G. NERINCKX, *Praktijkboek Recht en Internet: Computercriminaliteit*, Brugge, Vanden Broele, 2007, 32; J. KERKHOFS en P. VAN LINTHOUT, “Cybercriminaliteit doorgelicht”, *T. Strafr.* 2010, afl. 4, 186.

¹¹⁵ Art. 550bis §1 Sw.; Arbitragehof 24 maart 2004, *Jur.* 2004, afl. 90, 1; Corr. Dendermonde 25 mei 2007, *TGR-TWVR* 2007, afl. 5, 351; J. DEENE en G. NERINCKX, *Praktijkboek Recht en Internet: Computercriminaliteit*, Brugge, Vanden Broele, 2007, 28-29; J. KERKHOFS en P. VAN LINTHOUT, “Cybercriminaliteit doorgelicht”, *T. Strafr.* 2010, afl. 4, 185.

¹¹⁶ Art. 550bis §1, lid 2 Sw.; Corr. Dendermonde 14 november 2008, *T. Strafr.* 2009, afl. 2, 114; J. KERKHOFS en P. VAN LINTHOUT, “Cybercriminaliteit doorgelicht”, *T. Strafr.* 2010, afl. 4, 185.

veroorzaken van schade.¹¹⁷ Ook andere handelingen zijn strafbaar, zoals bepaalde voorbereidende handelingen, heling, het opdracht geven tot het plegen van het misdrijf en de poging tot het plegen van het misdrijf.¹¹⁸

Cyberpesten kan worden voorafgegaan door hacking. Zo kan een cyberpester bijvoorbeeld gegevens stelen van de computer van het slachtoffer om deze later te kunnen verspreiden.

4) Informaticasabotage (art. 550ter Sw.)¹¹⁹

Informaticasabotage houdt, net zoals vele vormen van hacking, in dat informatica het doel is van het misdrijf. De materiële bestanddelen zijn enerzijds de rechtstreekse of onrechtstreekse invoering, wijziging of uitwissing van gegevens of de verandering ervan en anderzijds het besef dat men deze bevoegdheid niet had¹²⁰. Het moreel bestanddeel is een algemeen opzet, waarbij ook hier het bedrieglijke opzet een verzwarende omstandigheid is¹²¹.

Ook hier houdt de wetgever rekening met een aantal verzwarende omstandigheden, opgesomd in artikel 550ter §2-3 Sw.¹²², en een aantal strafbare voorbereidende handelingen¹²³, in artikel 550ter §4 Sw.¹²⁴

Een dader van cyberpesten kan zo bijvoorbeeld een programma op andermans computer saboteren waardoor die persoon zijn mails niet meer kan lezen.

¹¹⁷ Art. 550bis §3 Sw.; J. DEENE en G. NERINCKX, *Praktijkboek Recht en Internet: Computercriminaliteit*, Brugge, Vanden Broele, 2007, 33-36; J. KERKHOFS en P. VAN LINTHOUT, "Cybercriminaliteit doorgelicht", *T. Strafr.* 2010, afl. 4, 186-187.

¹¹⁸ Art. 55bis §4-7 Sw.; J. KERKHOFS en P. VAN LINTHOUT, "Cybercriminaliteit doorgelicht", *T. Strafr.* 2010, afl. 4, 187.

¹¹⁹ "Hij die, terwijl hij weet dat hij daartoe niet gerechtigd is, rechtstreeks of onrechtstreeks, gegevens in een informaticasysteem invoert, wijzigt, wist of met enig ander technologisch middel de normale aanwending van gegevens in een informaticasysteem verandert, wordt gestraft met gevangenisstraf van zes maanden tot drie jaar en met geldboete van zesentwintig euro tot vijftientigduizend euro of met één van die straffen alleen."

¹²⁰ A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 453; J. DEENE en G. NERINCKX, *Praktijkboek Recht en Internet: Computercriminaliteit*, Brugge, Vanden Broele, 2007, 41; J. KERKHOFS en P. VAN LINTHOUT, "Cybercriminaliteit doorgelicht", *T. Strafr.* 2010, afl. 4, 188.

¹²¹ Art. 550ter §1, lid 2 Sw.; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 453; J. DEENE en G. NERINCKX, *Praktijkboek Recht en Internet: Computercriminaliteit*, Brugge, Vanden Broele, 2007, 41; J. KERKHOFS en P. VAN LINTHOUT, "Cybercriminaliteit doorgelicht", *T. Strafr.* 2010, afl. 4, 188.

¹²² Wanneer door dit misdrijf schade aan gegevens wordt toegebracht of de werking van het systeem belemmert wordt. Ook wanneer men binnen de 5 jaar na een veroordeling voor deze feiten opnieuw dezelfde feiten pleegt.

¹²³ Gebruik maken, produceren, verkopen, verkrijgen, invoeren, verspreiden of ter beschikking stellen van bepaalde instrumenten die speciaal gemaakt zijn om die misdrijven te kunnen plegen.

¹²⁴ J. KERKHOFS en P. VAN LINTHOUT, "Cybercriminaliteit doorgelicht", *T. Strafr.* 2010, afl. 4, 188-189.

IV. Wetsartikel betreffende laster en eerroof

Artikel 443 Sw. gaat over laster en eerroof en bestraft eenieder die “aan een persoon kwaadwillig een bepaald feit ten laste legt, dat zijn eer kan krenken of hem aan de openbare verachting kan blootstellen, en waarvan het wettelijk bewijs niet wordt geleverd”. Wanneer het tegenbewijs kan worden geleverd, gaat het over laster. Wanneer bewijs niet meer mogelijk is, gaat het over eerroof¹²⁵.

Het eerste materieel element van het misdrijf is de aantasting van de eer van een persoon. Het moet gaan om een bepaald feit dat iemand ten laste legt aan een bepaalde (identificeerbare) persoon. Dit is een feit dat duidelijk afgelijnd is en dat men rechtstreeks of door een tegenbewijs kan bewijzen¹²⁶.

Daarnaast is het gevolg van de laster of eerroof dat de persoon aan de openbare verachting wordt blootgesteld, waardoor er twijfel is over de eerlijkheid van de persoon en er een vermindering van de achting voor die persoon kan volgen.¹²⁷

Een laatste element houdt in dat het bewijs niet geleverd mag zijn.¹²⁸

Het moreel element houdt een bijzonder opzet in, dat wil zeggen dat het gepleegd moet zijn met de bedoeling om schade te berokkenen.¹²⁹

Artikel 444 Sw. vereist dat het misdrijf van laster en eerroof in het openbaar gebeurt. Het artikel somt nog andere omstandigheden op waarin laster en eerroof strafbaar is. Laster en eerroof kan zowel mondeling als schriftelijk voorkomen.¹³⁰

¹²⁵ Rb. Kortrijk 27 oktober 2009, *AM* 2010, afl. 2, 216; I. DELBROUCK, “Aanranding van de eer of de goede naam van personen”, *Postal Memorialis* 2007, afl. 5, 8.

¹²⁶ Gent 24 februari 2011, *TGR-TWVR* 2012, afl. 2, 138; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 269; I. DELBROUCK, “Aanranding van de eer of de goede naam van personen”, *Postal Memorialis* 2007, afl. 5, 8.

¹²⁷ Gent 24 februari 2011, *TGR-TWVR* 2012, afl. 2, 138; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 270; I. DELBROUCK, “Aanranding van de eer of de goede naam van personen”, *Postal Memorialis* 2007, afl. 5, 13.

¹²⁸ I. DELBROUCK, “Aanranding van de eer of de goede naam van personen”, *Postal Memorialis* 2007, afl. 5, 27.

¹²⁹ Corr. Marche-en-Famenne 6 mei 1992, *JLMB* 1993, 1066; I. DELBROUCK, “Aanranding van de eer of de goede naam van personen”, *Postal Memorialis* 2007, afl. 5, 24.

¹³⁰ Art. 444 Sw.; Cass. 11 mei 2011, *Pas.* 2011, afl. 5, 1324; I. DELBROUCK, “Aanranding van de eer of de goede naam van personen”, *Postal Memorialis* 2007, afl. 5, 17-20.

Technologische middelen kunnen volgens de teleologische interpretatie van de strafwet ook een middel zijn om laster en eerroof te plegen¹³¹, zolang het maar openbaar is. Zo kunnen chatrooms, blogs, ... een middel zijn van het misdrijf indien ze voor het publiek toegankelijk zijn.¹³² Zo kunnen deze artikelen flaming, non-verbaal online pesten, denigreren en outing als misdrijf kwalificeren.¹³³

Net zoals belaging zijn laster en eerroof klachtmisdrijven. Er kan slechts een vervolging komen wanneer het slachtoffer een klacht heeft ingediend bij de bevoegde instanties¹³⁴.

V. Wetsartikel betreffende beledigingen

Artikel 448 Sw. stelt beledigingen strafbaar indien zij gebeuren door geschriften, prenten of zinnebeelden. Ook hier geldt de openbaarheidsvereiste zoals in artikel 444 Sw.

Het tweede lid bestraft beledigingen door woorden. Dit lid geldt enkel voor dragers van het openbare gezag. Gewone mensen kunnen dus geen klacht indienen tegen iemand die hen beledigde met woorden.¹³⁵

Om van een belediging te spreken moet het gaan om een onbepaalde of vage aantijging en niet om een bepaald feit zoals bij laster en eerroof.¹³⁶ Een voorbeeld hiervan is de facebookpagina ‘Antwerpse Hoeren’, waar foto’s van verschillende meisjes op worden geplaatst.¹³⁷

¹³¹ P. VALCKE, P.J. VALGAEREN en E. LIEVENS, *Sociale media. Actuele juridische aspecten*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 50.

¹³² I. DELBROUCK, “Aanranding van de eer of de goede naam van personen”, *Postal Memorialis* 2007, afl. 5, 24.

¹³³ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 91.

¹³⁴ Cass. 25 november 2008, *Pas.* 2008, afl. 11, 2647; Cass. 5 januari 1999, *Arr. Cass.* 1999, 3.

¹³⁵ Gent 24 februari 2011, *TGR-TWVR* 2012, afl. 2, 138; Luik 18 januari 2007, *JLMB* 2007, afl. 19, 804; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 280; I. DELBROUCK, “Aanranding van de eer of de goede naam van personen”, *Postal Memorialis* 2007, afl. 5, 37.

¹³⁶ A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 279; I. DELBROUCK, “Aanranding van de eer of de goede naam van personen”, *Postal Memorialis* 2007, afl. 5, 36.

¹³⁷ Politie zoekt bende die meisjes beledigt op facebook, *De Standaard*, 3 januari 2013.

Het moreel bestanddeel is een kwaadwillig opzet.¹³⁸

Ook dit misdrijf is een klachtmisdrijf, zodat de dader enkel vervolgd kan worden wanneer het slachtoffer een klacht heeft ingediend.¹³⁹ Dit kan soms problematisch zijn, daar slachtoffers zich vaak schamen of angstig zijn en geen klacht durven indienen. Het voorkomt daarentegen dat het openbaar ministerie personen voor het minste vervolgt.

Cyberpesten, zoals flaming, outing, denigreren en non-verbaal online pesten, kan beledigingen inhouden op het internet. Wanneer het slachtoffer dan een klacht indient, kan de dader op basis van artikel 448 Sw. vervolgd worden. De vorm van cyberpesten ‘haatwebsites’ kan ook als een belediging opgevat worden.

VI. Wetsartikel betreffende openbare zedenschennis

Openbare zedenschennis kan op verschillende manieren voorkomen. In verband met cyberpesten is artikel 383, lid 1 Sw. het interessantst. Dit artikel schrijft voor dat strafbaar is *“hij die liederen, vlugschriften of andere geschriften, al dan niet gedrukt, afbeeldingen of prenten, die strijdig zijn met de goede zeden, tentoonstelt, verkoopt of verspreidt”*.

Er worden een aantal specifieke handelingen strafbaar gesteld. Ten eerste het tentoonstellen van zulke zinnebeelden of voorwerpen. Men spreekt van tentoonstellen zodra ze aan de ogen van het publiek worden blootgesteld¹⁴⁰. Ten tweede wordt de verkoop bestraft. Het maakt hier niet uit of er een levering was of niet en of dit fysiek of via internet gebeurde.¹⁴¹ Ten derde

¹³⁸ Corr. Neufchâteau 13 mei 1993, *JLMB* 1993, 965; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 280; I. DELBROUCK, “Aanranding van de eer of de goede naam van personen”, *Postal Memorialis* 2007, afl. 5, 37.

¹³⁹ Art. 450 Sw.

¹⁴⁰ Luik 7 maart 2001, *RRD* 2001, 185; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 170; I. DELBROUCK, “Openbare schennis van de goede zeden”, *Postal Memorialis* 2013, afl. 155, 12; T. HENRION, *Outrages publics aux bonnes moeurs*, in X., *Droit pénal et procédure pénale*, Brussel, Kluwer, 2013, 8; L. STEVENS, *Strafrecht en seksualiteit : de misdrijven inzake aanranding van de eerbaarheid, verkrachting, ontucht, prostitutie, seksreclame, zedenschennis en overspel*, Antwerpen, Intersentia, 2002, 109.

¹⁴¹ Antwerpen 8 november 2006, *Jur.* 2006, afl. 140, 12; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 170; T. HENRION, *Outrages publics aux bonnes moeurs*, in X., *Droit pénal et procédure pénale*, Brussel, Kluwer, 2013, 8.

spreekt de wetgever van verspreiden, wat wil zeggen het in omloop brengen van die zinnebeelden of voorwerpen.¹⁴²

Ook verspreiden en tentoonstellen kan door middel van het internet, net zoals de verkoop.¹⁴³

Om van openbare zedenschennis te spreken, is er geen openbaarheid vereist. Deze handelingen acht het Hof van Cassatie namelijk automatisch een openbaar karakter te hebben.¹⁴⁴

Deze handelingen zijn pas strafbaar indien het om voorwerpen gaat die indruisen tegen de goede zeden. De goeden zeden zijn de waarden die door de rechterlijke macht bepaald worden op basis van het op dat moment geldend collectief bewustzijn.¹⁴⁵ De voorwerpen mogen al dan niet gedrukt zijn.¹⁴⁶ Dat wil zeggen dat het bijvoorbeeld ook om internetbeelden kan gaan, sms, e-mail,....¹⁴⁷

Het moreel bestanddeel hier is een algemeen opzet.¹⁴⁸

Daarnaast kan ook artikel 383bis Sw. toepasselijk zijn. Dit artikel straft “*hij die zinnebeelden, voorwerpen, films, foto's, dia's of andere beelddragers die houdingen of seksuele handelingen*

¹⁴² A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 170; I. DELBROUCK, “Openbare schennis van de goede zeden”, *Postal Memorialis* 2013, afl. 155, 12; T. HENRION, *Outrages publics aux bonnes moeurs*, in X., *Droit pénal et procédure pénale*, Brussel, Kluwer, 2013, 8.

¹⁴³ Antwerpen 8 november 2006, *Jur.* 2006, afl. 140, 12; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 170; I. DELBROUCK, “Openbare schennis van de goede zeden”, *Postal Memorialis* 2013, afl. 155, 12.

¹⁴⁴ Cass. 25 november 1992, *Arr. Cass.* 1991-92, 1350; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 170-171; L. STEVENS, *Strafrecht en seksualiteit : de misdrijven inzake aanranding van de eerbaarheid, verkrachting, ontucht, prostitutie, seksreclame, zedenschennis en overspel*, Antwerpen, Intersentia, 2002, 112.

¹⁴⁵ Cass. 15 juni 1982, *Arr. Cass.* 1981-82, 1279; Luik 7 maart 2001, *RRD* 2001, 185; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 171; M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 90-91; T. HENRION, *Outrages publics aux bonnes moeurs*, in X., *Droit pénal et procédure pénale*, Brussel, Kluwer, 2013, 4; L. STEVENS, *Strafrecht en seksualiteit : de misdrijven inzake aanranding van de eerbaarheid, verkrachting, ontucht, prostitutie, seksreclame, zedenschennis en overspel*, Antwerpen, Intersentia, 2002, 538.

¹⁴⁶ Art. 383, lid 1 Sw.; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 171.

¹⁴⁷ T. HENRION, *Outrages publics aux bonnes moeurs*, in X., *Droit pénal et procédure pénale*, Brussel, Kluwer, 2013, 6.

¹⁴⁸ A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 172; T. HENRION, *Outrages publics aux bonnes moeurs*, in X., *Droit pénal et procédure pénale*, Brussel, Kluwer, 2013, 8; L. STEVENS, *Strafrecht en seksualiteit : de misdrijven inzake aanranding van de eerbaarheid, verkrachting, ontucht, prostitutie, seksreclame, zedenschennis en overspel*, Antwerpen, Intersentia, 2002, 112.

met pornografisch karakter voorstellen waarbij minderjarigen betrokken zijn of worden voorgesteld, tentoonstelt, verkoopt, verhuurt, verspreidt, uitzendt of overhandigt of ze met het oog op de handel of de verspreiding vervaardigt of in voorraad heeft, invoert of doet invoeren, aan een vervoer- of een distributieagent overhandigt”.

Dit artikel bestraft dezelfde gedragingen (weliswaar in verband met kinderporno) als artikel 383 Sw., maar voegt er enkele aan toe zoals het verhuren en het uitzenden, waarbij ook het uitzenden via informatiekkanalen wordt bedoeld¹⁴⁹. Ook hier valt het verspreiden of tentoonstellen via internet, sms,... onder deze omschrijving.¹⁵⁰

Het tweede lid van dit artikel bepaalt dat de persoon die zulke beelden bezit, strafbaar is. Het kan daarbij ook gaan om een persoon die op zijn computer zulke beelden downloadt van het internet, net zoals een persoon die een minderjarige aanzet tot seksuele handelingen voor een webcam en deze beelden daarna opslaat op zijn computer¹⁵¹. Dit bezit moet wel met kennis van zaken zijn¹⁵².

In verband met cyberpesten is dit misdrijf relevant voor flaming, non-verbaal online pesten, denigreren en outing. Iemand kan bijvoorbeeld een andere persoon pesten door naaktfoto's van die persoon op het internet te zetten.

¹⁴⁹ A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 174; I. DELBROUCK, “Openbare schennis van de goede zeden”, *Postal Memorialis* 2013, afl. 155, 14.

¹⁵⁰ Cass. 3 februari 2004, *Arr. Cass.* 2004, afl. 2, 169; Antwerpen 7 oktober 2003, *AM* 2004, afl. 2, 164; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 174; M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 91; T. HENRION, *Outrages publics aux bonnes moeurs*, in X., *Droit pénal et procédure pénale*, Brussel, Kluwer, 2013, 10; L. STEVENS, *Strafrecht en seksualiteit : de misdrijven inzake aanranding van de eerbaarheid, verkrachting, ontucht, prostitutie, seksreclame, zedenschennis en overspel*, Antwerpen, Intersentia, 2002, 548.

¹⁵¹ A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 175-176; T. HENRION, *Outrages publics aux bonnes moeurs*, in X., *Droit pénal et procédure pénale*, Brussel, Kluwer, 2013, 10.

¹⁵² Art. 383bis §2 Sw.; Antwerpen 7 oktober 2003, *AM* 2004, afl. 2, 164; I. DELBROUCK, “Openbare schennis van de goede zeden”, *Postal Memorialis* 2013, afl. 155, 14; L. STEVENS, *Strafrecht en seksualiteit : de misdrijven inzake aanranding van de eerbaarheid, verkrachting, ontucht, prostitutie, seksreclame, zedenschennis en overspel*, Antwerpen, Intersentia, 2002, 549.

VII. Wetsartikel betreffende valsheid in geschrifte

Valsheid in geschrifte, het fysieke equivalent van valsheid in informatica, is in artikel 196 Sw. terug te vinden. Het misdrijf omvat drie constitutieve bestanddelen¹⁵³. Een eerste bestanddeel is een geschrift. Het geschrift moet strafrechtelijk beschermd zijn. Artikel 196 Sw. somt ze zelf op, authentieke akten, openbare akten, handels- of bankgeschriften en private geschriften¹⁵⁴. Een strafrechtelijk beschermd geschrift is:

1. Een geschrift¹⁵⁵
2. dat een gedachte uitdrukt¹⁵⁶
3. dat een juridische draagwijdte heeft, dat wil zeggen dat het tot enig bewijs kan strekken.¹⁵⁷
4. en dat zich opdringt aan het openbaar vertrouwen. Dit is het geval als de lezer overtuigd kan worden van de waarachtigheid van de inhoud en dat de samenleving gerechtigd is op die waarheid te vertrouwen.¹⁵⁸

Daarnaast is het noodzakelijk dat de dader de waarheid van het geschrift vermoemt. De wet zelf geeft de handelingen aan die de waarheid kunnen vermommen, namelijk door valse handtekeningen, door namaking of vervalsing van geschriften of handtekeningen, door overeenkomsten, beschikkingen, verbintenissen of schuldbevrijdingen valselijk op te maken of achteraf in de akten in te voegen, door toevoeging of vervalsing van bedingen, verklaringen of feiten die deze akten ten doel hadden op te nemen of vast te stellen.¹⁵⁹

¹⁵³ Corr. Hasselt 17 november 2000, *AM* 2001, afl. 1, 161; C. CONINGS, "Reële valsheid vs. Virtuele valsheid", *NJW* 2013, afl. 279, 239.

¹⁵⁴ S. VAN DYCK, *Valsheid in geschriften en gebruik van valse geschriften*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 199.

¹⁵⁵ Cass. 26 oktober 2010, *Pas.* 2010, afl. 10, 2790.

¹⁵⁶ S. VAN DYCK, *Valsheid in geschriften en gebruik van valse geschriften*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 235; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 24-25.

¹⁵⁷ Cass. 24 september 2013, www.cass.be; S. VAN DYCK, *Valsheid in geschriften en gebruik van valse geschriften*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 246; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 24-25.

¹⁵⁸ Cass. 21 juni 2005, *Arr. Cass.* 2005, 360; Cass. 18 april 2006, *RW* 2006-07, 1273; Cass. 22 januari 2013, *Pas.* 2013, afl. 1, 137; S. VAN DYCK, *Valsheid in geschriften en gebruik van valse geschriften*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 280; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 23.

¹⁵⁹ Art. 197 Sw; Cass. 27 september 2006, *Pas.* 2006, 443; Cass. 9 december 2009, *Pas.* 2009, afl. 12, 2931; S. VAN DYCK, *Valsheid in geschriften en gebruik van valse geschriften*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 337; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 36-37.

Het laatste bestanddeel is het potentieel nadeel dat voor het slachtoffer kan ontstaan. Dat nadeel kan zowel immaterieel of materieel zijn en over zowel private als openbare belangen gaan.¹⁶⁰

Het moreel bestanddeel bestaat uit een bijzonder opzet. De valsheid in geschrifte gebeurt met een bedrieglijk opzet of met het oogmerk om te schaden, met andere woorden om anderen een nadeel te berokkenen of zelf een bepaald voordeel te krijgen.¹⁶¹

Voornamelijk het gebruik van valse stukken is relevant in de context van het cyberpesten. Een dader kan valse gegevens gebruiken om iemand te kwetsen, waarbij hij weet dat ze vals zijn.¹⁶² Bij wege van voorbeeld kan gedacht worden aan de cyberdaad *masquerade*, waarbij de dader een profiel opmaakt in naam van het slachtoffers met valse informatie die hij heeft verkregen en waarvan hij weet dat ze niet juist zijn.

VIII. Wetsvoorstel betreffende Happy slapping

Happy slapping is een vorm van cyberpesten waarmee het fenomeen wordt bedoeld dat draait om het in elkaar slaan van een bepaalde persoon in een groep, dit te filmen en dan op internet te plaatsen.¹⁶³ De maatschappij kent deze term dat geregeld opduikt in de media.

Een persoon in elkaar slaan is uiteraard een misdrijf en valt onder artikel 398 Sw, namelijk opzettelijke slagen en verwondingen. De materiële bestanddelen zijn het toebrengen van slagen en verwondingen aan een andere persoon. Het morele bestanddeel houdt de bedoeling in om de ander te verwonden.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Cass. 19 april 1983, *Arr. Cass.* 1982-1983, 988; Luik 28 mei 2002, *JLMB* 2004, 605; Hasselt 13 februari 2007, *N.C.* 2007, 438; S. VAN DYCK, *Valsheid in geschriften en gebruik van valse geschriften*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 487; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 44.

¹⁶¹ Cass. 21 november 2012, *JLMB* 2013, afl. 11, 984; Cass. 11 december 2012, *Pas.* 2012, afl. 12, 2459; Corr. Gent 12 oktober 2011, *TGR-TWVR* 2012, afl. 2, 132; C. CONINGS, “Reeële valsheid vs. Virtuele valsheid”, *NJW* 2013, afl. 279, 239; S. VAN DYCK, *Valsheid in geschriften en gebruik van valse geschriften*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 453; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 41.

¹⁶² M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 93.

¹⁶³ Voorstel van de wet ter bestraffing van happy slapping, Parl.St. Kamer 2007, nr. 0497/001; E. DE PAUW, “Sociale controle in onlinegemeenschappen: een taak voor de overheid of volstaat zelfregulering?”, *Orde* 2012, afl. 49, 63; M. REYNEBEAU, “Happy slapping is rage geworden”, *De Standaard*, 25 maart 2006; X, “Filmpje van speelplaatsgevecht van geen happy slapping”, *Klasse* 2006, afl. 169, 9.

¹⁶⁴ A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 171

Maar het op het internet plaatsen van het filmpje is nog geen specifiek misdrijf. Daarom werd er een wetvoorstel ingediend om happy slapping te bestraffen, maar de wet is er uiteindelijk niet gekomen.¹⁶⁵ De reden hiervoor is niet duidelijk. De bedoeling was om happy slapping expliciet strafbaar te stellen.

Een belangrijke drijfveer voor een aparte wet is dat happy slapping veel verder gaat dan slagen en verwondingen omdat het instrumentele agressie aanmoedigt en het dergelijke praktijken sneller en makkelijker verspreidt. Het slachtoffer zou zo een bijkomend trauma kunnen oplopen. Aangevallen en geslagen worden is erg genoeg, zonder dat het ook nog eens op het internet terecht komt waar heel de wereld het kan zien.¹⁶⁶

De voornaamste drijfveer voor een aparte wet is echter dat de persoon die het filmpje op internet plaatst, niet als dusdanig gestraft kan worden als hij niet als een dader of mededader kan beschouwd worden. Het enige misdrijf dat hij pleegt is eventueel schuldig hulpverzuim. De bedoeling van het nieuwe wetsartikel was om enerzijds de daders strenger bestraffen door happy slapping als een verzwarende omstandigheid in te voeren en anderzijds de filmer en publiceerder ook te straffen alsof hij een (mede)dader zou zijn.¹⁶⁷

Het nieuwe wetsartikel zou er zo hebben uitgezien:

“Indien de schuldige in de in dit hoofdstuk bedoelde gevallen de misdaad of het wanbedrijf heeft gepleegd in de wetenschap dat van de pleging van die strafbare feiten beelden worden opgenomen, en dat die worden verspreid dan wel bestemd zijn om te worden verspreid, wordt de bij deze artikelen bepaalde minimumstraf verdubbeld zo het gaat om gevangenisstraf, alsmede met twee jaar verhoogd zo het opsluiting betreft.

Eenieder die met ongeacht welk middel op welke drager ook, beelden opneemt van of verspreidt over de pleging van de in dit hoofdstuk bedoelde strafbare feiten, wordt als dader gestraft.

Het vorige lid is niet toepasselijk wanneer de opname of de verspreiding voortvloeit uit de normale uitoefening van een beroep dat ertoe strekt het publiek voor te lichten, dan wel indien ze plaatsvindt om in rechte als bewijs te dienen.”

¹⁶⁵ Voorstel van de wet ter bestraffing van happy slapping, Parl.St. Kamer 2007, nr. 0497/001.

¹⁶⁶ Voorstel van de wet ter bestraffing van happy slapping, Parl.St. Kamer 2007, nr. 0497/001.

¹⁶⁷ Voorstel van de wet ter bestraffing van happy slapping, Parl.St. Kamer 2007, nr. 0497/001.

Dit artikel zou in een aantal hoofdstukken geplaatst worden, zodat verschillende misdrijven een verzwarende omstandigheid zouden krijgen. Het gaat over aanranding van de eerbaarheid en verkrachting, opzettelijke slagen en verwondingen, doodslag, moord en foltering.

Het is inderdaad zo dat wanneer pesten via het internet gebeurt, het slachtoffer daarbij extra morele schade kan oplopen. Denk bijvoorbeeld aan schaamte omdat iedereen de denigrerende feiten gezien heeft.

Bovendien is het moeilijk de filmer/poster te straffen, terwijl een dergelijke misdaad kwaadwillig en bewust op het internet plaatsen toch verder gaat dan enkel schuldig hulpverzuim. Iemand die dit filmt en het filmpje op internet zet (een 'filmer/poster') kan verschillende motieven hebben. Het kan zijn dat hij/zij gewoon stoer wilt doen, maar het kan evengoed zijn dat hij/zij het slachtoffer nog meer wil kwetsen. In dit laatste geval zou de filmer/poster ook gestraft moeten kunnen worden.

Indien de filmer/poster moet kunnen worden gestraft, stelt zich de vraag of deze bestraft moet worden als mededader van het misdrijf dat de persoon in het filmpje pleegt of als cyberpester. Er moet dus nagegaan worden wat het motief was:

- de filmer/poster was een toeschouwer en heeft dit als roddel op het internet plaatsen;
- de filmer/poster heeft de opname openbaar gemaakt om het slachtoffer nog verder te vernederen;
- de filmer/poster heeft de misdaad mede in scène zetten met de bedoeling het te filmen en te publiceren.

De drie scenario's zijn een vorm van cyberpesten volgens de definities gehanteerd in hoofdstuk 1 'Situering, Afdeling A. Afbakening van het begrip cyberpesten'. Wanneer deze nieuwe wet er niet komt, kan overwogen worden om een extra bepaling betreffende cyberpesten in te voeren in het strafwetboek, opdat de filmer/poster niet ongestraft blijft.

IX. Wetsvoorstel betreffende pesten in het algemeen

In 2013 werd een wetsvoorstel ingediend om pesten in het algemeen strafbaar te stellen. Dit voorstel werd echter niet verder behandeld. In oktober 2014 heeft men dit voorstel echter hernomen. Een wet voor pesten op het werk was er al, maar gezien het aantal gevallen van

pesten buiten het werk, heeft het parlement er werk van gemaakt om een nieuw wetsartikel op te stellen. Het strafrecht, in het bijzonder belaging en onopzettelijk slagen en verwondingen, zouden niet volstaan omdat niet altijd alle constitutieve bestanddelen aanwezig zijn.¹⁶⁸ Onder een nieuw hoofdstuk ‘Pesterijen’ in het Strafwetboek zou dan een artikel 442quinquies bijkomen. De definitie van pesten is in dat artikel dezelfde als in de wet voor pesten op het werk, met die uitzondering dat het niet beperkt is tot de werkvloer. Het zou daarbij gaan om een klachtmisdrijf.¹⁶⁹

X. Andere toepasbare wetten

Afhankelijk van de soort handeling die wordt gesteld bij het pesten, kan cyberpesten nog onder andere kwalificaties vallen. Spullen van anderen stukmaken kan het misdrijf vernieling zijn. Telkens iemand anders spullen meenemen kan diefstal zijn en ga zo maar door.

XI. Conclusies

Bovenstaande analyse leert ons dat voor de meeste vormen van cyberdaden, zoals beschreven in Tabel 1. “*Vormen van cyberdaden die maatschappelijk als verkeerd gedrag worden beschouwd*”, één of meerdere wetten van toepassing kunnen zijn.

Het sociaal online pesten en happy slapping zijn echter twee vormen van cyberpesten waarvoor het uiterst lastig is om de dader te vervolgen op basis van de huidige strafwet.

¹⁶⁸ Wetsvoorstel tot wijziging van het Strafwetboek wat betreft de strafbaarstelling van pesterijen, *Parl.St.*, Kamer 2014-2015, 463/I, 4.

¹⁶⁹ Wetsvoorstel tot wijziging van het Strafwetboek wat betreft de strafbaarstelling van pesterijen, *Parl.St.*, Kamer 2014-2015, 463/I, 6.

De volgende tabel geeft een samenvatting van de wetten en artikelen relevant bij de verschillende vormen van cyberpesten.

Cyberdaad	Eventueel overtreden wet
Fysiek cyberpesten	Wet 11 juni 2002 – pestwet Artikel 210bis Sw. – valsheid in informatica Artikel 550bis Sw. – hacking Artikel 550ter Sw. – sabotage
Flaming	Wet 11 juni 2002 – pestwet Artikel 448 Sw. – beledigingen
Non-verbaal online pesten	Wet 11 juni 2002 – pestwet (Wetsvoorstel Happy Slapping) Artikel 383, lid 1 Sw. – openbare zeden
Happy slapping	Eventueel 422bis Sw. – Schuldig hulpverzuim
Sociaal online pesten	geen!
Outing	Wet 11 juni 2002 – pestwet Artikel 550bis Sw. – hacking Artikel 443 Sw. – laster & eerroof Artikel 383, lid 1 Sw. – openbare zeden
Masquerade	Wet 11 juni 2002 – pestwet Artikel 550bis Sw. – hacking Artikel 210bis Sw. – valsheid in informatica Artikel 196 Sw. – valsheid in geschrifte
Denigreren	Artikel 443 Sw. – laster & eerroof Artikel 383, lid 1 Sw. – openbare zeden Artikel 210bis Sw. – valsheid in informatica Artikel 196 Sw. – valsheid in geschrifte
Haatwebsites	Artikel 448 Sw. – beledigingen Artikel 383, lid 1 Sw. – openbare zeden
Cyberstalken	Wet 11 juni 2002 – pestwet Artikel 442bis Sw. – stalking Artikel 145, § 3bis WEC – stalking

Tabel 2. Artikelen uit het strafwetboek die in aanmerking komen bij de vormen van cyberpesten.

Hoewel voor de meeste vormen van cyberdaden één of meerdere wetten van toepassing kunnen zijn, geeft de bovenstaande analyse aan dat voor enkele artikelen een evolutieve

interpretatie nodig, en voor enkele een teleologische interpretatie. De volgende tabel geeft hiervoor een samenvatting.

Strafwet	Toepasbaarheid voor cyberpesten
Wet 11 juni 2002 – pesten op het werk	Is onafhankelijk van het middel, dus kan rechtstreeks gehanteerd worden
Artikel 442bis Sw. – stalking	Kan verruimd geïnterpreteerd worden
Artikel 145, § 3bis WEC – stalking	Betreft het gebruik van informaticamiddelen, dus kan rechtstreeks gehanteerd worden
Artikel 210bis Sw. – valsheid in informatica	Betreft het gebruik van informaticamiddelen, dus kan rechtstreeks gehanteerd worden
Artikel 550bis Sw. – hacking	Betreft het gebruik van informaticamiddelen, dus kan rechtstreeks gehanteerd worden
Artikel 550ter Sw. – sabotage	Betreft het gebruik van informaticamiddelen, dus kan rechtstreeks gehanteerd worden
Artikel 443 Sw. – laster & eerroof	Kan door evolutieve interpretatie gehanteerd worden
Artikel 448 Sw. – beledigingen	Kan door evolutieve interpretatie gehanteerd worden
Artikel 383, lid 1 Sw. – openbare zeden	Teleologische interpretatie nodig
Artikel 196 Sw. – valsheid in geschrifte	Teleologische interpretatie nodig

Tabel 3. Toepasbaarheid van bestaande strafwet bij cyberpesten.

De volgende hoofdstukken vormen de kern van deze masterproef en gaan na hoe de evolutieve en teleologische kunnen toegepast worden en of deze interpretaties nog aan het legaliteitsbeginselen voldoen.

Afdeling B. Europese richtlijnen relevant voor cyberpesten

Ook de EU houdt zich bezig met de strijd tegen pesterijen op het internet, maar dan voornamelijk in het kader van de bescherming van kinderen. De EU heeft al een aantal maatregelen genomen. Verder gaan er stemmen op om de bescherming van kinderen tegen illegale inhoud en gedragingen op het internet, zoals pesterijen, te optimaliseren. Lidstaten

moeten hun strafrecht inzetten om misdrijven op het internet te bestraffen en een aantal verplichtingen aan Internet Services Providers op te leggen.¹⁷⁰

Bij de publicatie van deze masterproef, heeft de Europese Unie geen specifieke richtlijnen uitgevaardigd betreffende cyberpesten. Wel zijn er richtlijnen omtrent de bescherming van persoonsgegevens (European Data Protection Legislation), zoals de Richtlijn Verwerking Persoonsgegevens.¹⁷¹ Hoewel deze richtlijn cyberpesten niet specifiek behandelt, kan hij toch van toepassing zijn in dergelijke gevallen. GIOVANNI BUTTERALLI (de Europese toezichthouder op de gegevensbescherming) heeft dit in 2010 ten stelligste verdedigd en heeft uitgelegd op welke manier deze richtlijn van toepassing kan zijn op cyberpesten. Cyberpesten houdt vaak in dat bepaalde gegevens over derden worden bekendgemaakt. In dat geval is de Richtlijn van toepassing. Deze Richtlijn voorziet immers in regels die personen moeten respecteren wanneer de over gegevens van derden beschikken, bijvoorbeeld de persoon over wie de informatie gaat moet op voorhand verwittigd worden. Pesters zullen maar zelden aan deze voorwaarden voldoen, waardoor er een schending is van de Richtlijn.¹⁷²

Verder heeft de EU een besluit¹⁷³ genomen waarin de Gemeenschap actie onderneemt om het internet veiliger te maken voor kinderen. Dit houdt onder andere ook het voorkomen van cyberpesten in. In het besluit staan de acties opgesomd die de lidstaten moeten nemen. Een reden voor dit besluit was dat de wetgeving in de Lidstaten nogal verschilt van elkaar.¹⁷⁴ De maatregelen die de lidstaten moeten nemen zijn voornamelijk gericht op de bewustmaking van de risico's die verbonden zijn met het gebruik van communicatietechnologieën en preventie.¹⁷⁵ Daarnaast is ook de bestrijding van illegale online-inhoud en schadelijk onlinegedrag een doelstelling. De bedoeling is dat wetshandhavingsinstanties met de

¹⁷⁰ COM/2012/0196 [Commissiedocument nr. 196 van 2012, definitieve versie].

¹⁷¹ Richtlijn Europees parlement en de Raad nr. 95/46/EG, 24 oktober 1995 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens, *Pb.L. 23 november 1995, 0031 – 0050*.

¹⁷² G. BUTTARELLI, *Data protection legislation in Europe, preventing cyberharassment by protecting personal data and privacy*, Bratislava, European Data Protection Supervisor, 2010, 3.

¹⁷³ Besluit Europees parlement en de Raad Nr. 1351/2008/EG, 16 december 2008 tot vaststelling van een meerjarenprogramma van de Gemeenschap betreffende de bescherming van kinderen die het internet en andere communicatietechnologieën gebruiken, *Pb.L. 24 december 2008, 118-127*.

¹⁷⁴ COM/2012/0196 [Commissiedocument nr. 196 van 2012, definitieve versie], 19.

¹⁷⁵ COM/2012/0196 [Commissiedocument nr. 196 van 2012, definitieve versie], 19.

internetsector samenwerken om online-criminelen makkelijker op te sporen. Van een repressieve aanpak wordt evenwel niet gesproken.¹⁷⁶

Hieruit valt op dat de Europese Unie het probleem van cyberpesten onderkent en er ook mee bezig is. De EU wil daarbij eerder een preventieve aanpak dan een repressieve. Voorlopig kan wetgeving van de EU nog niet helpen in de strijd tegen cyberpesten.

Afdeling C. Amerikaanse wetten relevant voor cyberpesten

Technologie is alomtegenwoordig in de Verenigde Staten (hierna 'VS'). Sinds de zaak over Megan Meier is het bewustzijn gegroeid omtrent het probleem cyberpesten. Verscheidene Staten hebben specifieke wetgeving aangenomen en net daarom is het interessant om met de VS te vergelijken.

In het Engelse taalgebied spreekt men over cyberbullying en onderscheidt men het van cyberharassment of cyberstalking. Op federaal niveau is er in de VS geen specifieke wetgeving om cyberpesten strafbaar te stellen. Net zoals in België moeten slachtoffers beroep doen op niet-specifieke wetten.

Er zijn verschillende mogelijkheden in de VS om cyberpesten strafbaar te maken:

I. Defamation

Eerst en vooral kan een gepeste persoon beroep doen op het aansprakelijkheidsrecht, meer bepaald laster en eerroof.¹⁷⁷ Laster en eerroof in de VS houdt in dat een geschreven meningsuiting de reputatie van een andere schaadt.¹⁷⁸

¹⁷⁶ COM/2012/0196 [Commissiedocument nr. 196 van 2012, definitieve versie], 19.

¹⁷⁷ V. KING, *Constitutionality of Cyberbullying Laws: Keeping the Online Playground Safe for Both Teens and Free Speech.*, 63 *Vand. L. Rev.* 845 (2010), 852; D. E. TODD, *A Case for Strengthening School District Jurisdiction to Punish Off-Campus Incidents of Cyberbullying*, 40 *Ariz. St. L.J.* 257 (2008), 278; C. OTTENWELLER, *Cyberbullying: The Interactive Playground Cries for a Clarification of the Communications Decency Act*, 41 *Val. U. L. Rev.* 1285 (2007), 1296.

¹⁷⁸ C. OTTENWELLER, *Cyberbullying: The Interactive Playground Cries for a Clarification of the Communications Decency Act*, 41 *Val. U. L. Rev.* 1285 (2007), 1297; S. BRENNER and M. REHBERG, *Kiddie crime? The utility of criminal law in controlling cyberbullying*, 8 *First Amend. L. Rev.* (2009), 50.

Hoewel veel gevallen van cyberpesten onder defamatie kunnen vallen, zijn er een aantal procedurele problemen. Om iemand aansprakelijk te kunnen stellen, moet men schade aan hun reputatie kunnen aantonen. Voor volwassenen is dit niet zo moeilijk, maar voor jongeren wel. Zij hebben namelijk nog geen professionele reputatie opgebouwd.¹⁷⁹ Daarnaast kan het bij pesten voorkomen dat er onjuiste zaken over het slachtoffer worden gezegd, met de bedoeling het slachtoffer te beschamen of zijn reputatie aan te tasten. In dat geval is defamatie van toepassing. Aan de andere kant kan het ook om een mening gaan, waarbij een ‘mening’ niet als een vals feit gekenmerkt kan worden. Een mening is moeilijk te weerleggen.¹⁸⁰ Een laatste procedurele moeilijkheid ligt in de toegang tot de rechter. De kosten van een proces zijn zo hoog, dat het voor een individu zeer moeilijk is om naar de rechtbank te gaan.¹⁸¹

II. Communications Decency Act

Een tweede mogelijkheid is de Communications Decency Act (hierna “CDA”)¹⁸². Deze wet gaat over de verantwoordelijkheid van dienstverleners op het internet (ISP’s). De Act maakt een onderscheid tussen publishers en distributors. Deze laatsten zijn enkel verantwoordelijk voor wat op het internet verschijnt, wanneer zij wisten dat het schadelijke inhoud bevatte en ze er niets aan deden. Een ISP is een distributor wanneer zij geen controle uitoefenen over alles wat men post. Hebben zij daar wel controle over, worden zij (net als de pester zelf) als een publisher gezien.¹⁸³

In de zaak *Zeran* heeft de Supreme Court de CDA echter zo geïnterpreteerd dat ISP’s van een immuniteit voor burgerlijke aansprakelijkheid genieten. Dat betekent dat zij niet aansprakelijk

¹⁷⁹ V. KING, *Constitutionality of Cyberbullying Laws: Keeping the Online Playground Safe for Both Teens and Free Speech*, 63 Vand. L. Rev. 845 (2010), 853; D. E. TODD, *A Case for Strengthening School District Jurisdiction to Punish Off-Campus Incidents of Cyberbullying*, 40 Ariz. St. L.J. 257 (2008), 278-279.

¹⁸⁰ D. E. TODD, *A Case for Strengthening School District Jurisdiction to Punish Off-Campus Incidents of Cyberbullying*, 40 Ariz. St. L.J. 257 (2008), 278; V. KING, *Constitutionality of Cyberbullying Laws: Keeping the Online Playground Safe for Both Teens and Free Speech*, 63 Vand. L. Rev. 845 (2010), 853.

¹⁸¹ V. KING, *Constitutionality of Cyberbullying Laws: Keeping the Online Playground Safe for Both Teens and Free Speech*, 63 Vand. L. Rev. 845 (2010), 853.

¹⁸² V. KING, *Constitutionality of Cyberbullying Laws: Keeping the Online Playground Safe for Both Teens and Free Speech*, 63 Vand. L. Rev. 845 (2010), 853; C. OTTENWELLER, *Cyberbullying: The Interactive Playground Cries for a Clarification of the Communications Decency Act*, 41 Val. U. L. Rev. 1285 (2007), 1296.

¹⁸³ C. OTTENWELLER, *Cyberbullying: The Interactive Playground Cries for a Clarification of the Communications Decency Act*, 41 Val. U. L. Rev. 1285 (2007), 1316-1317.

gesteld kunnen worden voor schadelijke boodschappen op het internet geplaatst door derden en dat zij deze boodschappen ook niet dienen te verwijderen.¹⁸⁴ De reden voor deze immuniteit is dat op die manier vrijheid van meningsuiting op het internet gepromoot wordt. Zonder immuniteit zouden de ISP's misschien te snel meningen verwijderen, waardoor deze vrijheid niet ten volle kan spelen.¹⁸⁵ De Supreme Court bevestigde deze rechtspraak nog eens in *Doe v. America Online*.

Zij spelen nochtans een belangrijke rol in het cyberpesten. Pesters gebruiken fora die zij voorzien en ISP's zouden een filterende rol kunnen spelen. Hoewel zij meestal beschermende maatregelen hebben genomen, volstaan deze niet om slachtoffers te beschermen.¹⁸⁶ Daarnaast voorziet de wet ook niet in een verplichting voor deze dienstverleners om hun gebruikers daartegen te beschermen. Vanwege die immuniteit hebben zij ook geen nood om iets te ondernemen om cyberpesten tegen te gaan.¹⁸⁷ Slachtoffers kunnen zo'n ISP niet aanspreken om bijvoorbeeld een vernederende boodschap te verwijderen van hun website.¹⁸⁸ Doordat daders op internet anoniem kunnen blijven, hebben slachtoffers in dat geval geen enkele mogelijkheid om iemand te laten straffen.

III. Stalking

Daarnaast kan men de wetgeving rond stalking en pesterijen invoeren.¹⁸⁹

¹⁸⁴ C. OTTENWELLER, *Cyberbullying: The Interactive Playground Cries for a Clarification of the Communications Decency Act*, 41 Val. U. L. Rev. 1285 (2007), 1307; FUKUCHI, A., *A balance of convenience: the use of burden-shifting devices in criminal cyberharassment law*, *Boston College Law Review* 2011, Vol. 52, 298; V. KING, *Constitutionality of Cyberbullying Laws: Keeping the Online Playground Safe for Both Teens and Free Speech*, 63 Vand. L. Rev. 845 (2010), 854.

¹⁸⁵ C. OTTENWELLER, *Cyberbullying: The Interactive Playground Cries for a Clarification of the Communications Decency Act*, 41 Val. U. L. Rev. 1285 (2007), 1307.

¹⁸⁶ FUKUCHI, A., *A balance of convenience: the use of burden-shifting devices in criminal cyberharassment law*, *Boston College Law Review* 2011, Vol. 52, 296; V. KING, *Constitutionality of Cyberbullying Laws: Keeping the Online Playground Safe for Both Teens and Free Speech*, 63 Vand. L. Rev. 845 (2010), 855.

¹⁸⁷ V. KING, *Constitutionality of Cyberbullying Laws: Keeping the Online Playground Safe for Both Teens and Free Speech*, 63 Vand. L. Rev. (2010), 853; C. OTTENWELLER, *Cyberbullying: The Interactive Playground Cries for a Clarification of the Communications Decency Act*, 41 Val. U. L. Rev. 1285 (2007), 1320.

¹⁸⁸ C. OTTENWELLER, *Cyberbullying: The Interactive Playground Cries for a Clarification of the Communications Decency Act*, 41 Val. U. L. Rev. 1285 (2007), 1320.

¹⁸⁹ V. KING, *Constitutionality of Cyberbullying Laws: Keeping the Online Playground Safe for Both Teens and Free Speech*, 63 Vand. L. Rev. 2010, Vol. 845, 853; A. FUKUCHI, *A balance of convenience: the use of burden-shifting devices in criminal cyberharassment law*, *Boston College Law Review* 2011, Vol. 52, 299.

In de Verenigde Staten kan men een nuttig artikel in de U.S. Code terugvinden die cyberstalken expliciet strafbaar stelt, namelijk 18 USC §2261A¹⁹⁰. Volgens deze wet is het strafbaar “*to use the mail, any interactive computer service, or any facility of interstate or foreign commerce to engage in a course of conduct that causes substantial emotional distress to a person, or places that person in reasonable fear of the death of, or serious bodily injury to, that person, a member of their immediate family, their spouses or intimate partner.*” Hierbij moet er een intentie zijn om te doden, verwonden, lastig te vallen of aanzienlijke emotionele stress te veroorzaken.¹⁹¹

Op federaal niveau is er de Interstate Stalking Punishment and Prevention Act. Deze wet hanteert grotendeels dezelfde formulering als 18 USC §2261A.¹⁹²

De deelstaten in de VS hebben zelf ook verschillende wetgeving over cyberstalking uitgevaardigd.¹⁹³ Er bleken verschillende moeilijkheden te ontstaan bij de toepassing ervan op online-stalken, en dus ook op cyberpesten, omdat in veel wetgeving het om fysieke activiteiten moest gaan.¹⁹⁴ Daarop hebben een aantal Staten hun wetgeving aangepast. Michigan was in 1993 de eerste die ook online-stalken opnam. Maar ook hier kunnen zich weer problemen voordoen wanneer men cyberpesten onder deze wetten probeert te brengen. Sommige Staten vereisen een redelijke dreiging of fysieke schade en in veel gevallen zal er geen directe dreiging of fysiek letsel voorhanden zijn bij online pesten.¹⁹⁵ Andere wetgeving is dan weer onvoldoende duidelijk over wat onder ‘stalken door middel van elektronische communicatie’ valt.¹⁹⁶ Een laatste problematische vereiste die vaak voorkomt, is de voorwaarde dat de stalker zijn handelingen rechtstreeks tot het slachtoffer richt. Dit is vrij beperkt, want er zijn nog andere manieren om een persoon te stalken. Zo kan de stalker een

¹⁹⁰ Titel 18 – crimes and criminal procedures van de U.S. Code, aangenomen op 25 juni 1948.

¹⁹¹ 18 USC §2261A; J. CLOUGH, *Principles of cybercrime*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, 370.

¹⁹² C. COX, “Protecting victims of cyberstalking, cyberharassment, and online impersonation through prosecutions and effective laws”, 54 *Jurimetrics J.* (2014), 281.

¹⁹³ L. ELLISON and Y. AKDENIZ, “Cyber-stalking: The Regulation of Harassment on the Internet”, *Criminal Law Review* 29 (1998), 30.

¹⁹⁴ L. ELLISON and Y. AKDENIZ, “Cyber-stalking: The Regulation of Harassment on the Internet”, *Criminal Law Review* 29 (1998), 32; N. H. GOODNO, Cyberstalking, a new crime: evaluating the effectiveness of current state and federal laws, 72 *Missouri Law Review* 125 (2007), 135.

¹⁹⁵ L. ELLISON and Y. AKDENIZ, “Cyber-stalking: The Regulation of Harassment on the Internet”, *Criminal Law Review* 29 (1998), 32; N. H. GOODNO, Cyberstalking, a new crime: evaluating the effectiveness of current state and federal laws, 72 *Missouri Law Review* 125 (2007), 135.

¹⁹⁶ N. H. GOODNO, Cyberstalking, a new crime: evaluating the effectiveness of current state and federal laws, 72 *Missouri Law Review* 125 (2007), 142.

hele website maken over het doen en laten van een persoon zonder dat hij enig bericht naar het slachtoffer stuurt.¹⁹⁷

IV. Computer Fraud and Abuse Act¹⁹⁸

De Computer Fraud and Abuse Act (hierna “CFAA”) bestraft ongeoorloofd computergebruik.¹⁹⁹ Het gaat dan voornamelijk over beschermde computers. Dit zijn computers van de overheid of financiële instellingen. Maar eigenlijk valt elke computer met internettoegang onder het toepassingsgebied.²⁰⁰ Er worden zo’n zes verschillende misdrijven bestraft. Het gaat dan voornamelijk om ongeoorloofde toegang tot informatie of documenten (hacking), overschrijding van de toegangsbevoegdheid of het toebrengen van schade aan deze computer of gegevens.²⁰¹ Deze wet kan van toepassing zijn wanneer cyberpesten gepaard gaat met hacking. De dader kan echter even goed vanuit zijn eigen computer berichten versturen. In deze gevallen zal de CFAA geen oplossing bieden. Het was ook helemaal niet de bedoeling van de CFAA om cyberpesten strafbaar te stellen.²⁰² Dat blijkt uit de zaak Megan Meier. Zij ontving op MySpace gemene berichten van een persoon die een vals profiel had aangemaakt om haar te pesten. Het meisje hing zichzelf op. De ouders waren echter niet in staat om de daders op basis van de CFAA te laten veroordelen.²⁰³ De dader had namelijk enkel de servicevoorwaarden van MySpace geschonden. Dit was niet voldoende om van een ongeoorloofde toegang te spreken. Dit zou strijdig zijn met de void-for-vagueness doctrine,

¹⁹⁷ N. H. GOODNO, Cyberstalking, a new crime: evaluating the effectiveness of current state and federal laws, 72 Missouri Law Review 125 (2007), 146.

¹⁹⁸ 18 U.S.C. §1030.

¹⁹⁹ K. ACCARDI, Is Violating an Internet Service Provider's Terms of Service an Example of Computer Fraud and Abuse? An Analytical Look at the Computer Fraud and Abuse Act, Lori Drew's Conviction and Cyberbullying, 37 W. St. U. L. Rev. 67 (2009), 76; J. AUDAL, Q. LU and P. ROMAN, Computer Crimes, 45 Am. Crim. L. Rev. 233 (2008), 248.

²⁰⁰ X., Vagaries of Vagueness: Rethinking the CFAA as a Problem of Private Nondelegation, 127 Harv. L. Rev. 751 (2013-2014), 751.

²⁰¹ J. AUDAL, Q. LU and P. ROMAN, Computer Crimes, 45 Am. Crim. L. Rev. 233 (2008), 248-250; X., Vagaries of Vagueness: Rethinking the CFAA as a Problem of Private Nondelegation, 127 Harv. L. Rev. 751 (2013-2014), 751.

²⁰² K. ACCARDI, Is Violating an Internet Service Provider's Terms of Service an Example of Computer Fraud and Abuse? An Analytical Look at the Computer Fraud and Abuse Act, Lori Drew's Conviction and Cyberbullying, 37 W. St. U. L. Rev. 67 (2009), 77; C. COX, “Protecting victims of cyberstalking, cyberharassment, and online impersonation through prosecutions and effective laws”, 54 *Jurimetrics J.* (2014), 281.

²⁰³ C. COX, “Protecting victims of cyberstalking, cyberharassment, and online impersonation through prosecutions and effective laws”, 54 *Jurimetrics J.* (2014), 281; D. THAW, Criminalizing hacking, not dating: reconstructing the CFAA intent requirements, 103 *Journal of Criminal Law and Criminology* 907 (2013), 921.

dat wil zeggen dat de CFAA te vaag zou worden als men dit toch als een schending van de CFAA beschouwen.²⁰⁴

V. Andere wetten

Er zijn ook nog een aantal andere wetten die in sommige gevallen ingeroepen kunnen worden, zoals de Telephone Harassment Act. Deze wet gaat over anonieme mededelingen met de bedoeling om een ander te ergeren, misbruiken, bedreigen of pesten. Ook hier zullen slachtoffers heel vaak op problemen stuiten. Cyberpesten is namelijk niet altijd anoniem.²⁰⁵

Daarom hebben verschillende Staten een specifieke wetgeving rond cyberpesten aangenomen of voorgesteld. De meeste van deze wetten hebben echter een aantal beperkingen. Een eerste beperking ligt in het toepassingsgebied. Deze wetten zijn enkel gericht op het pesten in een schoolomgeving.²⁰⁶ Maar een cyberpester kan even goed vanuit zijn computer in zijn slaapkamer pesten. Al deze gevallen komen niet onder het toepassingsgebied.

Daarnaast zijn de wetten vaak zeer ruim of vaag omschreven, waardoor er een conflict optreedt met de First Amendment. Door de ruime omschrijving bevatten de wetten ook meningsuitingen die beschermd worden door de vrijheid van meningsuiting.²⁰⁷ De rechters in de VS interpreteren dat mensenrecht veel ruimer dan Belgische rechters en zijn veel strenger voor beperkingen. Wetgevers moeten zeer voorzichtig te werk gaan.

Veel van deze wetten hanteren hoge drempels in verband met de dreiging die van het pesten uitgaat en daar voldoen heel wat gevallen van cyberpesten niet aan. Een voorbeeld is de voorwaarde van een bijzonder opzet, namelijk de intentie om het slachtoffer lastig te vallen.²⁰⁸

²⁰⁴ D. THAW, Criminalizing hacking, not dating: reconstructing the CFAA intent requirements, 103 *Journal of Criminal Law and Criminology* 907 (2013), 921-922.

²⁰⁵ V. KING, Constitutionality of Cyberbullying Laws: Keeping the Online Playground Safe for Both Teens and Free Speech., 63 *Vand. L. Rev.* 845 (2010), 853-854; C. COX, "Protecting victims of cyberstalking, cyberharassment, and online impersonation through prosecutions and effective laws", 54 *Jurimetrics J.* (2014), 281.

²⁰⁶ V. KING, Constitutionality of Cyberbullying Laws: Keeping the Online Playground Safe for Both Teens and Free Speech., 63 *Vand. L. Rev.* 845 (2010), 855.

²⁰⁷ LIDSKY L. and GARCIA A., How not to criminalize cyberbullying, 77 *Missouri Law Review* 693 (2012), 698.

²⁰⁸ C. COX, "Protecting victims of cyberstalking, cyberharassment, and online impersonation through prosecutions and effective laws", 54 *Jurimetrics J.* (2014), 286; D. E. TODD, A Case for Strengthening School District Jurisdiction to Punish Off-Campus Incidents of Cyberbullying, 40 *Ariz. St. L.J.* 257, 277 (2008), 275; D. C.

Vanwege de moeilijke strafbaarheid opteert de Amerikaanse rechtsleer voor een preventieve aanpak. Ze steunen het sensibiliseren door het inzetten van zowel de school als de ouders.²⁰⁹

VI. Conclusies

Wat uit deze uiteenzetting blijkt is dat de VS heel actueel bezig is met het zoeken naar de beste manier om cyberpesten aan te pakken. De huidige federale wetgeving van de VS lijkt niet te voldoen, dat blijkt voornamelijk uit de Megan Meier-zaak. Heel wat procedurele problemen doen zich voor wanneer men op het bestaande recht beroep wil doen. Daarom hebben heel wat Staten hun eigen cyberpestwetgeving aangenomen. Het toepassingsgebied blijkt echter vrij beperkt.

De Belgische wetgever kan een aantal lessen trekken uit de beperkte strafbaarheid van cyberpesten in de VS:

1. een te vage strafbaarstelling heeft het risico op strijdigheid met de vrijheid van meningsuiting.
2. het beperken van het toepassingsgebied (tot de schoolomgeving of tot de werkvloer) negeert het tele-aspect van cyberpesten en dat cyberpesten dus vanuit de privé-omgeving kan gebeuren.
3. te hoge drempels maken de wet moeilijker toepasbaar in de praktijk.

De Amerikaanse rechtsleer opteert voor een preventieve aanpak. Ze steunen het sensibiliseren in inzetten van zowel de school als de ouders. Ook in België is men die mening toegedaan.²¹⁰

BECKSTROM, State legislation mandating school cyberbullying policies and the potential threat to students' free speech rights, 33 Vt. L. Rev. 283 (2008-2009), 317.

²⁰⁹ D. C. BECKSTROM, State legislation mandating school cyberbullying policies and the potential threat to students' free speech rights, 33 Vt. L. Rev. 283 (2008-2009), 314-315.

²¹⁰ D. C. BECKSTROM, State legislation mandating school cyberbullying policies and the potential threat to students' free speech rights, 33 Vt. L. Rev. 283 (2008-2009), 314-315.

Rechtsvinding betreffende cyberpesten

Het vorige hoofdstuk somt de misdrijven van het Strafwetboek op die in aanmerking komen om cyberpesten aan te pakken. Omdat cyberpesten geen afzonderlijk strafrechtelijk misdrijf is in België, zullen rechters de strafwet evolutief of teleologisch interpreteren om misdrijven die door middel van elektronische communicatiemiddelen gepleegd worden te behandelen.

Dit hoofdstuk onderzoekt diepgaand in welke mate evolutieve en teleologische interpretaties voldoende zijn om cyberpesten strafbaar te maken terwijl het legaliteitsbeginsel wordt gerespecteerd, en in welke mate bepaalde vormen van cyberpesten als een afzonderlijk strafrechtelijk misdrijf zouden moeten worden opgenomen in de strafwet. Na een uiteenzetting van de manier waarop rechters de relevante wetsartikelen interpreteren, wordt deze interpretaties aan het legaliteitsbeginsel getoetst.

Afdeling A. Verruimde interpretatie van bestaande wetten

Wanneer een wet tot stand komt, kan men onmogelijk alle toekomstige situaties, methoden, technologieën en gedragingen voorzien. Cyberpesten is een nieuw fenomeen op basis van nieuwe technologieën die zijn ontstaan nadat de wetten en wetsartikelen aangehaald in het vorige hoofdstuk. Wanneer bepaalde wettelijke regelingen ogenschijnlijk tekort komen, kan de rechter wetten “interpreteren binnen redelijke voorzienbaarheid”.²¹¹ De strafrechter mag dan via interpretatie de toepassing van de strafwet uitbreiden naar die onvoorzienbare gedragingen, fenomenen en technologieën.

Bij een evolutieve interpretatie wordt de wet geïnterpreteerd in het licht van bepaalde maatschappelijke omstandigheden en ontwikkelingen.²¹² Er zijn wel twee voorwaarden aan verbonden, namelijk het moet in de wil van de wetgever liggen om die gedraging ook

²¹¹ Cass. 29 november 2011, *T. Strafr.* 2012, afl. 6, 447; H. FRANSEN, “Strafwet”, *Postal Memorialis* 2014, S 180/14-15; J. Rozie, “Beklaagde Alwetend. Over het criterium van de redelijke voorzienbaarheid als maatstaf van het lex certa-principe in strafzaken”, *RW* 2012-2013, afl. 21, 808; F. VERBRUGGEN en V. FRANSEN, *Recente ontwikkelingen in het algemeen strafrecht*, in X., *Straf(proces)recht*, Brugge, Die Keure, 2007, 7.

²¹² E. CLAES, “Legaliteit en rechtsvinding in het strafrecht: een grondslagentheoretische benadering”, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 49.

strafbaar te stellen en daarbij moet de gedraging wel degelijk onder de omschrijving van het misdrijf kunnen vallen²¹³.

De interpretatie die de strafrechter aan het misdrijf geeft, moet niet per se de gunstigste voor de dader zijn. Enkel wanneer hij de bedoeling van de wetgever niet kan achterhalen, zal hij dat wel moeten doen door de wet op een enge manier uit te leggen.²¹⁴

Een voorbeeld is te vinden bij de rechtspraak aangaande artikel 444 Sw. (aanranding van de eer en goede naam). De evolutieve interpretatie heeft ervoor gezorgd dat ook websites hieronder vallen²¹⁵. Er is duidelijk een tendens die internetgevallen onder de artikelen van de strafwet plaatst. Deze voorbeelden tonen aan dat op die manier de wet toch gevallen cyberpesten kan omvatten.

Een andere mogelijkheid, is de teleologische interpretatie. Wanneer het onduidelijk is of een gedraging onder een bepaalde wet valt, zal de rechter de wet interpreteren in het licht van het doel dat de wetgever voor ogen had toen hij die wet schreef²¹⁶: Waar dient de wet eigenlijk voor, wat moet het voorkomen of wat moet het juist stimuleren?

Zo veroordeelde de correctionele rechtbank van Antwerpen een man wegens aanzetten tot ontucht, bederf en prostitutie van minderjarigen, afpersing en bezit van kinderpornografie nadat hij op het internet contact had gezocht met meisjes.²¹⁷ De wetgever had namelijk een ruime interpretatie op het oog.²¹⁸

Naast de evolutieve en de teleologische interpretatie is er ook de analogische interpretatie. Hierbij breidt de strafrechter de strafwet uit naar vergelijkbare gevallen die niet expliciet in de strafwet werden opgenomen. Dit mag enkel wanneer het in het voordeel van de verdachte

²¹³ H. FRANSEN, "Strafwet", Postal Memorialis 2014, S 180/21; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2009, 84.

²¹⁴ Cass. 22 februari 2012, *Pas.* 2012, afl. 2, 414; Cass. 18 december 2013, *Rev. dr. Pén.* 2014, afl. 4-5, 555.

²¹⁵ Corr. Antwerpen 9 september 2003, *RW* 2004-05, 268; H. FRANSEN, "Strafwet", Postal Memorialis 2014, S 180/22.

²¹⁶ E. CLAES, "Legaliteit en rechtsvinding in het strafrecht: een grondslagen-theoretische benadering", Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 49.

²¹⁷ Corr. Antwerpen 20 juni 2008, *T.Strafr.* 2009, 173; H. FRANSEN, "Strafwet", Postal Memorialis 2014, S 180/22.

²¹⁸ Cass. 15 maart 1994, *Arr. Cass.* 1994, 262.

gebeurt, dus wanneer de wet beperkt wordt in plaats van uitgebreid.²¹⁹ Aangezien een nieuw soort gedraging, zoals cyberpesten, moeilijk in het voordeel van de verdachte kan pleiten, is een analogische interpretatie uitgesloten. Op deze manier omvatten de bestaande misdrijven geen gevallen van cyberpesten.

Hierna wordt bestudeerd hoe de bestaande wetsartikelen van het Strafwetboek evolutief of teleologisch kunnen geïnterpreteerd worden om cyberpesten als misdrijf te kunnen vervolgen.

I. Wetsartikelen betreffende stalking

Cyberstalken is het stalken van een persoon door middel van elektronische communicatiemiddelen, zoals het herhaaldelijk versturen van bedreigende e-mails, een enorme hoeveelheid mails, mails met een pornografische inhoud of zelfs met een virus²²⁰. Cyberstalking vertoont een aantal gelijkenissen met het algemene cyberpesten²²¹.

Cyberstalken is pas ontstaan sinds de opkomst van de technologie, dus zijn er wel een aantal verschillen met het klassieke stalken.²²² Volstaan de bestaande wetsartikelen om stalken via het internet (een vorm van cyberpesten) te bestraffen?

Artikel 442bis Sw. zelf omschrijft de uitingsvormen van belaging (stalking) niet. Uit de parlementaire voorbereiding blijkt ook dat de wetgever de gewone betekenis van belaging wou hanteren en dat de rechters het begrip verder zouden invullen. De wetgever wou namelijk dat elke vorm van belaging bestraft zou worden en dat het begrip mee zou gaan met de evolutie.²²³

²¹⁹ H. FRANSEN, “Strafwet”, *Postal Memorialis* 2014, S 180/22-23; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2009, 86; J. ROZIE, “Beklaagde Alwetend. Over het criterium van de redelijke voorzienbaarheid als maatstaf van het lex certa-principe in strafzaken”, *RW* 2012-2013, afl. 21, 803.

²²⁰ http://www.polfed-fedpol.be/crim/crim_fccu_stalking_nl.php#_Is_Stalking_spamming?.

²²¹ C. MAPLE and R. LANG, “Vulnerability, Victims and Free Movement: The case of cyberstalking”, *New Journal of European Criminal Law* 2012, afl. 3, 215.

²²² P. BOCIJ, *Cyberstalking: Harassment in the Internet Age an how to protect your family*, Westport, Greenwood Publishing Group, 2004, 4.

²²³ Arbitragehof 10 mei 2006, 71/2006; Wetsvoorstel tot invoeging van een artikel 442bis in het Strafwetboek houdende de strafbaarstelling van belaging. Parl.St. Kamer 1996-97, nr. 1046, 8; F. VROMAN, “Stalking (belaging)”, *Postal Memorialis* 2013, 7-8.

Vandaar dat ook stalken via het internet als een vorm van stalken zoals bedoeld in artikel 442bis Sw. kan worden beschouwd. Het Hof van Cassatie heeft in 2013 o.a. in de zaak Belkacem geoordeeld en bevestigd dat de belaging van artikel 442bis Sw. ook via het internet kan.²²⁴ Ook het stalken door het herhaaldelijk versturen van berichten via facebook werd in 2010 reeds aanvaard als stalking.²²⁵

Artikel 145 §3bis van de wet van 13 juni 2005 betreffende de elektronische communicatie²²⁶ (hierna 'WEC') verwijst naar technologie en gaat uit van het gebruik van elektronische communicatiemiddelen bij het stalken, inclusief alle internetcommunicatie²²⁷ en GSM's. Een voorbeeld hiervan is het massaal versturen van sms-berichten²²⁸.

Er zijn drie vormen van cyberstalking te onderscheiden²²⁹:

1. E-mailstalking: Hierbij gaat het om het verzenden van bedreigende of agressieve e-mails naar het slachtoffer²³⁰.
2. Internetstalking: De dader zet in dit geval informatie over het slachtoffer op het internet met de bedoeling om het slachtoffer te vernederen²³¹.
3. Computerstalking: De dader verschaft zich toegang tot de computer van het slachtoffer om te intimideren of om een controle uit te oefenen²³².

Een persoon kan ook iemand stalken doordat hij een persoon continu in het oog houdt. Hierbij maakt de dader vaak gebruik van technologische middelen. Daarbij kan het gaan om een

²²⁴ Cass. 29 oktober 2013, *juristenkrant* 201, afl. 278, 3.

²²⁵ Corr. Leuven 8 november 2010, *AM* 2011, afl. 1, 115.

²²⁶ B.S. 20 juni 2005.

²²⁷ F. VROMAN, "Stalking (belaging)", *Postal Memorialis* 2013, 18.

²²⁸ Antwerpen 22 januari 2014, *NC* 2014, afl. 4, 327; Corr. Turnhout 16 mei 2012, *T. Strafr.* 2012, afl. 6, 474; F. VROMAN, "Stalking (belaging)", *Postal Memorialis* 2013, 14.

²²⁹ K. VAN POUCKE, *Cybercrime: analyse en evaluatie van Belgische regelgeving*, Masterproef Criminologische Wetenschappen UGent, 2001-2002, 46-47.

²³⁰ J. CLOUGH, *Principles of cybercrime*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, 376; Y. JEWKES, *Dot.cons: crime, deviance and identity on the Internet*, Cullompton, Willan Publishing, 2002, 108; C. MAPLE and R. LANG, "Vulnerability, Victims and Free Movement: The case of cyberstalking", *New Journal of European Criminal Law* 2012, afl. 3, 216; L. ELLISON and Y. AKDENIZ, "Cyber-stalking: The Regulation of Harassment on the Internet", *Criminal Law Review* 1998, 31.

²³¹ J. CLOUGH, *Principles of cybercrime*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, 377; C. MAPLE and R. LANG, "Vulnerability, Victims and Free Movement: The case of cyberstalking", *New Journal of European Criminal Law* 2012, afl. 3, 216.

²³² J. CLOUGH, *Principles of cybercrime*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, 384; Y. JEWKES, *Dot.cons: crime, deviance and identity on the Internet*, Cullompton, Willan Publishing, 2002, 110; C. MAPLE and R. LANG, "Vulnerability, Victims and Free Movement: The case of cyberstalking", *New Journal of European Criminal Law* 2012, afl. 3, 216.

filmcamera of fototoestel, maar ook om andere middelen waardoor de dader informatie over het slachtoffer bekomt, wat een deel uitmaakt van het stalken²³³.

II. Wetsartikelen betreffende informaticacriminaliteit

Valsheid in informatica impliceert zelf al het gebruik van informatica, zoals het internet. Dus een teleologische of evolutieve interpretatie is niet nodig. Wel is het relevant om een aantal voorbeelden te geven van veroordelingen, die evengoed in een geval van cyberpesten kunnen voorkomen: Het aanmaken van een vals facebookprofiel²³⁴, e-mailaccount op iemand anders naam aanmaken en vanuit deze account berichten aan anderen verzenden.²³⁵

Ook de andere informaticamisdrijven betreffen het gebruik van cybertechnologie, dus ook bij deze artikelen is geen teleologische interpretatie nodig.

Voorbeelden van informaticasabotage zijn: het verspreiden van een virus op andermans computer, wat zowel een vorm van cyberpesten kan zal vanwege de nadelige effecten op het computergebruik van het slachtoffer als een voorbereidingshandeling in de zin van §4.²³⁶ Een ander voorbeeld van cyberpesten kan het versturen van enorm veel e-mails naar een bepaalde persoon zijn of wachtwoorden onrechtmatig veranderen. Ook dit zijn vormen van informaticasabotage en kunnen dus op die manier bestraft worden²³⁷.

III. Wetsartikelen laster en eerroof en belediging

Om te weten of cyberpesten ook onder laster en eerroof kan vallen, is vooral de interpretatie van artikel 444 Sw. belangrijk. Dit artikel bevat de vereiste van openbaarheid, zowel voor laster en eerroof als voor beledigingen.

²³³ J. CLOUGH, *Principles of cybercrime*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, 384-385.

²³⁴ Corr. Gent 21 september 2011, *T. Strafr.* 2012, afl. 2, 103

²³⁵ Corr. Dendermonde 25 mei 2007, *TGR-TWVR* 2007, afl. 5, 351, Rb. Dendermonde 8 april 2013, *Computerr. (NL)* 2013, afl. 6, 324.

²³⁶ A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 453.

²³⁷ J. DEENE en G. NERINCKX, *Praktijkboek Recht en Internet: Computercriminaliteit*, Brugge, Vanden Broele, 2007, 40; J. KERKHOFS en P. VAN LINTHOUT, "Cybercriminaliteit doorgelicht", *T. Strafr.* 2010, afl. 4, 189.

De rechtspraak interpreteert artikel 444 Sw. op die manier dat onder andere chatrooms, blogs, een forum op internet openbaar zijn²³⁸ en een website.²³⁹ Een e-mail verzenden is op zich niet openbaar en strafbaar. Wel een e-mail met beledigingen naar een groot publiek versturen. Dan gaat het om een mailinglijst.²⁴⁰ De rechtspraak aanvaardt dus dat de cybervormen van laster, eeroof en beledigingen strafbaar zijn.

Het gaat hier eerder om een evolutieve interpretatie, in plaats van een teleologische. De strafwet wordt namelijk geïnterpreteerd in het licht van geëvolueerde maatschappelijke omstandigheden.

IV. Wetsartikelen betreffende openbare zedenschennis

Openbare zedenschennis bevat een aantal artikelen in het Strafwetboek. In deze masterproef werden de twee artikelen die relevant zijn voor cyberpesten al besproken. Deze artikelen vergen echter ook enige interpretatie door de rechter.

Het Hof van Cassatie oordeelde in een arrest van 15 maart 1994²⁴¹ dat rechters openbare zedenschennis mogen toepassen op situaties die de historische wetgever onmogelijk had kunnen voorzien. Het gaat hier met andere woorden over een teleologische interpretatie. Het Hof ging in het arrest akkoord met de redenering van het Hof van Beroep dat de wetgever van 1926 alle afbeeldingen die in strijd zijn met de goede zeden op het oog had, ongeacht de materiële drager die de afbeelding doet ontstaan. Om die reden oordeelde het Hof dat een videobeeld ook een afbeelding in de zin van artikel 383 Sw. is. Het Hof gaat dus uit van een ruimere interpretatie die nieuwe technologieën omvat.

Artikel 383, lid 1 Sw. handelt over het tentoonstellen, verkopen of verspreiden van voorwerpen die strijdig zijn met de goede zeden. Vroeger ging het dan bijvoorbeeld over

²³⁸ Brussel 27 juni 2000, *AM* 2001, afl. 1, 142; Corr. Brussel 22 december 1999, *AM* 2000, 134; I. DELBROUCK, "Aanranding van de eer of de goede naam van personen", *Postal Memorialis* 2007, afl. 5, 24.

²³⁹ Antwerpen 20 december 2006, *AM* 2008, afl. 2, 133; Corr. Antwerpen 9 september 2003, *AM* 2004, afl. 1, 83.

²⁴⁰ Brussel 27 juni 2000, *AM* 2001, afl. 1, 142; Corr. Antwerpen 16 december 2005, *AM* 2006, afl. 2, 205; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 271; M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 90.

²⁴¹ Cass. 15 maart 1994, *Arr. Cass.* 1994, 262.

videocassettes.²⁴² Vandaag is ook verkoop, tentoonstellen of ter beschikking stellen via internet strafbaar.²⁴³ Bovendien vallen ook internetbeelden, sms'en, e-mails,... onder de betekenis van voorwerpen die verkocht, tentoongesteld of verspreid worden.²⁴⁴

Het tweede relevante artikel is artikel 383bis Sw. in verband met kinderporno. Dit artikel voegt enkele strafbare gedragingen toe, zoals het verhuren en het uitzenden via informatiekkanalen.²⁴⁵ De rechtspraak aanvaardt ook het verspreiden of tentoonstellen via internet, mms, e-mail of een hyperlink op een website plaatsen als een vorm van openbare zedenschennis.²⁴⁶ Ook het downloaden van het internet of via een webcam kan een strafbare schending van de openbare zeden zijn.²⁴⁷

V. Wetsartikel betreffende valsheid in geschrifte

Meestal zal bij het cyberpesten het misdrijf valsheid in informatica worden gepleegd en niet valsheid in geschrifte. Wanneer dat wel het geval is, worden valse geschriften aangemaakt of gebruikt, waarvoor geen teleologische interpretatie vereist is. Valsheid in informatica is namelijk het internetgebonden equivalent van valsheid in geschrifte.

VI. Conclusies

Uit het bovenstaande onderzoek met betrekking tot de interpretatie van de meest relevante wetsartikelen blijkt dat voor de meeste vormen van cyberpesten, op enkel uitzonderingen na, een teleologische of evolutieve interpretatie bestaat. Rechters interpreteren de voor

²⁴² Cass. 15 maart 1994, *Arr. Cass.* 1994, 262.

²⁴³ Antwerpen 8 november 2006, *Jur.* 2006, afl. 140, 12; Corr. Leuven 20 februari 2007, *T.Strafr.* 2007, afl. 5, 321.

²⁴⁴ T. HENRION, *Outrages publics aux bonnes moeurs*, in X., *Droit pénal et procédure pénale*, Brussel, Kluwer, 2013, 6.

²⁴⁵ A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 174; I. DELBROUCK, "Openbare schennis van de goede zeden", *Postal Memorialis* 2013, afl. 155, 14.

²⁴⁶ Cass. 3 februari 2004, *Arr. Cass.* 2004, afl. 2, 169; Antwerpen 7 oktober 2003, *AM* 2004, afl. 2, 164; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 174; M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 91; T. HENRION, *Outrages publics aux bonnes moeurs*, in X., *Droit pénal et procédure pénale*, Brussel, Kluwer, 2013, 10; L. STEVENS, *Strafrecht en seksualiteit : de misdrijven inzake aanranding van de eerbaarheid, verkrachting, ontucht, prostitutie, seksreclame, zedenschennis en overspel*, Antwerpen, Intersentia, 2002, 548.

²⁴⁷ Antwerpen 7 oktober 2003, *AM* 2004, afl. 2, 164.

cyberpesten relevante misdrijven op een manier waarop internet binnen het toepassingsgebied kan vallen. Dit maakt het gemakkelijk om cyberdaden die dergelijk misdrijf inhouden, te bestraffen, met uitzondering van sociaal pesten en happy slapping.

De tabel hieronder geeft alvast een overzicht van mogelijke teleologische toepassingen van de wetten en wetsartikelen beschreven in het vorige hoofdstuk.

Cyberdaad	Toepasbare wet	Teleologische toepassing
Fysiek cyberpesten	Artikel 442bis Sw. – Stalking Artikel 145 §3bis WEC - Stalking Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 550bis Sw. - Hacking Artikel 550ter Sw. – Informatiebedrog	Belaging via het internet en GSM
Flaming	Artikel 442bis Sw. – Stalking Artikel 145 §3bis WEC - Stalking Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 448 Sw. – Beledigingen Artikel 383 Sw. – Openbare zedenschennis	Belaging via het internet en GSM Beledigingen op chatrooms, blogs, een forum op internet openbaar zijn, mailinglijsten en websites Verkoop, tentoonstellen of ter beschikking stellen van beelden strijdig met de goede zeden op internet of internetbeelden, sms'en en e-mails
Non-verbaal online pesten	Artikel 442bis Sw. – Stalking Artikel 145 §3bis WEC - Stalking Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 448 Sw. – Beledigingen Artikel 383 Sw. – Openbare zedenschennis	Belaging via het internet en GSM Beledigingen op chatrooms, blogs, een forum op internet openbaar zijn, mailinglijsten en websites Verkoop, tentoonstellen of ter beschikking stellen van beelden strijdig met de goede zeden op internet of internetbeelden, sms'en en e-mails
Happy slapping	Eventueel 422bis Sw. – Schuldig hulpverzuim	
Sociaal online pesten	Geen	
Outing	Artikel 442bis Sw. – Stalking Artikel 145 §3bis WEC – Stalking Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 448 Sw. – Beledigingen Artikel 383 Sw. – Openbare	Belaging via het internet en GSM Beledigingen op chatrooms, blogs, een forum op internet openbaar zijn, mailinglijsten en websites Verkoop, tentoonstellen of ter beschikking stellen van beelden strijdig met de goede zeden op internet of internetbeelden, sms'en en e-

	zedenschennis	mails
Masquerade	Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 210bis Sw. – Valsheid in informatica Artikel 196 Sw. – valsheid in geschrifte	Het aanmaken van een vals facebookprofiel, e-mailaccount op iemand anders naam aanmaken en vanuit deze account berichten aan anderen verzenden.
Denigreren	Artikel 442bis Sw. – Stalking Artikel 145 §3bis WEC – Stalking Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 443 Sw. – Laster en eerroof Artikel 383, lid 1 Sw. – Openbare zedenschennis Artikel 210bis Sw. – Valsheid in informatica Artikel 196 Sw. – Valsheid in geschrifte	Belaging via het internet en GSM Laster en eerroof op chatrooms, blogs, een forum op internet openbaar zijn, mailinglijsten en websites Verkoop, tentoonstellen of ter beschikking stellen van beelden strijdig met de goede zeden op internet of internetbeelden, sms'en en e-mails Het aanmaken van een vals facebookprofiel, e-mailaccount op iemand anders naam aanmaken en vanuit deze account berichten aan anderen verzenden.
Haatwebsites	Artikel 448 Sw. – Beledigingen Artikel 383, lid 1 Sw. – Openbare zeden	Beledigingen op chatrooms, blogs, een forum op internet openbaar zijn, mailinglijsten en websites Verkoop, tentoonstellen of ter beschikking stellen van beelden strijdig met de goede zeden op internet of internetbeelden, sms'en en e-mails
Cyberstalken	Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 442bis Sw. – Stalking Artikel 145, § 3bis WEC – Stalking	Belaging via het internet en GSM

Tabel 4. Relevante wetten om cyberdaden als strafrechtelijk misdrijf te beschouwen.

Afdeling B. Legaliteitsvoorwaarden

Het legaliteitsbeginsel (*nullum crimen, nulla poene sine lege*) in het strafrecht bepaalt dat er geen strafbaarstellingen en straffen kunnen zijn zonder dat deze door of krachtens een wet werden bepaald.

Aan deze beginselen wordt een grote waarde gehecht, ze zijn zelfs ingeschreven in de grondwet: artikel 12 Gw. (*nullum crimen sine lege*) en artikel 14 Gw. (*nulla poene sine lege*). Deze artikelen bieden rechtszekerheid en de waarborg voor individuen tegen willekeurig gedrag van de overheid. Ieder individu moet op voorhand kunnen weten welke handelingen strafbaar zijn en welke niet. Het legaliteitsbeginsel staat niet enkel in de Grondwet. Ook het Strafwetboek vermeld het principe in artikel 2.

Het legaliteitsbeginsel houdt twee elementen in. Enerzijds moet de wet duidelijk en nauwkeurig zijn (*lex certa*-beginsel).²⁴⁸ Het legaliteitsbeginsel strekt ertoe dat elke persoon op basis van de wet kan inschatten wat de gevolgen van zijn daden zijn. Daarnaast voorkomt het ook dat aan de rechter een al te ruime beoordelingsvrijheid krijgt²⁴⁹. Anderzijds mag geen gedraging strafbaar worden gesteld wanneer dat niet door de wetgevende macht of door andere door de wet gemachtigde overheden werd bedoeld²⁵⁰.

Het legaliteitsbeginsel zorgt er voor dat handelingen enkel strafbaar zijn wanneer de wet dat uitdrukkelijk vermeldt. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna 'EHRM') stelde in het arrest S.W./ Verenigd Koninkrijk²⁵¹ vast dat rechtsnormen uit hun aard een 'open textuur' hebben. Daaruit volgt dat de rechter een beoordelingsvrijheid heeft.²⁵² Het betekent ook dat een strafwet op zich niet duidelijk of onduidelijk is. Een wet wordt onduidelijk door de toepassing van de wet in een concreet geval, waarbij bepaalde feiten wel de toepassing en bepaalde feiten niet de toepassing van de wet verantwoorden.²⁵³ Het Grondwettelijk Hof ging mee in die redenering en erkende de onhoudbaarheid van een te strikte interpretatie.²⁵⁴ In onze samenleving is er nood aan flexibele strafwetgeving en dat leidt tot een grotere beoordelingsbevoegdheid van de strafrechter. Het Hof heeft hiervoor voorwaarden

²⁴⁸ GwH 6 juni 2013, TVW 2013, afl. 3, 272; A. DE NAUW, Nieuwe wendingen inzake het *lex certa* beginsel, in VERBRUGGEN, F., VERSTRAETEN, R., VAN DAELE, D. en SPIET, B., *Strafrecht als roeping. Liber amicorum Lieven Dupont*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2005, 757; H. FRANSEN, "Strafwet", Postal Memorialis 2014, S 180/14; J. THEUNIS, "Toetsing aan de grondrechten door het Grondwettelijk Hof – Overzicht van rechtspraak 2010", TBP 2012, afl. 1, 29.

²⁴⁹ H. FRANSEN, "Strafwet", Postal Memorialis 2014, S 180/15; J. THEUNIS, "Toetsing aan de grondrechten door het Grondwettelijk Hof – Overzicht van rechtspraak 2010", TBP 2012, afl. 1, 30.

²⁵⁰ H. FRANSEN, "Strafwet", Postal Memorialis 2014, S 180/13; J. THEUNIS, "Toetsing aan de grondrechten door het Grondwettelijk Hof – Overzicht van rechtspraak 2010", TBP 2012, afl. 1, 29.

²⁵¹ EHRM, S.W. v. Verenigd Koninkrijk, <http://www.echr.coe.int>.

²⁵² E. CLAES, "Het strafrechtelijk legaliteitsbeginsel en de rechtspraak van het Arbitragehof. Erosie van legaliteit?", TBP 2006, afl. 8, 456.

²⁵³ E. CLAES, "Het strafrechtelijk legaliteitsbeginsel en de rechtspraak van het Arbitragehof. Erosie van legaliteit?", TBP 2006, afl. 8, 456.

²⁵⁴ Arbitragehof 11 mei 2005, TBP 2006, afl. 6, 367; Arbitragehof 30 juni 2005, RW 2006-07, afl. 4, 133.

ontwikkeld om de grens te bepalen hoe open een wet mag zijn. Die voorwaarden worden in de volgende afdeling besproken.

De wetgever moest de strafbare gedragingen dus nauwkeurig en duidelijk omschrijven om aan het legaliteitsbeginsel te voldoen. Het Arbitragehof (nu Grondwettelijk Hof) gaf aanvankelijk een vrij strenge invulling van het *lex certa*-beginsel. Nu gaan zowel het Grondwettelijk Hof en het Hof van Cassatie echter uit van een minder strenge invulling.²⁵⁵

Het Arbitragehof heeft vijf voorwaarden ontwikkeld om na te gaan of aan het *lex certa*-beginsel voldaan is:

Legaliteitsvoorwaarde 1.

Persoon kan op voorhand weten dat zijn gedrag strafbaar is

Een eerste voorwaarde stelt dat een wet voldoende nauwkeurig is wanneer een persoon, met behulp van de interpretatie die de rechtbanken aan de wet geven, kan weten welke gedragingen strafbaar zijn.²⁵⁶

Legaliteitsvoorwaarde 2.

Geen open formulering die andere personen bevat dan oorspronkelijk bedoeld

Vervolgens mag de wet geen open formulering zijn waardoor er ook personen onder vallen waarvan de wetgever niet de bedoeling had dat ze onder het toepassingsgebied zouden vallen.²⁵⁷

Legaliteitsvoorwaarde 3.

Voldoende normatieve inhoud

In hetzelfde arrest besliste het Hof dat een wet een voldoende normatieve inhoud moet hebben om nauwkeurig te zijn. Dat wil zeggen dat de wet verwachtingen bij rechtsonderhorigen teweeg brengt die voldoende gedragsleidend en richtinggevend zijn.²⁵⁸

²⁵⁵ J. ROZIE, “Beklaagde Alwetend. Over het criterium van de redelijke voorzienbaarheid als maatstaf van het *lex certa*-principe in strafzaken”, *RW* 2012-2013, afl. 21, 804.

²⁵⁶ Arbitragehof 11 mei 2005, *TBP* 2006, afl. 6, 367; Cass. 29 november 2011, *T. Strafr.* 2012, afl. 6, 447; E. CLAES, “Het strafrechtelijk legaliteitsbeginsel en de rechtspraak van het Arbitragehof. Erosie van legaliteit?”, *TBP* 2006, afl. 8, 458; H. FRANSEN, “Strafwet”, *Postal Memorialis* 2014, S 180/15.

²⁵⁷ E. CLAES, “Het strafrechtelijk legaliteitsbeginsel en de rechtspraak van het Arbitragehof. Erosie van legaliteit?”, *TBP* 2006, afl. 8, 457.

²⁵⁸ Arbitragehof 14 mei 2003, *TBP* 2004, afl. 6, 371; E. CLAES, “Het strafrechtelijk legaliteitsbeginsel en de rechtspraak van het Arbitragehof. Erosie van legaliteit?”, *TBP* 2006, afl. 8, 459; DE NAUW, A., Nieuwe wendingen inzake het *lex certa* beginsel, in VERBRUGGEN, F., VERSTRAETEN, R., VAN DAELE, D. en SPRIET, B., *Strafrecht als roeping. Liber amicorum Lieven Dupont*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2005, 759.

Is dit niet het geval, verliest het rechtssubject het vertrouwen in de goorloofdheid van zijn eigen handelen.²⁵⁹

Legaliteitsvoorwaarde 4. Moreel bestanddeel

Een wet is niet nauwkeurig geformuleerd wanneer het moreel bestanddeel niet omschreven is. Op die manier krijgt de strafrechter een beoordelingsvrijheid, die niet grondwettelijk is.²⁶⁰

Legaliteitsvoorwaarde 5. Noodzakelijk om een te strikte wet te vermijden

De vijfde voorwaarde houdt in dat een wet een open formulering mag hebben, indien de wetgever aantoont dat dit voldoet aan een noodzaak om een te strikte wet te vermijden en dat de wet zo makkelijker tegemoet komt aan veranderende situaties.²⁶¹

Het Grondwettelijk Hof hanteert grotendeels dezelfde criteria als het Hof van Cassatie en hecht bijkomend belang aan de tekst van de wet: de wet moet nog steeds in heldere en duidelijke bewoordingen zijn geschreven.²⁶² Ook in de rechtspraak van het GWH ziet men een versoepeling van het legaliteitsbeginsel en neemt de ‘redelijke voorzienbaarheid’ in beschouwing.²⁶³ De rechtsonderhorige zal dus verder moeten kijken dan de letter van de wet om te weten wat strafbaar is en zal ook rekening moeten houden met de huidige rechtspraak.

Ook het Hof van Cassatie heeft een aantal criteria ontwikkeld om de duidelijkheid en nauwkeurigheid van de wet te beoordelen.²⁶⁴ Vroeger moest de rechter volgens het Hof van Cassatie de wet uitleggen op basis van de wettekst zelf en kon hij geen beroep doen op de

²⁵⁹ E. CLAES, “Het strafrechtelijk legaliteitsbeginsel en de rechtspraak van het Arbitragehof. Erosie van legaliteit?”, *TBP* 2006, afl. 8, 465.

²⁶⁰ Arbitragehof 6 oktober 2004, *TBP* 2004, afl. 10, 637; Arbitragehof 30 juni 2005, *RW* 2006-07, afl. 4, 133; Cass. 29 november 2011, *T. Strafr.* 2012, afl. 6, 447; E. CLAES, “Het strafrechtelijk legaliteitsbeginsel en de rechtspraak van het Arbitragehof. Erosie van legaliteit?”, *TBP* 2006, afl. 8, 460; A. DE NAUW, Nieuwe wendingen inzake het lex certa beginsel, in F. VERBRUGGEN, R. VERSTRAETEN, D. VAN DAELE en B. SPRIET, *Strafrecht als roeping. Liber amicorum Lieven Dupont*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2005, 761.

²⁶¹ E. CLAES, “Het strafrechtelijk legaliteitsbeginsel en de rechtspraak van het Arbitragehof. Erosie van legaliteit?”, *TBP* 2006, afl. 8, 461.

²⁶² J. ROZIE, “Beklaagde Alwetend. Over het criterium van de redelijke voorzienbaarheid als maatstaf van het lex certa-principe in strafzaken”, *RW* 2012-2013, afl. 21, 809.

²⁶³ E. CLAES, “Het strafrechtelijk legaliteitsbeginsel en de rechtspraak van het Arbitragehof. Erosie van legaliteit?”, *TBP* 2006, afl. 8, 454.

²⁶⁴ Cass. 29 november 2011, *T. Strafr.* 2012, afl. 6, 447.

parlementaire voorbereiding wanneer die wettekst klaar en duidelijk was.²⁶⁵ In het arrest van 25 november 1997 zei het Hof dat de wet op zichzelf of in samenhang gelezen met andere bepalingen, voldoende nauwkeurig geformuleerd moet zijn. De personen voor wie de wet bedoeld is, moeten kunnen weten welke gedragingen strafbaar zijn, ook al is dat door een verdere uitlegging van de rechter. Hierbij speelt de bijzondere hoedanigheid of de functie van de persoon een rol.²⁶⁶ In het arrest van 29 november 2011 gaat het Hof nog verder en introduceert het de ‘redelijke voorzienbaarheid’ (later bevestigd in het arrest van 22 mei 2012). Een wet voldoet aan de legaliteit wanneer ze “*voldoende toegankelijk is en op zichzelf of in context met andere bepalingen gelezen op voldoende precieze wijze de als strafbaar gestelde gedraging omschrijft, zodat de draagwijdte ervan redelijk voorzienbaar is, zelfs als de rechter over een zekere beoordelingsvrijheid beschikt.*”²⁶⁷ Ook hier benadrukt het Hof dat slechts aan het legaliteitsbeginsel voldaan is, wanneer de rechtzoekende kan weten welke gedragingen strafbaar zijn en welke niet. Er zijn echter vier voorwaarden waarmee rekening moet worden gehouden.²⁶⁸

1. De interpretatie in het licht van de wil van de wetgever en de wetsgeschiedenis
2. De interpretatie door de rechtscolleges
3. De aanwezigheid van een moreel element
4. De bijzondere hoedanigheid of functie van de rechtzoekende

Net zoals het Grondwettelijk hof benadrukt het Hof van Cassatie dat de beoordelingsvrijheid van de rechter niet in strijd is met die redelijke voorzienbaarheid, gezien het algemene karakter van wetten.²⁶⁹

Dit betekent dat er niet enkel naar de wettekst mag gekeken worden, maar dat zowel de parlementaire voorbereidingen als de interpretatie die rechters geven, belangrijk zijn bij de beoordeling van de legaliteit.²⁷⁰

²⁶⁵ J. ROZIE, “Beklaagde Alwetend. Over het criterium van de redelijke voorzienbaarheid als maatstaf van het lex certa-principe in strafzaken”, *RW* 2012-2013, afl. 21, 804.

²⁶⁶ Cass. 25 november 1997, *Arr. Cass.* 1997, 1212; J. ROZIE, “Beklaagde Alwetend. Over het criterium van de redelijke voorzienbaarheid als maatstaf van het lex certa-principe in strafzaken”, *RW* 2012-2013, afl. 21, 804.

²⁶⁷ Cass. 29 november 2011, *JT* 2012, afl. 6481, 463; Cass. 22 mei 2012, *RW* 2012-13, afl. 21, 819; J. ROZIE, “Beklaagde Alwetend. Over het criterium van de redelijke voorzienbaarheid als maatstaf van het lex certa-principe in strafzaken”, *RW* 2012-2013, afl. 21, 805.

²⁶⁸ Cass. 29 november 2011, *JT* 2012, afl. 6481, 463; Cass. 22 mei 2012, *RW* 2012-13, afl. 21, 819; J. ROZIE, “Beklaagde Alwetend. Over het criterium van de redelijke voorzienbaarheid als maatstaf van het lex certa-principe in strafzaken”, *RW* 2012-2013, afl. 21, 805.

²⁶⁹ J. ROZIE, “Beklaagde Alwetend. Over het criterium van de redelijke voorzienbaarheid als maatstaf van het lex certa-principe in strafzaken”, *RW* 2012-2013, afl. 21, 805.

Ook andere elementen, zoals het aanwezig zijn van een moreel bestanddeel, spelen nu een rol. Bij de beoordeling van de redelijke voorzienbaarheid zal de rechter rekening houden met de rechtspraak en rechtsleer die aan de persoon bekend kon zijn. Het Hof koppelt het legaliteitsbeginsel aan de houding van de persoon.

Ook het EHRM geeft een bepaalde invulling aan het legaliteitsbeginsel. Net zoals het Belgische Hof van Cassatie hecht het EHRM veel belang aan de bijzondere hoedanigheid van de rechtzoekende. Voor de rest is de interpretatie van het EHRM nog soepeler. Volgens het EHRM moet de rechter bij de beoordeling van de voorzienbaarheid rekening houden met de heersende rechtspraak over dat wetsartikel waarvan de legaliteit betwist wordt.²⁷¹ De rechters hebben namelijk als taak de onduidelijkheden bij de interpretatie van de wet weg te nemen. Hun interpretatie moet echter wel overeenstemmen met de essentie van het misdrijf en redelijkerwijze voorzienbaar zijn.²⁷² Het Hof zei ook dat een wet nog steeds aan het legaliteitsbeginsel kan voldoen wanneer de rechtzoekende juridisch advies moet inwinnen om te weten wat nu wel en niet strafbaar is.²⁷³

Het valt op dat er veel meer aandacht wordt besteed aan het moreel bestanddeel dan vroeger. De materiële bestanddelen hebben aan belang ingeboet.

Afdeling C. Analyse van de legaliteit

Deze afdeling onderzoekt de legaliteit van de verruimde interpretatie van de strafwet in het kader van cyberpesten. Door de strafwet ruimer te interpreteren komt de legaliteit van de strafbaarstelling mogelijks in het gedrang. Deze masterproef onderzoekt dan ook of de rechtsonderhorige nog steeds de strafbare gedragingen kan voorzien. De volledig eigen

²⁷⁰ J. ROZIE, “Beklaagde Alwetend. Over het criterium van de redelijke voorzienbaarheid als maatstaf van het lex certa-principe in strafzaken”, *RW* 2012-2013, afl. 21, 805.

²⁷¹ EHRM, *Kokkinakis v. Griekenland*, www.echr.coe.int; CLAES, E., “Het strafrechtelijk legaliteitsbeginsel en de rechtspraak van het Arbitragehof. Erosie van legaliteit?”, *TBP* 2006, afl. 8, 454.

²⁷² J. ROZIE, “Beklaagde Alwetend. Over het criterium van de redelijke voorzienbaarheid als maatstaf van het lex certa-principe in strafzaken”, *RW* 2012-2013, afl. 21, 807.

²⁷³ EHRM, *Huhtamäki v. Finland*, TVW 2012, afl. 2, 119; EHRM, *Soros v. Frankrijk*, TVW 2012, afl. 1, 47; EHRM, *Del Rio Prada v. Spanje*, TVW 2012, afl. 4, 291; J. ROZIE, “Beklaagde Alwetend. Over het criterium van de redelijke voorzienbaarheid als maatstaf van het lex certa-principe in strafzaken”, *RW* 2012-2013, afl. 21, 810.

bevindingen zijn gebaseerd op een analyse tegenover de criteria van het Grondwettelijk Hof, beschreven in Afdeling B. Legaliteitsvoorwaarden.

I. Artikel betreffende stalking

De wetgever had bij het tot stand komen van artikel 442bis Sw. de bedoeling om alle vormen van belaging te bestraffen, rekening houdend met evolutie van het begrip. Stalking is in onze samenleving geëvolueerd van puur fysieke stalking naar ook stalking met behulp van technologieën. Een ruim toepassingsgebied geven aan het artikel schendt de wil van de wetgever niet. De rechtsleer achtte het gebrek aan defenitie in artikel 442bis Sw. strijdig met het legaliteitsbeginsel. Het toenmalige Arbitragehof heeft dit echter niet strijdig geacht met het legaliteitsbeginsel, daar dit beginsel niet belet dat de rechter een bepaalde beoordelingsvrijheid krijgt.

Legaliteitsvoorwaarde 1.

Personen kunnen op voorhand weten dat zijn gedrag strafbaar is

De wettelijke definitie van stalken luidt: “een persoon belagen terwijl hij wist of had moeten weten dat hij door zijn gedrag de rust van die bewuste persoon ernstig zou verstoren”. De wet zegt niets over het middel dat een stalker kan gebruiken. Dit feit, gecombineerd met de bedoeling van de wetgever, zorgt dat het misdrijf onafhankelijk van enig middel gepleegd kan worden. Bijgevolg is stalken, op welke manier ook, strafbaar. Dit brengt geen verwarring met zich mee voor de rechtsonderhorigen.

Legaliteitsvoorwaarde 2.

Geen open formulering die andere personen bevat dan oorspronkelijk bedoeld

Door cyberstalken als een vorm van stalken te interpreteren, komen er geen personen onder het toepassingsgebied waarvan oorspronkelijk niet de bedoeling was dat ze onder het artikel zouden vallen, net omdat de wetgever de bedoeling had om elke stalker te omvatten. De rechters doen met hun interpretatie geen afbreuk aan de wil van de oorspronkelijke wetgever.

Legaliteitsvoorwaarde 3.

Voldoende normatieve inhoud

Volgens de bedoeling van de wetgever is iemand strafbaar wanneer hij - op eender welke manier - iemand lastigvalt. Er ontstaan steeds meer mogelijkheden om iemand te stalken. Een dader behoort te weten dat wanneer hij iemand lastig valt en zo de rust van de betrokkene

verstoort, dit strafbaar is. Hierbij is het irrelevant of dit al dan niet via het internet gebeurt. Er is nog steeds voldoende normatieve inhoud.

Legaliteitsvoorwaarde 4. Moreel bestanddeel

De rechters interpreteren de definitie van stalken ruimer door ook andere vormen van stalken onder het artikel te plaatsen. Daarbij blijft het moreel bestanddeel onaangetast.

Legaliteitsvoorwaarde 5. Noodzakelijk om een te strikte wet te vermijden

Internet is overal aanwezig in de samenleving. Heel wat menselijke interacties gebeuren vandaag via het internet. Als de rechters geen technologische invulling zouden geven aan stalken, zou een enorm aantal stalkers buiten het vizier blijven. Dergelijke teleologische interpretatie is nodig omdat men anders een te restrictieve wet zou krijgen.

II. Artikelen betreffende informaticacriminaliteit

Deze misdrijven zijn bedoeld om misdrijven met betrekking tot informatica (zoals computers, internet en dergelijke) strafbaar te stellen. Deze artikelen zijn makkelijk toepasbaar op cyberpesten, zonder enige teleologische of evolutieve interpretatie. Bijgevolg rijst er geen legaliteitsprobleem.

III. Artikel betreffende openbare zedenschennis

Openbare zedenschennis moet ruim geïnterpreteerd worden, omdat de wetgever een zo ruim mogelijk invulling wou geven die mee zou evolueren met de maatschappij. Alle afbeeldingen die strijdig zijn met de openbare zeden, onafhankelijk op welke drager die te vinden is, is strafbaar.²⁷⁴ Een ruime interpretatie door de rechters ligt in de lijn met de oorspronkelijke bedoeling.

²⁷⁴ Cass. 15 maart 1994, *Arr. Cass.* 1994, 262.

Legaliteitsvoorwaarde 1.

Personen kunnen op voorhand weten dat hun gedrag strafbaar is

Dat ook afbeeldingen verspreid via het internet strijdig met de goede zeden kunnen zijn, zorgt er niet voor dat personen niet meer op voorhand kunnen weten wat strafbaar is en wat niet.

Legaliteitsvoorwaarde 2.

Geen open formulering die andere personen bevat dan oorspronkelijk bedoeld

Alle afbeeldingen die strijdig zijn met de openbare zeden, onafhankelijk op welke drager die te vinden is, zijn strafbaar. De wetgever had de bedoeling iedere persoon te straffen die dergelijke afbeeldingen verspreidt, ongeacht op welke manier.

Legaliteitsvoorwaarde 3.

Voldoende normatieve inhoud

De wetgever wilde deze handelingen bestraffen, ongeacht waar en hoe deze gesteld werden en ongeacht op welke drager de afbeeldingen zich bevinden. Rechtsonderhorigen weten dat ze op geen enkele manier onzedige beelden mogen verspreiden. Vroeger mocht dat op geen enkele manier en dat is nog steeds zo. De artikelen zijn nog even gedragsleidend als voorheen. Er is nog steeds voldoende normatieve inhoud.

Legaliteitsvoorwaarde 4.

Moreel bestanddeel

De rechters interpreteren enkel het materiële bestanddeel ‘afbeelding’ ruimer. Daarbij blijft het moreel bestanddeel onaangetaast.

Legaliteitsvoorwaarde 5.

Noodzakelijk om een te strikte wet te vermijden

Vroeger verspreidde men pornografische tijdschriften en wat later video's. Nu staan dergelijke beelden meer op het internet dan in tijdschriften. Als de wet te strikt zou zijn en afbeeldingen op het internet niet onder de wet zouden vallen, blijven veel van deze misdrijven onbestraft. Dat was niet de bedoeling van de wetgever, want hij wilde net door zijn ruime omschrijving een te strikte wet vermijden. Daarom is deze interpretatie noodzakelijk.

IV. Artikelen betreffende laster, eerroof en belediging

Het begrip openbaarheid is geëvolueerd sinds de totstandkoming van artikel 444 Sw. Boodschappen die men op het internet plaatst, worden enorm snel en op ruime schaal

verspreid. Mensen aan de andere kant van de wereld kunnen deze boodschappen lezen. Dat maakt dat boodschappen op het internet openbaar zijn.

Legaliteitsvoorwaarde 1.

Personen kunnen op voorhand weten dat hun gedrag strafbaar is

Openbaarheid is een constitutief bestanddeel van deze misdrijven. Het zijn de inhoud en het openbare karakter die belangrijk zijn voor het misdrijf en niet de drager van de boodschap.²⁷⁵ Daders van deze misdrijven weten dat wanneer ze een lasterlijke boodschap openbaar maken, ze de wet overtreden. Het begrip ‘openbaar’ evolueert mee met de tijd. Mensen weten dat wanneer je iets op internet zet, heel veel andere mensen dat ook kunnen zien, met andere woorden dat het openbaar is.

Legaliteitsvoorwaarde 2.

Geen open formulering die andere personen bevat dan oorspronkelijk bedoeld

Iets is openbaar vanaf dat meerdere personen er kennis van hebben genomen of hebben kunnen nemen.²⁷⁶ Of nu iets in een tijdschrift of op het internet wordt geplaatst, dat blijft openbaar. Zo zullen er geen andere personen strafbaar worden dan oorspronkelijk bedoeld.

Legaliteitsvoorwaarde 3.

Voldoende normatieve inhoud

Door artikel 444 Sw. zo te interpreteren dat ook boodschappen op het internet openbaar zijn, zorgen de rechters er niet voor dat mensen plots niet meer weten dat ze iets strafbaars aan het doen zijn. De norm is nog steeds voldoende richtinggevend, want de betekenis van openbaarheid komt overeen met de maatschappij waarin we nu leven en iedereen is daarvan op de hoogte.

Legaliteitsvoorwaarde 4.

Moreel bestanddeel

Rechters interpreteren een van de materiële bestanddelen evolutief. Het moreel bestanddeel blijft ook hier onaangetast.

²⁷⁵ I. DELBROUCK, “Aanranding van de eer of de goede naam van personen”, *Postal Memorialis* 2007, afl. 5, 23.

²⁷⁶ I. DELBROUCK, “Aanranding van de eer of de goede naam van personen”, *Postal Memorialis* 2007, afl. 5, 21.

*Legaliteitsvoorwaarde 5.
Noodzakelijk om een te strikte wet te vermijden*

Het gebruik van internet voor laster, eerroof en beledigingen uitsluiten, zou heel veel straffeloosheid met zich meebrengen. Voor de rest blijven alle constitutieve bestanddelen van het misdrijf hetzelfde.

V. Conclusies

De bovenstaande analyse, waarbij rekening gehouden werd met de vijf criteria van het Grondwettelijk Hof en de bedoeling van de historische wetgever, toont aan dat de interpretatie die de rechters aan de strafwet kunnen geven in het kader van cyberpesten, niet strijdig is met het legaliteitsbeginsel. De interpretatie die rechters geven bij de aangehaalde vormen van cyberpesten, liggen in de lijn met de oorspronkelijke bedoeling van de wetgever. En doordat de wetgever bij het opstellen van de wet meestal voor een vrij ruime bewoording koos, kunnen rechters de wet makkelijker toepassen bij maatschappelijke veranderingen.

Uit de conformiteit met het legaliteitsbeginsel van de teleologische en evolutieve interpretaties, kan afgeleid worden dat de huidige strafrechtelijke situatie volstaat om de meeste vormen van cyberpesten aan te pakken.

De volgende tabel vat de legaliteitsconclusies samen:

Cyberdaad	Toegepaste wet	Teleologische toepassing	Legaliteit
Fysiek cyberpesten	Artikel 442bis Sw. – Stalking Artikel 145 §3bis WEC - Stalking Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 550bis Sw. – Hacking Artikel 550ter Sw. – Informatiebedrog	Belaging via het internet en GSM	Ja
Flaming	Artikel 442bis Sw. – Stalking Artikel 145 §3bis WEC - Stalking Wet 11 juni 2002 –	Belaging via het internet en GSM Beledigingen op chatrooms, blogs, een forum op internet openbaar zijn, mailinglijsten en websites Verkoop, tentoonstellen of ter	Ja

	Pesten op het werk Artikel 448 Sw. – Beledigingen Artikel 383 Sw. – Openbare zedenschennis	beschikking stellen van beelden strijdig met de goede zeden op internet of internetbeelden, sms'en en e-mails	
Non-verbaal online pesten	Artikel 442bis Sw. – Stalking Artikel 145 §3bis WEC – Stalking Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 448 Sw. – Beledigingen Artikel 383 Sw. – Openbare zedenschennis	Belaging via het internet en GSM Beledigingen op chatrooms, blogs, een forum op internet openbaar zijn, mailinglijsten en websites Verkoop, tentoonstellen of ter beschikking stellen van beelden strijdig met de goede zeden op internet of internetbeelden, sms'en en e-mails	Ja
Happy slapping	Eventueel 422bis Sw. – Schuldig hulpverzuim		/
Sociaal online pesten	Geen		/
Outing	Artikel 442bis Sw. – Stalking Artikel 145 §3bis WEC – Stalking Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 448 Sw. – Beledigingen Artikel 383 Sw. – Openbare zedenschennis	Belaging via het internet en GSM Beledigingen op chatrooms, blogs, een forum op internet openbaar zijn, mailinglijsten en websites Verkoop, tentoonstellen of ter beschikking stellen van beelden strijdig met de goede zeden op internet of internetbeelden, sms'en en e-mails	Ja
Masquerade	Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 210bis Sw. – Valsheid in informatica Artikel 196 Sw. – valsheid in geschrifte	Het aanmaken van een vals facebookprofiel, e-mailaccount op iemand anders naam aanmaken en vanuit deze account berichten aan anderen verzenden.	Ja
Denigreren	Artikel 442bis Sw. – Stalking Artikel 145 §3bis WEC – Stalking Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 443 Sw. – Laster en eerroof	Belaging via het internet en GSM Laster en eerroof op chatrooms, blogs, een forum op internet openbaar zijn, mailinglijsten en websites Verkoop, tentoonstellen of ter beschikking stellen van beelden strijdig met de goede zeden op	Ja

	Artikel 383, lid 1 Sw. – Openbare zedenschennis Artikel 210bis Sw. – Valsheid in informatica Artikel 196 Sw. – Valsheid in geschrifte	internet of internetbeelden, sms'en en e-mails Het aanmaken van een vals facebookprofiel, e-mailaccount op iemand anders naam aanmaken en vanuit deze account berichten aan anderen verzenden.	
Haatwebsites	Artikel 448 Sw. – Beledigingen Artikel 383, lid 1 Sw. – Openbare zeden	Beledigingen op chatrooms, blogs, een forum op internet openbaar zijn, mailinglijsten en websites Verkoop, tentoonstellen of ter beschikking stellen van beelden strijdig met de goede zeden op internet of internetbeelden, sms'en en e-mails	Ja
Cyberstalking	Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 442bis Sw. – Stalking Artikel 145, § 3bis WEC – Stalking	Belaging via het internet en GSM	Ja

Tabel 5. Legaliteit van de verruimde interpretatie bij verschillende vormen van cyberpesten.

Cyberpesten en meningsuitingen

Verskillende cyberdaden bevatten een of meerdere meningsuitingen. De Grondwet beschermt meningsuitingen van personen, door het recht op vrije meningsuiting. Het doel in dit hoofdstuk is om te onderzoeken wat de reikwijdte van de vrijheid van meningsuiting is binnen het kader van cyberpesten.

Afdeling A. Recht op vrije meningsuiting

I. Het begrip 'vrije meningsuiting'

Vrijheid van meningsuiting is een zeer belangrijk concept in een democratische samenleving doordat het zorgt voor de bewaking en naleving van andere rechten en vrijheden. Het is een noodzakelijke voorwaarde voor een democratie²⁷⁷ en een grondrecht van ieder individu.

De Belgische grondwet heeft dit recht verankerd in twee artikelen en een derde voor de aanpak van drukpersmisdrijven:

1. Artikel 19 Gw.: “vrijheid om op elk gebied zijn mening te uiten”
2. Artikel 25 Gw.: “de drukpers is vrij”
3. Artikel 150 Gw.: “de jury wordt ingesteld voor drukpersmisdrijven”

Artikel 25 en 150 Gw. gaan over drukpersmisdrijven en zorgen voor specifieke waarborgen voor de pers, zoals getrapte aansprakelijkheid.²⁷⁸ Ze zijn enkel van toepassing op meningen die via de drukpers worden geuit. Ze zouden niet van toepassing zijn op moderne

²⁷⁷ E. LIEVENS, P. VALCKE en D. STEVENS, *Praktijkboek Recht en Internet: Vrijheid van meningsuiting*, Brugge, Vanden Broele, 2005, 7; S. SCOTTIAUX, “Het Arbitragehof herwaardeert de vrijheid van meningsuiting”, *RW* 2001-2002, afl. 6, 191; P. LEMMENS, *Vrijheid van meningsuiting. Een grondrecht ingebed in plichten en verantwoordelijkheden*, Deventer, Kluwer, 2005, 25.

²⁷⁸ E. LIEVENS, P. VALCKE en D. STEVENS, *Praktijkboek Recht en Internet: Vrijheid van meningsuiting*, Brugge, Vanden Broele, 2005, 9; H. VANDERBERGHE, “Over persaansprakelijkheid. De specifieke context”, *TPR* 2010, afl. 4, 1816.

communicatiemiddelen, bijvoorbeeld audiovisuele media.²⁷⁹ Het Hof van Cassatie oordeelde dat het hier niet om geschreven teksten gaat, maar om beelden of geluiden.²⁸⁰ Op de vraag of drukpersmisdrijven ook op het internet kunnen plaatsvinden, heeft het Hof van Cassatie echter positief geantwoord.²⁸¹ Hier gaat het wel om geschreven teksten.

Artikel 19 Gw. daarentegen vereist niet naar de wijze waarop een mening wordt verkondigd. Het is dus ook van toepassing voor boodschappen op het internet.²⁸²

Ook op Europees niveau is de vrijheid van meningsuiting een fundamenteel recht, vervat in artikel 10 EVRM: “Een ieder heeft het recht op vrijheid van meningsuiting”.

Vrijheid van meningsuiting is geen absoluut recht. Er kunnen beperkingen aan gesteld worden die in een wet worden voorzien, zoals “de meningsuiting moet een legitiem doel nastreven en noodzakelijk zijn in een democratische samenleving”.²⁸³

De vrijheid van meningsuiting omvat een heel groot aantal meningsuitingen.²⁸⁴ Bepaalde meningen zijn echter ongeoorloofd en kunnen strafbaar gesteld worden volgens het Belgisch Strafrecht. Strafbare meningsuitingen zijn bijvoorbeeld uitingen die strijdig zijn met de goede zeden, die de eer en goede naam van een bepaalde persoon aantasten, die aanvallen op het gezag van de wet, die aanzetten tot het plegen van een misdrijf of uitingen die op zich strafbaar zijn.²⁸⁵ Het maakt niet uit of dit via het internet gebeurt.²⁸⁶

²⁷⁹ Cass. 9 december 1981, *Arr. Cass.* 1981, 493-496; Cass. 29 oktober 2013, *APT* 2014, afl. 1, 93; E. LIEVENS, P. VALCKE en D. STEVENS, *Praktijkboek Recht en Internet: Vrijheid van meningsuiting*, Brugge, Vanden Broele, 2005, 10; BREWAEYS, E., “Van Gutenberg tot internet”, *T. Strafr.* 2011, afl. 6, 448.

²⁸⁰ Cass. 29 oktober 2013, *APT* 2014, afl. 1, 93.

²⁸¹ Cass. 29 januari 2013, *Pas.* 2013, afl. 1, 254; Cass. 6 maart 2012, *APT* 2012, afl. 2, 491; Brussel 17 maart 2010, *JT* 2010, afl. 6405, 506.

²⁸² E. LIEVENS, P. VALCKE en D. STEVENS, *Praktijkboek Recht en Internet: Vrijheid van meningsuiting*, Brugge, Vanden Broele, 2005, 10; M. VAN DER AA, *Laster op sociale netwerksites: waar liggen de grenzen en wie is aansprakelijk?*, Masterscriptie KUL, 2011-2012, 8.

²⁸³ EHRM 27 maart 1996, *AM* 1996, 351; EHRM 15 december 2005, *AM* 2006, afl. 1, 71; Cass. 23 mei 2011, *Pas.* 2011, afl. 5, 1404; E. LIEVENS, P. VALCKE en D. STEVENS, *Praktijkboek Recht en Internet: Vrijheid van meningsuiting*, Brugge, Vanden Broele, 2005, 22-24.

²⁸⁴ P. LEMMENS, *Vrijheid van meningsuiting. Een grondrecht ingebed in plichten en verantwoordelijkheden*, Deventer, Kluwer, 2005, 26.

²⁸⁵ E. LIEVENS, P. VALCKE en D. STEVENS, *Praktijkboek Recht en Internet: Vrijheid van meningsuiting*, Brugge, Vanden Broele, 2005, 26; S. SCOTTIAUX, “Het Arbitragehof herwaardeert de vrijheid van meningsuiting”, *RW* 2001-2002, afl. 6, 187.

²⁸⁶ E. LIEVENS, P. VALCKE en D. STEVENS, *Praktijkboek Recht en Internet: Vrijheid van meningsuiting*, Brugge, Vanden Broele, 2005, 26.

Een voorbeeld van een aantasting van de eer en goede naam is natuurlijk laster een eerroof, maar ook de zogenaamde hate speech. Hate speech zijn uitingen die haatdragend, vernederend of beledigend zijn ten aanzien van bepaalde bevolkingsgroepen of –gemeenschappen. Het kan daarbij gaan om racistische uitingen,²⁸⁷ maar ook om andere groepen. In België worden dergelijke uitingen bestraft in de Antiracismewet.²⁸⁸ Artikel 1 van de Antiracismewet spreekt uitdrukkelijk over racistische uitingen. Het artikel verwijst daarbij naar artikel 444 Sw, dat wil zeggen dat de uiting openbaar moet zijn. Meningeën via het internet kunnen hier perfect onder vallen, want het doorslaggevend element is de openbaarheid en niet het middel.²⁸⁹

Meningeën zijn beschermd, ongeacht de vorm in welke het publiek de mening waarneemt. Zowel tekeningen, toneelstukken als alle andere vormen vallen onder artikel 19 GW.²⁹⁰ Toch is er een apart artikel dat handelt over meningsuitingen via de drukpers, namelijk artikel 25 van de GW. Vooral dit artikel is interessant voor het onderwerp van deze masterproef.

II. Verband cyberpesten en ‘vrije meningsuiting’

Het recht op vrije meningsuiting beschermt vele vormen van meningsuitingen. Het zou echter ook onbedoeld de uitingen van een cyberpester kunnen beschermen.

Wanneer een mening een misdrijf uitmaakt, kan deze daarentegen niet meer beschermd worden door het recht op vrije meningsuiting. Artikel 19 GW. vermeld dit uitdrukkelijk: “*behoudens bestraffing van de misdrijven die ter gelegenheid van het gebruikmaken van die vrijheden worden gepleegd*”. Een strafbare mening houdt een misbruik van recht in.²⁹¹ Men kan dus achteraf wel verantwoordelijk gesteld worden voor de verkondigde meningeën.

Dit hoofdstuk onderzoekt de criteria waarmee een bepaalde uitspraak niet meer onder het recht op vrije meningsuiting valt.

²⁸⁷ J. VRIELINK, *Van haat gesproken?*, Antwerpen, Maklu, 2010, 2; E. LIEVENS, P. VALCKE en D. STEVENS, *Praktijkboek Recht en Internet: Vrijheid van meningsuiting*, Brugge, Vanden Broele, 2005, 40.

²⁸⁸ J. VRIELINK, *Van haat gesproken?*, Antwerpen, Maklu, 2010, 2; E. LIEVENS, P. VALCKE en D. STEVENS, *Praktijkboek Recht en Internet: Vrijheid van meningsuiting*, Brugge, Vanden Broele, 2005, 43.

²⁸⁹ E. LIEVENS, P. VALCKE en D. STEVENS, *Praktijkboek Recht en Internet: Vrijheid van meningsuiting*, Brugge, Vanden Broele, 2005, 44.

²⁹⁰ P. LEMMENS, *Vrijheid van meningsuiting. Een grondrecht ingebed in plichten en verantwoordelijkheden*, Deventer, Kluwer, 2005, 26.

²⁹¹ P. LEMMENS, *Vrijheid van meningsuiting. Een grondrecht ingebed in plichten en verantwoordelijkheden*, Deventer, Kluwer, 2005, 26.

Afdeling B. Verdediging op basis van vrije meningsuiting

I. Artikel 19 Gw.: vrijheid om op elk gebied zijn mening te uiten

De rechter kan in bepaalde gevallen de vrijheid van meningsuiting beperken. De Belgische rechtspraak wordt sterk beïnvloed door de Europese rechtspraak.²⁹² Naast formele voorwaarden, zoals de vereiste van een wet, bevat de rechtspraak ook inhoudelijke voorwaarden waaraan een beperking van het recht op vrije meningsuiting moet beantwoorden. Er zijn drie voorwaarden waaraan voldaan moet zijn:²⁹³

- *Voorwaarde 1. Wettelijke grondslag.* Het moet gaan om een materiële wet die voldoende nauwkeurig is.²⁹⁴ Dit is een formele voorwaarde.
- *Voorwaarde 2. Wettig doel.* Artikel 10 §2 EVRM somt een aantal doeleinden op.²⁹⁵ Dit is een inhoudelijke voorwaarde.
- *Voorwaarde 3. Noodzakelijk in een democratische samenleving.* Dat wil zeggen dat de redenen pertinent en voldoende zijn om het doel te bereiken en dat ze evenredig zijn.²⁹⁶ Ook dit is een inhoudelijke voorwaarde.

Is aan deze voorwaarden voldaan, dan de rechter het recht op vrijheid van meningsuiting beperken. Dit heeft de Belgische wetgever bijvoorbeeld gedaan door de misdrijven laster, eerroof, smaad en beledigingen in het leven te roepen.

Daarnaast kan het zijn dat het recht moet wijken voor een ander grondwettelijk recht. De vrijheid van meningsuiting kan in botsing komen met andere grondwettelijke rechten en in dat

²⁹² P. LEMMENS, *Vrijheid van meningsuiting. Een grondrecht ingebed in plichten en verantwoordelijkheden*, Deventer, Kluwer, 2005, 46.

²⁹³ Cass. 1 december 2004, *Arr. Cass.* 2004, afl. 12, 1932; P. LEMMENS, *Vrijheid van meningsuiting. Een grondrecht ingebed in plichten en verantwoordelijkheden*, Deventer, Kluwer, 2005, 20.

²⁹⁴ Artikel 10 EVRM; P. LEMMENS, *Vrijheid van meningsuiting. Een grondrecht ingebed in plichten en verantwoordelijkheden*, Deventer, Kluwer, 2005, 46.

²⁹⁵ P. LEMMENS, *Vrijheid van meningsuiting. Een grondrecht ingebed in plichten en verantwoordelijkheden*, Deventer, Kluwer, 2005, 48.

²⁹⁶ P. LEMMENS, *Vrijheid van meningsuiting. Een grondrecht ingebed in plichten en verantwoordelijkheden*, Deventer, Kluwer, 2005, 49.

geval zal de rechter een afweging tussen beide moeten maken.²⁹⁷ Wanneer de rechter een grondrecht beperkt ten voordele van een ander grondrecht, moet die beperking wel aan een dwingende sociale behoefte beantwoorden en moet de rechter de evenredigheid bewaren tussen de beperking en het doel.²⁹⁸

De vrijheid van meningsuiting kan bijvoorbeeld botsen met de eerbiediging van het privéleven. Personen hebben recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer. Wanneer een persoon informatie uit iemands persoonlijke levenssfeer bekendmaakt, zal zijn recht op vrije meningsuiting in veel gevallen moeten wijken voor het recht op eerbiediging van het privéleven.²⁹⁹

Dit makkelijk toe te passen op de vorm 'outing'. In dit geval verspreidt de pester persoonlijke informatie over het slachtoffer. Hij schendt op deze manier het recht op eerbiediging van het privéleven van dat slachtoffer. Hetzelfde geldt voor het grondrecht 'de bescherming van de eer en de goede naam'. Wanneer iemand een andere persoon beschuldigt van iets dat niet waar is, zal die vrije meningsuiting in aanvaring komen met het grondrecht van het slachtoffer op de bescherming van zijn goede naam.³⁰⁰

II. Artikel 25 Gw.: de drukpers is vrij

Een cyberpester kan de vrijheid van meningsuiting invoeren telkens hij een mening over iemand anders verkondigt. Dit zal meestal het geval zijn in geval van flaming, non-verbaal pesten, denigration, outing en haatwebsites.

Cyberpesten impliceert dat de pester gebruik maakt van communicatiemiddelen. Zeer vaak zal dit het internet zijn. Bijgevolg kan hij artikel 25 Gw. eventueel invoeren ter verdediging. Volgens artikel 25 van de Grondwet is de drukpers vrij. Dit houdt een verbod op censuur in.

²⁹⁷ Cass. 27 april 2007, *Arr. Cass.* 2007, afl. 4, 903; Antwerpen 23 juni 2010, *AM* 2011, afl. 2, 223; Rb. Brussel 11 januari 2011, *AM* 2013, afl. 3-4, 263; P. LEMMENS, *Vrijheid van meningsuiting. Een grondrecht ingebed in plichten en verantwoordelijkheden*, Deventer, Kluwer, 2005, 83.

²⁹⁸ Cass. 27 april 2007, *Arr. Cass.* 2007, afl. 4, 903; Cass. 14 januari 2005, *Arr. Cass.* 2005, afl. 1, 95; Antwerpen 23 juni 2010, *AM* 2011, afl. 2, 223.

²⁹⁹ Cass. 2 juni 2006, *Arr. Cass.* 2006, afl. 6-7-8, 1297; P. LEMMENS, *Vrijheid van meningsuiting. Een grondrecht ingebed in plichten en verantwoordelijkheden*, Deventer, Kluwer, 2005, 90.

³⁰⁰ Gent 28 maart 2002, *AM* 2003, afl. 2, 131; Rb. Mechelen 15 januari 2013, *Jur.* 2013, afl. 262, 12.

Toch zijn niet alle meningsuitingen geoorloofd en kan er sprake zijn van misbruik van deze vrijheid.³⁰¹ Een bepaald bericht ‘via de drukpers’ kan strafbaar zijn, waarbij van een drukpersmisdrijf gesproken wordt. Cassatie bevestigde meermaals dat een drukpersmisdrijf ook via het internet kan voorkomen en de lagere rechtbanken volgen deze rechtspraak.³⁰² Enkele rechters oordeelden dat ook meningen via e-mail onder drukpers kwalificeren.³⁰³

De rechtspraak en rechtsleer hebben omschreven wat een drukpersmisdrijf is: “*de uiting van een idee of een mening die een inbreuk op de strafwet uitmaakt, door middel van een gedrukt geschrift, mits aan het geschrift dat het misdrijf bevat een daadwerkelijke publiciteit werd gegeven.*”³⁰⁴

Ten eerste moet de meningsuiting strafbaar zijn. Dit is zo wanneer het om laster, eerroof of een belediging gaat. Cyberpesten kan dergelijke strafbare feiten bevatten. Het kan hier om eender welke mening gaan, de inhoud moet geen zeker gewicht hebben.³⁰⁵

Ten tweede moet het om een openbare meningsuiting gaan.³⁰⁶ Zoals we al hebben gezien kan laster, eerroof of belediging openbaar zijn wanneer dit op het internet plaatsvindt.

Ten derde moet het om een gedrukt geschrift gaan. Cassatie omschrijft het als volgt: “*een tekst die vermenigvuldigd is door een drukpers of een gelijkaardig procedé*”.³⁰⁷ Dit zou de strafbaarheid van cyberpesten problematisch kunnen maken. Zoals eerder vermeld³⁰⁸, interpreteert de heersende rechtspraak dit zo dat meningen geuit via het internet en e-mail ook een drukpersmisdrijf kunnen zijn.³⁰⁹

³⁰¹ Cass. 6 maart 2012, *NJW* 2012, afl. 262, 342; Cass. 29 oktober 2013, *T.Strafr.* 2014, afl. 2, 142; Brussel 23 januari 2009, *AM* 2009, afl. 6, 639; Brussel 19 maart 2010, *AM* 2010, afl. 3, 297; Corr. Bergen 13 februari 2007, *AM* 2007, afl. 1-2, 177.

³⁰² P. LEMMENS, *Vrijheid van meningsuiting. Een grondrecht ingebed in plichten en verantwoordelijkheden*, Deventer, Kluwer, 2005, 8.

³⁰³ Antwerpen 9 februari 2006, *AM* 2006, afl. 2, 204; Brussel 27 juni 2000, *AM* 2001, afl. 1, 142.

³⁰⁴ F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors: deel I*, Antwerpen, Maklu, 2012-2013, 38.

³⁰⁵ Cass. 6 maart 2012, *RW* 2012-13, afl. 4, 144.

³⁰⁶ Cass. 13 april 1988, *Arr.Cass.* 1987-88, 1018; Luik 7 november 2001, *JLMB* 2004, afl. 18, 760.

³⁰⁷ Cass. 29 oktober 2013, *T.Strafr.* 2014, afl. 2, 142; Luik 7 november 2001, *JLMB* 2004, afl. 18, 760.

³⁰⁸ Hoofdstuk Cyberpesten en meningsuitingen, Afdeling A. Recht op vrije meningsuiting, I. Het begrip ‘vrije meningsuiting’, p. 69.

³⁰⁹ Cass. 29 januari 2013, *Pas.* 2013, afl. 1, 254; Cass. 6 maart 2012, *APT* 2012, afl. 2, 491; Brussel 17 maart 2010, *JT* 2010, afl. 6405, 506.

Meningsuitingen zijn beschermd onder het grondrecht van de vrijheid van meningsuiting, tenzij ze aan de voorwaarden van het drukpersmisdrijf voldoen. Een van de voorwaarden is het strafbare karakter van de boodschap. Dat wil zeggen dat wanneer een cyberpester zich schuldig maakt aan laster, eerroof en beledigingen op het internet, waarbij meteen ook aan de voorwaarde van openbaarheid is voldaan, de bescherming van artikel 25 Gw. niet kan inroepen. In dat geval pleegt hij namelijk een drukpersmisdrijf.

III. Vergelijking met Verenigde Staten

In de Verenigde Staten is de vrijheid van meningsuiting een heel belangrijk recht dat in de First Amendment van de Grondwet werd ingeschreven. Het vormt de grondslag van de democratie in de Verenigde Staten. De VS steunt op het recht van burgers om vrij hun mening te uiten. De rechtbanken kijken er dan ook streng op toe dat dit recht niet te veel beperkt wordt.³¹⁰ Dit maakt de relatie tussen cyberpesten en vrijheid van meningsuiting heel complex en is het een actueel debat.

Cyberpesten heeft in Amerika dezelfde betekenis als in België, namelijk pesten door middel van elektronische communicatiemiddelen.³¹¹ Soms wordt ook wel de term “cyberharassment” gebruikt.

Cyberpesters beroepen zich vaak op de vrijheid van meningsuiting om hun daden te verantwoorden. Er is echter discussie over de kwalificatie van cyberpesten als meningsuiting en of cyberpesten onder de First Amendment valt of niet.

Het Supreme Court maakt een onderscheid tussen grondwettelijk beschermde meningen en een mening die sociaal minder waarde heeft.³¹² Meningen die niet beschermd worden zijn:

³¹⁰ R. DONEGAN, Bullying and cyberbullying: history, statistics, law, prevention and analysis, 3 *The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications* 33 (2012), 37.

³¹¹ D. C. BECKSTROM, State legislation mandating school cyberbullying policies and the potential threat to students' free speech rights, 33 *Vt. L. Rev.* (2008-2009), 286; J. MOY, Beyond the 'schoolhouse gates' and into the virtual playground: moderating student cyberbullying and cyberharassment after *Morse v. Frederick*, 37 *Hastings Const. L.Q.* (2010), 567.

³¹² J. MOY, Beyond the 'schoolhouse gates' and into the virtual playground: moderating student cyberbullying and cyberharassment after *Morse v. Frederick*, 37 *Hastings Const. L.Q.* 565 (2010), 585.

obscene en vulgaire meningen, laster en eerroof, aanvallende en bedreigende uitingen, aanzetten tot illegaal gedrag en uitingen van een werkelijke dreiging.³¹³

Cyberpesten is echter niet altijd onder een van deze categorieën onder te brengen. Een eventuele werkelijke dreiging is erg moeilijk aan te tonen.³¹⁴ Zo gaan van een beledigende opmerking op een website bijvoorbeeld geen werkelijke dreiging uit.³¹⁵ Cyberpesten zal dus in veel gevallen wel beschermd worden door de vrijheid van meningsuiting³¹⁶, tenzij de rechtbank de *Tinker decision* kan aanhalen.³¹⁷

Rond deze vraag is er vooral een debat gaande over Student Speech, omdat de meeste wetgeving omtrent cyberbullying in de VS over pesten in een schoolcontext gaan.³¹⁸ Vier arresten zijn hierbij belangrijk. Deze gaan telkens over meningsuitingen, maar gebeurden echter niet via het internet.

In de zaak *Tinker v. Des Moines School District* van 1969 (de zogenaamde *Tinker decision*³¹⁹) heeft de Supreme Court een beoordelingstoets vastgelegd. In dit geval ging het om studenten die zwarte armbanden droegen als protest tegen de Vietnam-oorlog waarbij de school een verbod op legde. De rechter besloot echter dat: “It can hardly be argued that either students or teachers shed their constitutional rights to freedom of speech or expression at the schoolhouse gate”.³²⁰ Het Hof besliste bijgevolg dat de school de vrijheid van meningsuiting

³¹³ J. MOY, Beyond the ‘schoolhouse gates’ and into the virtual playground: moderating student cyberbullying and cyberharassment after *Morse v. Frederick*, 37 *Hastings Const. L.Q.* 565 (2010), 585; R. SERVANCE, Cyberbullying, cyber-harassment, and the conflict between school and the first amendment, 2003 *Wis. L. Rev.* 1213 2003, 1232-1233; V. KING, Constitutionality of Cyberbullying Laws: Keeping the Online Playground Safe for Both Teens and Free Speech., 63 *Vand. L. Rev.* (2010), 867; J. HAYWARD, Anti-cyber bullying statutes: Threat to student free speech, 59 *Clev. St. L. Rev.* 85 (2011), 102.

³¹⁴ D. E. TODD, A Case for Strengthening School District Jurisdiction to Punish Off-Campus Incidents of Cyberbullying, 40 *Ariz. St. L.J.* 257, 277 (2008), 268.

³¹⁵ J. MOY, Beyond the ‘schoolhouse gates’ and into the virtual playground: moderating student cyberbullying and cyberharassment after *Morse v. Frederick*, 37 *Hastings Const. L.Q.* (2010), 586.

³¹⁶ D. E. TODD, A Case for Strengthening School District Jurisdiction to Punish Off-Campus Incidents of Cyberbullying, 40 *Ariz. St. L.J.* 257, 277 (2008), 274.

³¹⁷ J. MOY, Beyond the ‘schoolhouse gates’ and into the virtual playground: moderating student cyberbullying and cyberharassment after *Morse v. Frederick*, 37 *Hastings Const. L.Q.* 565 (2010), 588; TODD, D., A Case for Strengthening School District Jurisdiction to Punish Off-Campus Incidents of Cyberbullying, 40 *Ariz. St. L.J.* 257, 277 (2008), 263.

³¹⁸ V. KING, Constitutionality of Cyberbullying Laws: Keeping the Online Playground Safe for Both Teens and Free Speech., 63 *Vand. L. Rev.* (2010), 866.

³¹⁹ *Tinker v. Des Moines School District*, 393 U.S. 503, 507 (1969).

³²⁰ D. C. BECKSTROM, State legislation mandating school cyberbullying policies and the potential threat to students’ free speech rights, 33 *Vt. L. Rev.* (2008-2009), 297; J. HAYWARD, Anti-cyber bullying statutes: Threat to student free speech, 59 *Clev. St. L. Rev.* 85 (2011), 103; D. E. TODD, A Case for Strengthening School District Jurisdiction to Punish Off-Campus Incidents of Cyberbullying, 40 *Ariz. St. L.J.* 257, 277 (2008), 261.

enkel mag inperken wanneer het om een ‘substantial disruption’ gaat of wanneer het de rechten van andere leerlingen schaadt.³²¹ Deze *Tinker decision* geldt enkel voor de gevallen in schoolcontext.

In de zaak *Bethel School District v. Fraser*³²² in 1986 heeft het Hof duidelijk gemaakt welke soorten van uitingen niet door de First Amendment beschermd worden. Eerst en vooral benadrukte het Hof dat studenten hun recht op vrije meningsuiting behouden wanneer ze in de school zijn.³²³ Maar het recht op vrije meningsuiting van studenten verschilt wel van dat van volwassenen.³²⁴ Concreet betekent dat dat de vrijheid van meningsuiting van leerlingen beperkt kan worden wanneer het de goede orde en de schoolomgeving schaadt.³²⁵ Ook hier ging het om meningsuitingen op school.

In *Hazelwood School District v. Kuhlmeier* (1988)³²⁶ besliste het Hof dat een schoolkrant geen publiek forum is en de meningen in dat krantje daarom niet onder de First Amendment vallen.³²⁷

Na de zaak *Morse v. Frederick* in 2007³²⁸, kan deze rechtspraak ok op meningen buiten schooltijd toegepast worden. In casu ging het om een leerling, Frederick, die tegenover de school betoogde met een spandoek met de woorden ‘BONG HiTS 4 JESUS’ op. De leerling werd door de school geschorst omdat hij betoogde op een plaats waar alle leerlingen dat

³²¹ J. MOY, Beyond the ‘schoolhouse gates’ and into the virtual playground: moderating student cyberbullying and cyberharassment after *Morse v. Frederick*, 37 *Hastings Const. L.Q.* 565 (2010), 571; D. C. BECKSTROM, State legislation mandating school cyberbullying policies and the potential threat to students’ free speech rights, 33 *Vt. L. Rev.* (2008-2009), 297; J. HAYWARD, Anti-cyber bullying statutes: Threat to student free speech, 59 *Clev. St. L. Rev.* 85 (2011), 104.; R. DONEGAN, Bullying and cyberbullying: history, statistics, law, prevention and analysis, 3 *The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications* 33 (2012), 37.

³²² *Bethel School District No. 403 v. Fraser*, 478 U.S. 675 (1986).

³²³ D. C. BECKSTROM, State legislation mandating school cyberbullying policies and the potential threat to students’ free speech rights, 33 *Vt. L. Rev.* (2008-2009), 298.

³²⁴ D. C. BECKSTROM, State legislation mandating school cyberbullying policies and the potential threat to students’ free speech rights, 33 *Vt. L. Rev.* (2008-2009), 298; D. E. TODD, A Case for Strengthening School District Jurisdiction to Punish Off-Campus Incidents of Cyberbullying, 40 *Ariz. St. L.J.* 257, 277 (2008), 262.

³²⁵ S. DOERING, Tinkering with School Discipline in the Name of the First Amendment: Expelling a Teacher's Ability to Proactively Quell Disruptions Caused by Cyberbullies at the Schoolhouse. 87 *Neb. L. Rev.* 630 (2009), 655.

³²⁶ *Hazelwood School District v. Kuhlmeier*, 484 U.S. 260 (1988).

³²⁷ D. C. BECKSTROM, State legislation mandating school cyberbullying policies and the potential threat to students’ free speech rights, 33 *Vt. L. Rev.* (2008-2009), 299; J. HAYWARD, Anti-cyber bullying statutes: Threat to student free speech, 59 *Clev. St. L. Rev.* 85 (2011), 105.

³²⁸ *Morse v. Frederick*, 127 S.Ct. 2618 (2007).

konden zien. Daarom werd dit aanzien als ‘op school’.³²⁹ Het Supreme Court oordeelde dat scholen ook tegen dergelijke meningen mogen optreden, ook al werden die niet op school geuit. Er was namelijk een duidelijke band met de school.³³⁰

Na de zaak *Reno v. ACLU* (1997) heeft het Hof dit uitgebreid naar uitingen op internet.³³¹ Het Hof oordeelde dat het internet een forum waar de First Amendment ook bescherming aan geeft. Daarnaast aanvaardde het wel dat scholen mogen optreden tegen meningsuitingen, ongeacht de drager van deze meningen, met andere woorden ook meningsuitingen op het internet.³³²

De zaak *Morse* heeft heel wat discussie teweeg gebracht, het is namelijk niet duidelijk wat te doen met meningsuitingen buiten de school die wel degelijk een effect hebben op het schoolleven.³³³ Veel lagere rechtspraak past de *Tinker decision* ook toe op buitenschoolse contexten.³³⁴ Het Supreme Hof heeft geoordeeld dat de *Tinker decision* van toepassing is wanneer “*there is sufficient nexus between the web site and the school campus*”.³³⁵ Maar het is wel zo dat de school enkel maatregelen kan nemen wanneer er een substantiële verstoring is. Cyberpesten heeft niet zo heel gauw dat effect. Niet veel rechtbanken aanvaardden die “sufficient nexus”.³³⁶

De wetgeving van de verschillende Staten omtrent cyberpesten op school, lost het probleem niet op. Heel wat wetgeving laat scholen namelijk toe om op te treden tegen leerlingen die buiten de school pesten op het internet. Anderen hebben dan weer de *Tinker*-rechtspraak

³²⁹ J. HAYWARD, Anti-cyber bullying statutes: Threat to student free speech, 59 Clev. St. L. Rev. 85 (2011), 106; T. WHEELER, Facebook fatalities: student, social networking, and the first amendment, 31 Pace L. Rev. 189; J. HAYWARD, Anti-cyber bullying statutes: Threat to student free speech, 59 Clev. St. L. Rev. 85 (2011), 106.

³³⁰ V. KING, Constitutionality of Cyberbullying Laws: Keeping the Online Playground Safe for Both Teens and Free Speech., 63 Vand. L. Rev. (2010), 869; J. HAYWARD, Anti-cyber bullying statutes: Threat to student free speech, 59 Clev. St. L. Rev. 85 (2011), 106.

³³¹ J. MOY, Beyond the ‘schoolhouse gates’ and into the virtual playground: moderating student cyberbullying and cyberharassment after *Morse v. Frederick*, 37 Hastings Const. L.Q. 565 (2010), 576.

³³² J. MOY, Beyond the ‘schoolhouse gates’ and into the virtual playground: moderating student cyberbullying and cyberharassment after *Morse v. Frederick*, 37 Hastings Const. L.Q. 565 (2010), 576.

³³³ R. SERVANCE, Cyberbullying, cyber-harassment, and the conflict between school and the first amendment, 2003 Wis. L. Rev. 1213 2003, 1231; D. E. TODD, A Case for Strengthening School District Jurisdiction to Punish Off-Campus Incidents of Cyberbullying, 40 Ariz. St. L.J. 257, 277 (2008), 263.

³³⁴ D. C. BECKSTROM, State legislation mandating school cyberbullying policies and the potential threat to students’ free speech rights, 33 Vt. L. Rev. (2008-2009), 302; J. Hayward, Anti-cyber bullying statutes: Threat to student free speech, 59 Clev. St. L. Rev. 85 (2011), 111.

³³⁵ D. E. TODD, A Case for Strengthening School District Jurisdiction to Punish Off-Campus Incidents of Cyberbullying, 40 Ariz. St. L.J. 257, 277 (2008), 264.

³³⁶ D. E. TODD, A Case for Strengthening School District Jurisdiction to Punish Off-Campus Incidents of Cyberbullying, 40 Ariz. St. L.J. 257, 277 (2008), 266.

geïncorporeerd.³³⁷ Op die manier verschilt het lot van een slachtoffer van Staat tot Staat.³³⁸ Daarnaast kan een wet erg vaag zijn, waardoor het een “chilling effect” kan hebben op de vrije meningsuiting. Mensen durven niets meer zeggen uit angst dat het als cyberpesten gezien zou worden. Deze wetten zijn zowel op school als buiten school van toepassing en hebben dus een ruime draagwijdte.³³⁹ Daarnaast komt het ook voor dat de wetgeving zowel beschermde als niet beschermde meningen omschrijven, waardoor de wet onverantwoord ruim is en de First Amendment schendt.³⁴⁰ Specifieke wetgeving voor cyberpesten is dus niet altijd even evident.³⁴¹

Veel auteurs vinden dat net een goed gevolg. Zij vinden namelijk dat het niet mogelijk mag zijn voor cyberpesters om de vrijheid van meningsuiting in te roepen opdat hun daden ongestraft blijven. Cyberpesten heeft namelijk een enorme impact op het slachtoffer en daar mag niet zomaar aan voorbij gegaan worden.³⁴²

IV. Conclusie

Cyberdaad	Toegepaste wet	Recht op vrije meningsuiting
Fysiek cyberpesten	Artikel 442bis Sw. – Stalking Artikel 145 §3bis WEC - Stalking Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 550bis Sw. – Hacking Artikel 550ter Sw. – Informaticabedrog	VVM niet van toepassing
Flaming	Artikel 442bis Sw. – Stalking	Nee, niet gedekt door de VVM

³³⁷ D. C. BECKSTROM, State legislation mandating school cyberbullying policies and the potential threat to students’ free speech rights, 33 Vt. L. Rev. (2008-2009), 309.

³³⁸ D. C. BECKSTROM, State legislation mandating school cyberbullying policies and the potential threat to students’ free speech rights, 33 Vt. L. Rev. (2008-2009), 310.

³³⁹ J. HAYWARD, Anti-cyber bullying statutes: Threat to student free speech, 59 Clev. St. L. Rev. 85 (2011), 119.

³⁴⁰ J. HAYWARD, Anti-cyber bullying statutes: Threat to student free speech, 59 Clev. St. L. Rev. 85 (2011), 120; L. LIDSKY AND A. GARCIA, How not to criminalize cyberbullying, 77 Missouri Law Review 693 (2012), 704.

³⁴¹ L. LIDSKY AND A. GARCIA, How not to criminalize cyberbullying, 77 Missouri Law Review 693 (2012), 712.

³⁴² S. DOERING, Tinkering with School Discipline in the Name of the First Amendment: Expelling a Teacher's Ability to Proactively Quell Disruptions Caused by Cyberbullies at the Schoolhouse. 87 Neb. L. Rev. 630 (2009), 661; J. MOY, Beyond the ‘schoolhouse gates’ and into the virtual playground: moderating student cyberbullying and cyberharassment after Morse v. Frederick, 37 Hastings Const. L.Q. 565 (2010), 586.

	<p>Artikel 145 §3bis WEC - Stalking Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 448 Sw. – Beledigingen Artikel 383 Sw – Openbare zedenschennis</p>	
Non-verbaal online pesten	<p>Artikel 442bis Sw. – Stalking Artikel 145 §3bis WEC - Stalking Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 448 Sw. – Beledigingen Artikel 383 Sw. – Openbare zedenschennis</p>	Nee, niet gedekt door de VVM
Happy slapping	<p>Eventueel 422bis Sw. – Schuldig hulpverzuim</p>	VVM niet van toepassing
Sociaal online pesten	<p>Geen</p>	VVM niet van toepassing
Outing	<p>Artikel 442bis Sw. – Stalking Artikel 145 §3bis WEC – Stalking Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 448 Sw. – Beledigingen Artikel 383 Sw. – Openbare zedenschennis</p>	Nee, niet gedekt door de VVM
Masquerade	<p>Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 210bis Sw. – Valsheid in informatica Artikel 196 Sw. – valsheid in geschrifte</p>	Nee, niet gedekt door de VVM
Denigreren	<p>Artikel 442bis Sw. – Stalking Artikel 145 §3bis WEC – Stalking Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 443 Sw. – Laster en eerroof Artikel 383, lid 1 Sw. – Openbare zedenschennis Artikel 210bis Sw. – Valsheid in informatica Artikel 196 Sw. – Valsheid in</p>	Nee, niet gedekt door de VVM

	geschrifte	
Haatwebsites	Artikel 448 Sw. – Beledigingen Artikel 383, lid 1 Sw. – Openbare zeden	Nee, niet gedekt door de VVM
Cyberstalking	Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 442bis Sw. – Stalking Artikel 145, § 3bis WEC – Stalking	Nee, niet gedekt door de VVM

Tabel 6. Recht op vrije meningsuiting bij cyberdaden.

De VS geeft relatief meer gewicht aan vrijheid van meningsuiting, maar beperkt dit, vanwege een aantal *cases*, toch in de schoolomgeving.

In België wordt er gewicht gegeven aan vrijheid van meningsuiting, maar ook aan privacy en aan reputatie (laster en eerroof). Dit laat de rechtbanken toe om een evenwicht te vinden tussen de misdaad van cyberpesten en de verdediging van de cyberpester op basis van vrijheid van meningsuiting.

Zowel in België als in de Verenigde Staten staat het recht op vrije meningsuiting zeer hoog aangeschreven. Toch is er een duidelijk verschil te merken waarop de rechters er mee omgaan. Terwijl in de Verenigde Staten de rechters heel terughoudend zijn om beperkingen op te leggen, volgt België de rechtspraak van het EHRM die beperkingen onder bepaalde voorwaarden toelaat.

Het gevolg daarvan is dat in de VS cyberpesten meestal wel door het recht op vrije meningsuiting beschermd wordt, terwijl dit in België net niet het geval is.

In de VS heeft zich ondertussen de Tinker-rechtspraak ontwikkeld. Volgens deze rechtspraak mogen scholen het recht op vrije meningsuiting beperken, wanneer deze meningsuiting een effect op het schoolleven heeft. Uit het voorgaande blijkt echter dat de Tinkerrechtspraak maar zelden op cyberpesten toegepast kan worden. Tinker gaat namelijk over meningsuitingen op school. Cyberpesten gebeurt thuis, in de kamer op de computer. Dit soort van pesten zal maar zelden invloed hebben op het schoolleven. Veel auteurs vinden dat daar verandering in moet komen gezien de ingrijpende impact van cyberpesten, maar tot nu toe kunnen cyberpesters zich inderdaad verschuilen achter het recht op vrije meningsuiting.

In België daarentegen zijn er een aantal mogelijkheden om het recht op vrije meningsuiting te beperken. Eerst en vooral is er het drukpersmisdrijf. Wanneer de cyberpester met zijn meningsuiting een misdrijf begaat, zal hij het recht niet kunnen inroepen. Daarnaast mogen rechters het recht ook beperken indien ze dit nodig achten en ze aan de drie voorwaarden van het EHRM voldoen. Een derde mogelijkheid ligt in de afweging tussen verschillende grondrechten. Niet zelden zal het recht op vrije meningsuiting van een cyberpester in aanvaring komen met een grondrecht van het slachtoffer. Zo zal in geval van stalking de vrije meningsuiting afgewogen moeten worden met het recht op eerbiediging van het privéleven. De rechtspraak toont aan dat rechters eerder het recht op vrije meningsuiting zullen beperken dan andere grondrechten.

Op dit vlak vindt de Belgische strafwet een genuanceerder evenwicht tussen VMU en strafbaarheid van cyberpesten.

Rechten van het slachtoffer

Als de rechter een bepaalde vorm van cyberpesten strafbaar acht, kan hij een straf opleggen aan de dader. Dit hoofdstuk onderzoekt of straffen in het kader van cyberpesten aan de speciale noden van het slachtoffer tegemoet komen of dat men eerder naar een andere aanpak moet zoeken.

Afdeling A. Herstelrecht

Herstelrecht is een alternatieve visie op het strafrecht die gericht is op het herstel van de veroorzaakte schade of leed aan het slachtoffer.³⁴³

Slachtoffers willen dat hun leed, zowel het materiële als het immateriële, erkend wordt en strafrechtelijke sancties komen onvoldoende tegemoet aan het herstel van die schade.³⁴⁴

Een strafsanctie is het leed dat de wet bepaalt en de rechterlijke macht oplegt aan een dader van een gepleegd misdrijf.³⁴⁵ Ze worden opgelegd aan de dader van het misdrijf omwille van verschillende doeleinden. Dit kan als vergelding, intimidatie, bescherming van de maatschappij zijn, maar ook als een vorm van herstel van de door het misdrijf veroorzaakte schade.³⁴⁶ Herstel in het strafrecht betekent echter een financiële compensatie, een schadevergoeding.³⁴⁷ Slachtoffers zijn hier niet noodzakelijk mee tevreden, want een schadevergoeding kan niet alle schade vergoeden. Sommige slachtoffers hebben nood aan een confrontatie met de dader om hen de impact van hun daad uit te leggen of een verklaring voor hun daad te vinden. Zo kunnen ze het voorval beter verwerken. Daarnaast kunnen slachtoffers het gevoel hebben dat de dader er met een geldsom gemakkelijk van af komt, terwijl ze willen

³⁴³ A. DELVIGNE et al., *Waarom? Slachtoffer-dader bemiddeling in Vlaanderen*, Garant, Antwerpen, 2005, 27.

³⁴⁴ W. MEYVIS et al., *Alternatieve maatregelen en straffen: penologisch vademecum*, Heule, UGA, 1998, 7; D. DUFRAING, *Herstelbemiddeling in de fase van strafuitvoering en het herstelfonds*, onuitg., rapport Sugnomè vzw, 2001, 3.

³⁴⁵ Cass. 14 januari 2004, *Arr. Cass.* 2004, 20; A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2010, 135; L. HUYBRECHTS, Straffen, in F. VERBRUGGEN, R. VERSTRAETEN, D. VAN DAELE en B. SPRIET, *Strafrecht als roeping. Liber amicorum Lieven Dupont*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2005, 429.

³⁴⁶ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2010, 135-136.

³⁴⁷ A. DELVIGNE et al., *Waarom? Slachtoffer-dader bemiddeling in Vlaanderen*, Garant, Antwerpen, 2005, 28.

dat de dader zijn verantwoordelijkheid opneemt.³⁴⁸ Herstelmaatregelen komen aan deze wens tegemoet.

Afdeling B. Herstelmaatregelen

Herstelrecht bestaat zowel voor jongeren als voor volwassenen. Bij volwassenen gaat het doorgaans om bemiddeling.

1. Een eerste mogelijkheid is de schadebemiddeling, waarbij men de relatie tussen beide partijen (dader en slachtoffer) tracht te herstellen door de context van het conflict te begrijpen. Dit zal eerder voorkomen op het politieniveau voor minder ernstige feiten.³⁴⁹ Deze bemiddeling is voornamelijk gericht op onmiddellijk herstel van de schade.
2. De tweede mogelijkheid is de strafbemiddeling die het parket kan voorstellen waarbij de dader voor zijn verantwoordelijkheden wordt geplaatst.. Deze mogelijkheid staat in artikel 216ter Sv. en kan voor misdrijven waarvoor het openbaar ministerie niet meer dan twee jaar gevangenisstraf zou vorderen.³⁵⁰
3. Een laatste mogelijkheid is de herstelbemiddeling. De wet van 2005 betreffende bemiddeling heeft herstelbemiddeling geïntroduceerd en ervoor gezorgd dat het voor elk misdrijf mogelijk is.

Aan minderjarige daders kan zowel het parket als de jeugdrechter herstelbemiddeling voorstellen.³⁵¹ Ook herstelgericht groepsoverleg en het geschreven project behoren tot de herstelrechtelijke initiatieven in België. Deze maatregelen zullen echter niet aan bod komen in deze masterproef.

³⁴⁸ A. DELVIGNE et al., *Waarom? Slachtoffer-dader bemiddeling in Vlaanderen*, Garant, Antwerpen, 2005, 28; D. DUFRAING, *Herstelbemiddeling in de fase van strafuitvoering en het herstellfonds*, onuitg., rapport Suggnomè vzw, 2001, 3.

³⁴⁹ I. VANFRAECHEM, "Herstelrecht in België: een stand van zaken", *Tijdschrift voor Herstelrecht* 2011, Afl. 1, 54; L. KOOLS, *Bemiddeling en herstel in de strafrechtsbedeling*, Die Keure, Brugge, 2005, 30.

³⁵⁰ Art. 216ter Sv; I. VANFRAECHEM, "Herstelrecht in België: een stand van zaken", *Tijdschrift voor Herstelrecht* 2011, Afl. 1, 54; A. DELVIGNE et al., *Waarom? Slachtoffer-dader bemiddeling in Vlaanderen*, Garant, Antwerpen, 2005, 35; L. KOOLS, *Bemiddeling en herstel in de strafrechtsbedeling*, Die Keure, Brugge, 2005, 36.

³⁵¹ I. VANFRAECHEM, "Herstelrecht in België: een stand van zaken", *Tijdschrift voor Herstelrecht* 2011, Afl. 1, 55.

I. Schadebemiddeling

Hier zal niet verder worden op ingegaan, daar het minder relevant is in het kader van cyberpesten.

II. Strafbemiddeling

De wet van 10 februari 1994 houdende regeling van een procedure voor de bemiddeling in strafzaken³⁵² voerde de strafbemiddeling in. Dit staat uitgebreid beschreven in artikel 216ter Sv. en wordt voornamelijk gebruikt bij kleine en eenvoudige misdrijven. Strafbemiddeling kan voor misdrijven waarvoor het openbaar ministerie niet meer dan twee jaar gevangenisstraf zou vorderen.³⁵³

Er zijn een aantal voorwaarden die vervuld moeten zijn. Eerst en vooral kan het openbaar ministerie slechts een bemiddeling voorstellen wanneer de zaak nog niet aanhangig is gemaakt bij de rechtbank.³⁵⁴ Ten tweede moet de dader meerderjarig zijn op het moment van de feiten en de gepleegde feiten bekennen. Die feiten moeten vaststaan zonder verder diepgaand onderzoek te moeten voeren.³⁵⁵ Daarnaast moet de schade makkelijk vast te stellen zijn en de identiteit van het slachtoffer bekend zijn.³⁵⁶

Stemt de verdachte in met de bemiddeling, kan het openbaar ministerie vier maatregelen opleggen. De eerste maatregel is het herstellen of vergoeden van de schade. De tweede maatregel is het volgen van een geneeskundige therapie. Een derde mogelijkheid is dienstverlening en een laatste mogelijkheid is het volgen van een bepaalde vorming.³⁵⁷

³⁵² B.S. 27 april 1994.

³⁵³ Art. 216ter Sv; I. VANFRAECHEM, "Herstelrecht in België: een stand van zaken", *Tijdschrift voor Herstelrecht* 2011, Afl. 1, 54; A. DELVIGNE et al., *Waarom? Slachtoffer-dader bemiddeling in Vlaanderen*, Garant, Antwerpen, 2005, 35; L. KOOLS, *Bemiddeling en herstel in de strafrechtsbedeling*, Die Keure, Brugge, 2005, 36.

³⁵⁴ L. KOOLS, *Bemiddeling en herstel in de strafrechtsbedeling*, Die Keure, Brugge, 2005, 36.

³⁵⁵ L. KOOLS, *Bemiddeling en herstel in de strafrechtsbedeling*, Die Keure, Brugge, 2005, 36.

³⁵⁶ L. KOOLS, *Bemiddeling en herstel in de strafrechtsbedeling*, Die Keure, Brugge, 2005, 36.

³⁵⁷ Art. 216ter Sv; I. AERTSEN and T. PETERS, "Mediation and restorative justice in Belgium", *European Journal on Criminal Policy and Research* 1998, Afl. 6, 509; A. DELVIGNE et al., *Waarom? Slachtoffer-dader bemiddeling in Vlaanderen*, Garant, Antwerpen, 2005, 35.

Het uitvoeren van de maatregel heeft tot gevolg dat de strafvordering vervalt. Houdt de dader zich niet aan de voorwaarden, kan het openbaar ministerie een vervolging instellen.³⁵⁸ De dader moet echter niet ingaan op het voorstel, daar de strafbemiddeling gebaseerd is op het principe van vrijwilligheid.³⁵⁹

De gesprekken tijdens een bemiddeling zijn vertrouwelijk.³⁶⁰ Voor gevallen van cyberpesten kan dit een significante verlichting zijn voor het slachtoffer, daar cyberpesten zelf al voor openbaarheid gezorgd kan hebben.

Bemiddeling zou echter volgens justitieassistenten niet wenselijk zijn in het geval van stalking. De dader kan namelijk op die manier opnieuw in contact komen met het slachtoffer, wat zijn voornaamste bedoeling van de bemiddeling zou kunnen zijn.³⁶¹ Aangezien cyberpesten vaak cyberstalken inhoudt, wat meestal van op een afstand gebeurt, kan bemiddeling hier misschien net wel een oplossing bieden doordat een fysieke confrontatie beter begrip kan brengen bij de dader over zijn daden.

In gevallen waar enkel materiële schade is, heeft bemiddeling ook niet zoveel zin. Het slachtoffer wil dan enkel een financiële vergoeding en niet zozeer een verontschuldiging van de dader.³⁶² In verband met cyberpesten doet dit er niet veel toe, want zoals eerder vermeld ervaren cyberslachtoffers eerder morele schade waarbij een verontschuldiging misschien wel verlichting kan bieden.

III. Herstelbemiddeling

Herstelbemiddeling kan men terugvinden in artikel 3ter VTSV en verschilt van de gewone bemiddeling in strafzaken.³⁶³ Dit artikel omschrijft herstelbemiddeling als *“een proces dat aan personen in conflict toelaat om, als zij er vrijwillig mee instemmen, actief en in alle vertrouwelijkheid deel te nemen aan het oplossen van moeilijkheden die voortvloeien uit het*

³⁵⁸ L. KOOLS, *Bemiddeling en herstel in de strafrechtsbedeling*, Die Keure, Brugge, 2005, 40; D. DUFRAING, *Herstelbemiddeling in de fase van strafuitvoering en het herstelfonds*, onuitg., rapport Suggnomè vzw, 2001, 2.

³⁵⁹ A. DELVIGNE et al., *Waarom? Slachtoffer-dader bemiddeling in Vlaanderen*, Garant, Antwerpen, 2005, 35.

³⁶⁰ A. DELVIGNE et al., *Waarom? Slachtoffer-dader bemiddeling in Vlaanderen*, Garant, Antwerpen, 2005, 47.

³⁶¹ D. BURSENS, A. JONCKHEERE en C. MINCKE, “Bemiddeling in strafzaken in België: Een blik op een gediversifieerde praktijk”, *Tijdschrift voor Herstelrecht* 2014, afl. 1, 19.

³⁶² D. BURSENS, A. JONCKHEERE en C. MINCKE, “Bemiddeling in strafzaken in België: Een blik op een gediversifieerde praktijk”, *Tijdschrift voor Herstelrecht* 2014, afl. 1, 18.

³⁶³ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal recht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 542.

misdrijf met behulp van een neutrale derde en gegrond op een bepaalde methodologie". Herstelbemiddeling kan zowel voor minderjarige als meerderjarige daders en in elke stand van het proces.

Door herstelbemiddeling voor te stellen aan een minderjarige dader, hoopt men die dader te responsabiliseren. Men wil dat de dader de verantwoordelijkheid voor zijn daden en het herstel van de schade opneemt. Voornamelijk daders van eigendomsmisdrijven komen in aanmerking voor herstelbemiddeling.³⁶⁴ Bij meerderjarige daders komt herstelbemiddeling voor bij ernstigere misdrijven, meestal persoonsmisdrijven, omdat het openbaar ministerie daarnaast toch nog dagvaardt.³⁶⁵

Bij herstelbemiddeling zitten dader en slachtoffer samen met een neutrale bemiddelaar om onderling de moeilijkheden op te lossen. Op die manier wordt het slachtoffer meer betrokken, wat het verwerken enkel ten goede komt. Daarnaast kan de dader eventueel spijt betuigen.³⁶⁶ Dit kan wel enkel in geval dat de dader inzicht heeft in zijn daden en vrijwillig deelneemt. Herstelbemiddeling kan niet verplicht worden, want ook hier geldt het principe van vrijwilligheid.³⁶⁷ Daarnaast moeten er ernstige aanwijzingen van schuld zijn en moet de schade duidelijk zijn.³⁶⁸

De partijen kunnen geen akkoorden sluiten over de strafmaat, enkel over de burgerlijke gevolgen. Herstelbemiddeling is eerder gericht op het herstel van de schade dan op het bestraffen van de dader. Na de bemiddeling komt er nog steeds een rechtszaak, waarbij de rechter rekening kan houden met het resultaat van de bemiddeling.³⁶⁹

³⁶⁴ L. BRADT en M. BOUVERNE-DE BIE, "Herstelbemiddeling als sociaal werk-praktijk: Bemiddelaars in Vlaanderen aan het woord", *Tijdschrift voor herstelrecht* 2014, Afl. 3, 48-49.

³⁶⁵ L. BRADT en M. BOUVERNE-DE BIE, "Herstelbemiddeling als sociaal werk-praktijk: Bemiddelaars in Vlaanderen aan het woord", *Tijdschrift voor herstelrecht* 2014, Afl. 3, 49; D. DUFRAING, *Herstelbemiddeling in de fase van strafuitvoering en het herstelfonds*, onuitg., rapport Suggnomé vzw, 2001, 2.

³⁶⁶ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal recht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 542-543; D. DUFRAING, *Herstelbemiddeling in de fase van strafuitvoering en het herstelfonds*, onuitg., rapport Suggnomé vzw, 2001, 2.

³⁶⁷ A. DELVIGNE et al., *Waarom? Slachtoffer-dader bemiddeling in Vlaanderen*, Garant, Antwerpen, 2005, 47; D. DUFRAING, *Herstelbemiddeling in de fase van strafuitvoering en het herstelfonds*, onuitg., rapport Suggnomé vzw, 2001, 2.

³⁶⁸ D. DUFRAING, *Herstelbemiddeling in de fase van strafuitvoering en het herstelfonds*, onuitg., rapport Suggnomé vzw, 2001, 2.

³⁶⁹ A. DELVIGNE et al., *Waarom? Slachtoffer-dader bemiddeling in Vlaanderen*, Garant, Antwerpen, 2005, 30; D. DUFRAING, *Herstelbemiddeling in de fase van strafuitvoering en het herstelfonds*, onuitg., rapport Suggnomé vzw, 2001, 2; L. KOOLS, *Bemiddeling en herstel in de strafrechtsbedeling*, Die Keure, Brugge, 2005, 55.

Aangezien slachtoffers van cyberpesten voornamelijk morele schade lijden, is een strafsanctie vaak niet voldoende om de aangerichte schade te herstellen. Herstelbemiddeling kan hier heel nuttig zijn. Een geldboete of gevangenisstraf neemt de pijn van het slachtoffer niet weg, maar een verontschuldiging kan al heel wat verzachten. Herstelbemiddeling vervangt de straf ook niet, dus het is niet zo dat het slachtoffer dan het gevoel krijgt dat de pester zijn straf ontloopt.

Niet enkel het slachtoffer heeft daar baat bij, maar ook de dader. Zoals eerder beschreven, ervaart ook de cyberpester negatieve gevolgen. Herstelmaatregelen helpen hem zijn fouten in te zien en zijn verantwoordelijkheid op te nemen. Een confrontatie met het slachtoffer zorgt dat hij moed moet tonen en sneller de ernst van zijn daden inziet.³⁷⁰

³⁷⁰ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DE PERRE, *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 100.

Conclusie

Cyberpesten is een fenomeen dat vaker en vaker voorkomt. Onderzoeken tonen aan dat er in België best veel gepest wordt via het internet. Welke manieren zijn er in ons land om een pester te bestraffen?

België heeft maar één wet die pesten expliciet strafbaar stelt en dat is de wet van 11 juni 2002 betreffende de bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk. De wet gaat voornamelijk over preventieve maatregelen, maar straft wel de werkgever indien die niet genoeg heeft gedaan om pesten te voorkomen. Deze masterproef geeft aan op welke manier cyberpesten onder het toepassingsgebied van de wet kan vallen.

Buiten deze wet voor pesten op het werk is er niets anders dat pesten buiten het werk of cyberpesten bestraft. Hierdoor moet men terugvallen op de bestaande strafbaarstellingen in de Strafwet. Cyberpesten kan namelijk een bepaald misdrijf inhouden. De pester kan bijvoorbeeld een vals facebookprofiel aanmaken in naam van het slachtoffer en hem op die manier pesten, wat het misdrijf valsheid in informatica is.

Maar het feit dat iets op het internet of via communicatiemiddelen gebeurt, kan soms ook moeilijkheden met zich meebrengen. Dergelijke gevallen vallen immers niet altijd binnen de grenzen van een misdrijf.

De daden van (klassiek) pesten en cyberpesten vertonen een aantal gelijkenissen. Bij beide vormen gaat het om een agressieve daad tegenover een anderen persoon, een machtsverhouding tussen de dader en het slachtoffer en een herhaling van het gedrag.

Er zijn echter ook heel wat verschillen. Cyberpesten kan anoniem gebeuren. De pester kan bijvoorbeeld gebruik maken van een valse e-mailaccount. Verder heeft cyberpesten een publiek karakter. Niet enkel omstaanders zijn getuige, maar ook eventueel mensen die het slachtoffer niet eens kennen: iets op het internet is dikwijls toegankelijk voor een zeer groot publiek. Daarnaast kan cyberpesten waar en wanneer dan ook voorkomen. Een slachtoffer wordt er 24/7 mee geconfronteerd en kan zelfs vanuit het buitenland gepest worden. Deze specifieke kenmerken hebben tot gevolg dat de draagwijdte van cyberpesten doorgaans groter is dan gewoon pesten.

Net omwille van de mogelijke schade, voelt de maatschappij cyberpesten aan als een ‘misdrijf’. Als een bepaalde cyberdaad als misdrijf wordt gepercipieerd door de maatschappij, rijst de vraag of die daad vandaag ook strafrechtelijk als misdrijf kan worden gekwalificeerd.

Deze masterproef biedt een antwoord op deze vraag en de volgende tabel vat de conclusies van de ‘strafwaardigheid’ samen van de verschillende vormen van cyberpesten, zoals deze doorheen deze masterproef is behandeld:

Cyberdaad	Toepasbare wet	Apart misdrijf nodig?
Fysiek cyberpesten	Artikel 442bis Sw en Artikel 145 §3bis WEC – Stalking Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 550bis Sw – Hacking Artikel 550ter Sw – Informaticabedrog	Nee
Flaming	Artikel 442bis Sw en Art. 145 §3bis WEC – Stalking Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 448 Sw – Beledigingen Art. 383 Sw – Openbare zedenschennis	Nee
Non-verbaal online pesten	Artikel 442bis Sw en Art. 145 §3bis WEC – Stalking Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 448 Sw – Beledigingen Artikel 383 Sw – Openbare zedenschennis	Nee
Happy slapping	Eventueel 422bis – Schuldig hulpverzuim	Happy slapping is vandaag de dag niet strafbaar, dus een aparte wet is aangewezen
Sociaal online pesten	Geen	Het huidige strafrecht voldoet niet. Een aparte wet kan nuttig zijn.
Outing	Artikel 442bis Sw en Art. 145 §3bis WEC – Stalking Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 448 Sw – Beledigingen Artikel 383 Sw – Openbare zedenschennis	Nee
Masquerade	Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 210bis Sw – Valsheid in informatica Artikel 196 Sw – valsheid in geschrifte	Nee
Denigreren	Artikel 442bis Sw en Artikel 145 §3bis WEC – Stalking Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk	Nee

	Artikel 443 Sw – Laster en eerroof Artikel 383, lid 1 Sw – Openbare zedenschennis Artikel 210bis Sw – Valsheid in informatica Artikel 196 Sw – Valsheid in geschrifte	
Haatwebsites	Artikel 448 Sw – Beledigingen Artikel 383, lid 1 Sw – Openbare zeden	Nee
Cyberstalking	Wet 11 juni 2002 – Pesten op het werk Artikel 442bis Sw en Artikel 145 §3bis WEC – Stalking	Nee

Tabel 7. Huidige strafwaardigheid van cyberpesten in België.

Deze masterproef presenteert een aantal conclusies en daarmee impliciet een aantal aanbevelingen voor de wetgevende macht (lacunes in de wet), de rechterlijke macht (legaliteit van teleologische interpretaties van bestaande wetsartikelen) en de uitvoerende macht (hoe een klacht van cyberpesten opnemen in een PV).

Conclusie voor de uitvoerende macht:

Deze masterproef toont aan dat voor de meeste vormen van cyberpesten, één of meerdere wetten van toepassing kunnen zijn. Onze aanbeveling is dan ook om de politiediensten en hulplijnen aan te geven welke wetsartikelen van toepassing zijn opdat gevallen van cyberpesten als strafrechtelijk vervolgbaar (“strafwaardig”) worden behandeld.

Conclusie voor de wetgevende macht:

Het onderzoek van deze masterproef concludeert dat de meeste vormen van cyberpesten behandeld kunnen worden op basis van bestaande strafrechtelijke misdrijven. Twee vormen van cyberpesten echter hebben geen klassiek equivalent en worden dus nauwelijks door de bestaande wetgeving strafbaar gesteld: sociaal online pesten en happy slapping. Een eventuele uitbreiding van de strafwet kan in overweging genomen worden om ook deze vormen van cyberpesten te kunnen vervolgen. Daarnaast kan de wetgever in het wetsvoorstel omtrent gewoon pesten misschien ineens het artikel zo opstellen dat cyberpesten er ook onder valt.

Conclusie voor de rechterlijke macht:

Deze masterproef toont aan dat een evolutieve en teleologische interpretatie van bestaande wetsartikelen conform zijn met het legaliteitsbeginsel. Een evolutieve en

teleologische interpretatie van de aangegeven wetsartikelen is dus geen uitholling ervan, maar een toepassing in het licht van nieuwe technologieën en fenomenen.

Voorts toont deze masterproef aan dat een veelgebruikt verdedigingsmiddel, namelijk de vrije meningsuiting, in België niet voldoende is om vervolging voor cyberpesten te ontlopen. Rechters zullen dit grondrecht vaak moeten afwegen tegen andere grondrechten, waarbij men de vrijheid van meningsuiting sneller zal beperken dan andere rechten. Daarnaast moet een cyberpester oppassen dat hij geen drukpersmisdrijf pleegt.

Uit de rechtsvergelijking met de Verenigde Staten komen een aantal conclusies naar voor. Eerst en vooral kampt de VS met dezelfde problemen als België. Ze zijn zich ook bewust van het stijgende aantal cyberpestsloffers, maar net als bij ons schiet hun wetgeving tekort. Daarnaast hecht de VS nog meer belang aan de vrijheid van meningsuiting, waardoor cyberpesten vaker dan in België als niet strafbaar wordt beschouwd.

De Belgische wetgever kan een aantal lessen trekken uit de beperkte strafbaarheid van cyberpesten in de VS:

1. indien de balans te veel overhelte naar de bescherming van de vrije meningsuiting kunnen er teveel drempels in de wet worden ingebouwd waardoor zelfs de meest gangbare vormen van cyberpesten niet strafbaar worden gesteld.
2. het beperken van het toepassingsgebied (tot de schoolomgeving, of tot de werkvloer) negeert het bijzondere tele-aspect van cyberpesten, namelijk dat cyberpesten vanuit de “veilige” omgeving van de dader’s living of slaapkamer kan gebeuren.

Uit de analyse in de masterproef blijkt dat bijna elke vorm van cyberpesten, met uitzondering van “sociaal online pesten” en “happy slapping”, gedekt wordt door een misdrijf uit het strafwetboek. Het lijkt daarom niet nodig om, buiten de genoemde uitzonderingen, een specifieke strafbaarstelling voor cyberpesten in te voeren.

Bibliografie

I. Wetgeving

Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden 4 november 1950, *B.S.* 19 augustus 1955.

Richtlijn Europees parlement en de Raad nr. 95/46/EG, 24 oktober 1995 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens, *Pb.L.* 23 november 1995, 0031 – 0050.

Besluit Europees parlement en de Raad Nr. 1351/2008/EG, 16 december 2008 tot vaststelling van een meerjarenprogramma van de Gemeenschap betreffende de bescherming van kinderen die het internet en andere communicatietechnologieën gebruiken, *Pb.L.* 24 december 2008, 118-127.

18 USC §2261A, aangenomen op 25 juni 1948.

Gecoördineerde Grondwet 17 februari 1994, *B.S.* 17 februari 1994.

Strafwetboek 8 juni 1867, *B.S.* 9 juni 1867.

Wet 11 juni 2002 betreffende de bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, *B.S.* 22 juni 2002.

Wet 13 juni 2005 betreffende de elektronische communicatie, *B.S.* 20 juni 2005.

Voorstel van de wet ter bestraffing van happy slapping, *Parl.St.* Kamer 2007, nr. 0497/001.

Wetsontwerp inzake informaticacriminaliteit, *Parl.St.*, Kamer 1999-2000, nr. 213/I en 214/II, 74p.

Wetsvoorstel tot wijziging van het Strafwetboek wat betreft de strafbaarstelling van pesterijen, *Parl.St.*, Kamer 2014-2015, nr. 463/I, 6p.

Wetsontwerp betreffende de bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, *Parl.St.*, Kamer 2001-2002, nr. 1583/I, 93p.

Wetsontwerp tot aanvulling van de wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk wat de preventie van psychosociale risico's op het werk betreft, waaronder inzonderheid geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, *Parl.St.*, kamer 2013-2014, nr. 3101/I, 353p.

II. Rechtspraak

EHRM 27 maart 1996, *AM* 1996, 351.

EHRM 15 december 2005, *AM* 2006, afl. 1, 71.

EHRM, *S.W. v. Verenigd Koninkrijk*, <http://www.echr.coe.int>.

EHRM, *Huhtamäki v. Finland*, *TVW* 2012, afl. 2, 119.

EHRM, *Soros v. Frankrijk*, *TVW* 2012, afl. 1, 47.

EHRM, *Del Rio Prada v. Spanje*, *TVW* 2012, afl. 4, 291.

Arbitragehof 14 mei 2003, *TBP* 2004, afl. 6, 371.

Arbitragehof 24 maart 2004, *Jur.* 2004, afl. 90, 1.

Arbitragehof 6 oktober 2004, *TBP* 2004, afl. 10, 637.

Arbitragehof 11 mei 2005, *TBP* 2006, afl. 6, 367.

Arbitragehof 30 juni 2005, *RW* 2006-07, afl. 4, 133.

Arbitragehof 10 mei 2006, 71/2006.

Arbitragehof 18 april 2007, *Jur.* 2007, afl. 148, 20.

GwH 22 december 2011, *A.GrwH* 2011, afl. 5, 3327.

GwH 6 juni 2013, *TVW* 2013, afl. 3, 272.

Cass. 9 december 1981, *Arr. Cass.* 1981, 493-496.

- Cass. 15 juni 1982, *Arr. Cass.* 1981-82, 1279.
- Cass. 19 april 1983, *Arr. Cass.* 1982-1983, 988.
- Cass. 13 april 1988, *Arr. Cass.* 1987-88, 1018.
- Cass. 25 november 1992, *Arr. Cass.* 1991-92, 1350.
- Cass. 25 november 1997, *Arr. Cass.* 1997, 1212.
- Cass. 5 januari 1999, *Arr. Cass.* 1999, 3.
- Cass. 14 januari 2004, *Arr. Cass.* 2004, 20.
- Cass. 3 februari 2004, *Arr. Cass.* 2004, afl. 2, 169.
- Cass. 1 december 2004, *Arr. Cass.* 2004, afl. 12, 1932.
- Cass. 14 januari 2005, *Arr. Cass.* 2005, afl. 1, 95.
- Cass. 21 juni 2005, *Arr. Cass.* 2005, 360.
- Cass. 27 september 2006, *Pas.* 2006, 443.
- Cass. 18 april 2006, *RW* 2006-07, 1273.
- Cass. 2 juni 2006, *Arr. Cass.* 2006, afl. 6-7-8, 1297.
- Cass. 27 april 2007, *Arr. Cass.* 2007, afl. 4, 903.
- Cass. 25 november 2008, *Pas.* 2008, afl. 11, 2647.
- Cass. 8 juni 2009, *Arr. Cass.* 2009, afl. 6-7-8, 1579.
- Cass. 15 september 2009, *Arr. Cass.* 2009, afl. 9, 2036.
- Cass. 24 november 2009, *Pas.* 2009, afl. 11, 2752.
- Cass. 9 december 2009, *Pas.* 2009, afl. 12, 2931.
- Cass. 1 juni 2010, *NC* 2011, afl. 5, 324.

Cass. 8 september 2010, *JTT* 2011, afl. 1094, 162.

Cass. 26 oktober 2010, *Pas.* 2010, afl. 10, 2790.

Cass. 11 mei 2011, *Pas.* 2011, afl. 5, 1324.

Cass. 23 mei 2011, *Pas.* 2011, afl. 5, 1404.

Cass. 24 mei 2011, *Pas.* 2011, afl. 5, 1449.

Cass. 29 november 2011, *JT* 2012, afl. 6481, 463.

Cass. 22 februari 2012, *Pas.* 2012, afl. 2, 414.

Cass. 6 maart 2012, *RW* 2012-13, afl. 4, 144.

Cass. 6 maart 2012, *NJW* 2012, afl. 262, 342.

Cass. 17 april 2012, *Pas.* 2012, afl. 4, 808.

Cass. 24 april 2012, *APT* 2012, afl. 3, 693.

Cass. 22 mei 2012, *RW* 2012-13, afl. 21, 819.

Cass. 21 november 2012, *JLMB* 2013, afl. 11, 984.

Cass. 22 januari 2013, *Pas.* 2013, afl. 1, 137.

Cass. 24 september 2013, www.cass.be.

Cass. 29 oktober 2013, *juristenkrant* 201, afl. 278, 3.

Cass. 18 december 2013, *Rev. dr. Pén.* 2014, afl. 4-5, 555.

Cass. 29 oktober 2013, *T.Strafr.* 2014, afl. 2, 142.

Antwerpen 23 juni 2010, *AM* 2011, afl. 2, 223.

Antwerpen 9 februari 2006, *AM* 2006, afl. 2, 204.

Antwerpen 13 december 1984, *RW* 1985-86, 244.

Antwerpen 7 oktober 2003, *AM* 2004, afl. 2, 164.

Antwerpen 8 november 2006, *Jur.* 2006, afl. 140, 12.

Antwerpen 14 september 2010, *NC* 2013, afl. 1, 74.

Antwerpen 22 januari 2014, *NC* 2014, afl. 4, 327.

Brussel 27 juni 2000, *AM* 2001, afl. 1, 142.

Brussel 23 januari 2009, *AM* 2009, afl. 6, 639.

Brussel 17 maart 2010, *JT* 2010, afl. 6405, 506.

Brussel 19 maart 2010, *AM* 2010, afl. 3, 297.

Gent 28 maart 2002, *AM* 2003, afl. 2, 131.

Gent 24 februari 2011, *TGR-TWVR* 2012, afl. 2, 138.

Hasselt 13 februari 2007, *NC* 2007, 438.

Luik 7 maart 2001, *RRD* 2001, 185.

Luik 7 november 2001, *JLMB* 2004, afl. 18, 760.

Luik 28 mei 2002, *JLMB* 2004, 605.

Luik 18 januari 2007, *JLMB* 2007, afl. 19, 804.

Corr. Bergen 13 februari 2007, *AM* 2007, afl. 1-2, 177.

Corr. Turnhout 16 mei 2012, *T. Strafr.* 2012, afl. 6, 474.

Corr. Leuven 8 november 2010, *AM* 2011, afl. 1, 115.

Corr. Antwerpen 9 september 2003, *RW* 2004-05, 268.

Corr. Antwerpen 15 april 2005, *AM* 2005, afl. 5, 452.

Corr. Antwerpen 20 juni 2008, *T.Strafr.*, 2009, 173.

Corr. Antwerpen 4 mei 2012, *AM* 2012, afl. 5, 481.

Corr. Brussel 8 november 1990, *JT* 1991, 11.

Corr. Dendermonde 25 mei 2007, *TGR-TWVR* 2007, afl. 5, 351.

Corr. Dendermonde 14 november 2008, *T. Strafr.* 2009, afl. 2, 114.

Corr. Hasselt 17 november 2000, *AM* 2001, afl. 1, 161.

Corr. Gent 21 september 2011, *T. Strafr.* 2012, afl. 5, 103.

Corr. Gent 12 oktober 2011, *TGR-TWVR* 2012, afl. 2, 132.

Corr. Marche-en-Famenne 6 mei 1992, *JLMB* 1993, 1066.

Corr. Neufchâteau 13 mei 1993, *JLMB* 1993, 965.

Rb. Kortrijk 27 oktober 2009, *AM* 2010, afl. 2, 216.

Rb. Brussel 11 januari 2011, *AM* 2013, afl. 3-4, 263.

Rb. Mechelen 15 januari 2013, *Jur.* 2013, afl. 262, 12.

III. Rechtsleer – België

DELVIGNE, A. et al., *Waarom? Slachtoffer-dader bemiddeling in Vlaanderen*, Garant, Antwerpen, 2005, 269p.

BAUWENS, J., PAUWELS, C., LOBET-MARIS, C., POULLET, Y., WALRAVE, M., *Cyberteens, cyberrisks, cybertools: tieners en ICT, risico's en opportuniteiten*, Gent, Academia Press, 2009, 275p.

BOCIJ, P., *Cyberstalking: Harassment in the Internet Age an how to protect your family*, Westport, Greenwood Publishing Group, 2004, 268p.

BRUGGEMAN, W., *What's in a name? Identiteitsfraude en -diefstal*, Antwerpen, Maklu, 2012, 214p.

BUTTARELLI, G., *Data protection legislation in Europe, preventing cyberharassment by protecting personal data and privacy*, Bratislava, European Data Protection Supervisor, 2010, 8p.

CLAES, E., *Legaliteit en rechtsvinding in het strafrecht: een grondslagentheoretische benadering*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 525p.

CLOUGH, J., *Principles of cybercrime*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, 370p.

DEENE, J., NERINCKX, G., *Praktijkboek Recht en Internet: Computercriminaliteit*, Brugge, Vanden Broele, 2007, 65p.

DE JONGHE, I., *Jeugd- en strafrecht: kritische zoektocht doorheen federale en decretale wetgeving, getoetst aan de praktijk*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 299p.

DELVER, B. en HOP, L., *Pesten is laf! Cyberpesten is laffer*, Haarlem, Vives Media, 2007, 157p.

DE NAUW, A., *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 265-266.

DE NAUW, A., *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2010, 220p.

DE NAUW, A., Nieuwe wendingen inzake het lex certa beginsel, in VERBRUGGEN, F., VERSTRAETEN, R., VAN DAELE, D., SPRIET, B., *Strafrecht als roeping. Liber amicorum Lieven Dupont*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2005, 757-773.

DE SMET, B., *Jeugdbeschermingsrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 487p.

D'HAESE, W., *Politie en jeugdzorg*, Antwerpen, Maklu, 2008, 231p.

DIRECTOR OF PUBLIC PROSECUTIONS, *Interim guidelines on prosecuting cases involving communications sent via social media*, Londen, Crown Prosecution Service, 2012, 23p.

DUFRAING D., *Herstelbemiddeling in de fase van strafuitvoering en het herstelfonds*, onuitg., rapport Suggnomè vzw, 2001, 6p.

HENRION, T., Outrages publics aux bonnes moeurs, in X., *Droit pénal et procédure pénale*, Brussel, Kluwer, 2013, 1-26.

HUYBRECHTS, L., Straffen, in VERBRUGGEN, F., VERSTRAETEN, R., VAN DAELE, D., SPRIET, B., *Strafrecht als roeping. Liber amicorum Lieven Dupont*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2005, 419-431.

KOOLS, L., *Bemiddeling en herstel in de strafrechtsbedeling*, Die Keure, Brugge, 2005, 162p.

LEMMENS, P., *Vrijheid van meningsuiting. Een grondrecht ingebed in plichten en verantwoordelijkheden*, Deventer, Kluwer, 2005, 103p.

LIEVENS, E., *Risico's voor jongeren op sociale netwerken vanuit een juridisch perspectief*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 285p.

LIEVENS, E., VALCKE, P., STEVENS, D., *Praktijkboek Recht en Internet: Vrijheid van meningsuiting*, Brugge, Vanden Broele, 2005, 77p.

MEYVIS, W., MARTIN, D., ET AL., *Alternatieve maatregelen en straffen: penologisch vademecum*, Heule, UGA, 1998, 388p.

RIZZA, C. EN GUIMARAES PEREIRA, A., *JRC Scientific en Policy Reports: Social Networks and Cyber-bullying among Teenagers*, Luxemburg, Publications Office of the European Union, 2013, 184p.

SPRIET, B. en MARLIER G., Aanranding van de eerbaarheid en verkrachting in het begin van de 21ste eeuw (2000-2012), in X., *Straf- en strafprocesrecht*, 81-154.

STEVENS, L., *Strafrecht en seksualiteit : de misdrijven inzake aanranding van de eerbaarheid, verkrachting, ontucht, prostitutie, seksreclame, zedenschennis en overspel*, Antwerpen, Intersentia, 2002, 601p.

THOELLEN, N., *Geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk: stand van zaken na de Wet-Onkelinx*, Mechelen, Ced.samsom, 2002, 111p.

THYS, A., *Preventie van de psychosociale belasting op het werk: stress, geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag*, Kortrijk, UGA, 2010, 235p.

VALCKE, P., VALGAEREN, P.J. en LIEVENS, E., *Sociale media. Actuele juridische aspecten*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 286p.

VANDEBOSH, H. et al., *Zes jaar onderzoek naar cyberpesten in Vlaanderen, België en daarbuiten: een overzicht van de bevindingen*, Antwerpen, IWT, 2012, 17p.

VANDEBOSCH, H., VAN CLEEMPUT, K., MORTELMANS, D. en WALRAVE, M., *Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen*, studie in opdracht van het viWTA, Brussel, 2006, 210p.

VAN DER HULST, R.C. en NEVE, R.J.M., *High-tech crime, soorten criminaliteit en hun daders: een literatuurinventarisatie*, Meppel, Boom Distributiecentrum, 2008, 224p.

VAN DYCK, S., *Valsheid in geschriften en gebruik van valse geschriften*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 746p.

VAN DEN WYNGAERT, C. *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal recht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 1317p.

VAN DEN WYNGAERT, C., *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2009, 1340p.

VAN DYCK, S., Valsheid in geschriften: misdrijf tegen het openbaar vertrouwen?, in VERBRUGGEN, F., VERSTRAETEN, R., VAN DAELE, D. en SPRIET, B., *Strafrecht als roeping. Liber amicorum Lieven Dupont*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2005, 141-157.

VERBRUGGEN F. en FRANSSEN, V., Recente ontwikkelingen in het algemeen strafrecht, in X., *Straf(proces)recht*, Brugge, Die Keure, 2007, 5-30.

VERBRUGGEN, F. en VERSTRAETEN, R., *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors: deel I*, Antwerpen, Maklu, 2012-2013, 369p.

VRIELINK, J., *Van haat gesproken?*, Antwerpen, Maklu, 2010, 770p.

WALRAVE, M., DEMOULIN, M. HEIRMAN, W. en VAN DE PERRE, A., *Cyberpesten: Pesten in Bits & Bytes*, Universiteit van Antwerpen, Observatorium van de Rechten op het Internet, 2009, 68p.

WEBER, A., *Manual on hate speech*, Strasbourg, Council of Europe, 2009, 96p.

WILLEMSSEN, J., DECLERQ, F. en DAUTZENBERG, M., *Het effect van alternatieve gerechtelijke maatregelen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 221p.

IV. Rechtsleer – Verenigde Staten

ACCARDI, K., Is Violating an Internet Service Provider's Terms of Service an Example of Computer Fraud and Abuse? An Analytical Look at the Computer Fraud and Abuse Act, Lori Drew's Conviction and Cyberbullying. 37 W. St. U. L. Rev. 67 (2009).

AUDAL, J., LU, Q. and ROMAN, P., Computer Crimes, 45 Am. Crim. L. Rev. 233 (2008), 233-274.

BECKSTROM D.C., State legislation mandating school cyberbullying policies and the potential threat to students' free speech rights, 33 Vt. L. Rev. 283 (2008-2009), 283-321.

BRENNER S. and REHBERG M., Kiddie crime? The utility of criminal law in controlling cyberbullying, 8 First Amend. L. Rev. 1 (2009), 1-85.

COX C., "Protecting victims of cyberstalking, cyberharassment, and online impersonation through prosecutions and effective laws", 54 Jurimetrics J. 277 (2014), 277-302.

DOERING, S., Tinkering with School Discipline in the Name of the First Amendment: Expelling a Teacher's Ability to Proactively Quell Disruptions Caused by Cyberbullies at the Schoolhouse. 87 Neb. L. Rev. 630 (2009), 630-674.

DONEGAN, R., Bullying and cyberbullying: history, statistics, law, prevention and analysis, 3 The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications 33 (2012). 33-42.

ELLISON, L., AKDENIZ, Y., "Cyber-stalking: The Regulation of Harassment on the Internet", *Criminal Law Review* 29 (1998), 29-48.

GOODNO N. H., Cyberstalking, a new crime: evaluating the effectiveness of current state and federal laws, 72 Missouri Law Review 125 (2007), 125-197.

FUKUCHI, A., A balance of convenience: the use of burden-shifting devices in criminal cyberharassment law, 52 Boston College Law Review 289 (2011), 289-338.

HAYWARD, J., Anti-cyber bullying statutes: Threat to student free speech, 59 Clev. St. L. Rev. 85 (2011), 85-126.

KING, V., Constitutionality of Cyberbullying Laws: Keeping the Online Playground Safe for Both Teens and Free Speech., 63 Vand. L. Rev. 845 (2010), 845-884.

KRETZNER D. en HAZAN F. K., *Freedom of speech and the incitement against democracy*, Boston, Kluwer Law International, 2000, 285p.

LIDSKY, L. and GARCIA, A., How not to criminalize cyberbullying, 77 *Missouri Law Review* 693 (2012), 693-726.

MOY, J. Beyond the 'schoolhouse gates' and into the virtual playground: moderating student cyberbullying and cyberharassment after *Morse v. Frederick*, 37 *Hastings Const. L.Q.* 565 (2010), 565-590.

OTTENWELLER, C., Cyberbullying: The Interactive Playground Cries for a Clarification of the Communications Decency Act. 41 *Val. U. L. Rev.* 1285 (2007), 1285-1334.

SERVANCE R., Cyberbullying, cyber-harassment, and the conflict between school and the first amendment, 2003 *Wis. L. Rev.* 1213 (2003), 1213-1244.

THAW D., Criminalizing hacking, not dating: reconstructing the CFAA intent requirements, 103 *Journal of Criminal Law and Criminology* 907 (2013), 907-948.

TODD, D., A Case for Strengthening School District Jurisdiction to Punish Off-Campus Incidents of Cyberbullying, 40 *Ariz. St. L.J.* 257, 277 (2008), 257-287.

WHEELER T., Facebook fatalities: student, social networking, and the first amendment, 31 *Pace L. Rev.* 182 (2011), 182-227.

WHILLOCK, R. K., SLAYDEN, D., *Hate speech*, Californië, Thousand Oaks, 1995, 294p.

X., Vagaries of Vagueness: Rethinking the CFAA as a Problem of Private Nondelegation, 127 *Harv. L. Rev.* 751 (2013-2014), 751-772.

V. Eindwerken

VAN POUCKE, K., *Cybercrime: analyse en evaluatie van Belgische regelgeving*, Masterproef Criminologische Wetenschappen UGent, 2001-2002, 156p.

VAN RAEMDONCK, S., *Cyberbullying and the law: Examination of the legal framework of Belgium and the United States, and the utility of law in regulating cyberbullying*, Masterscriptie HUB, 2013-2014, 79p.

VI. Tijdschriften

AERTSEN, I. AND PETERS, T., “Mediation and restorative justice in Belgium”, *European Journal on Criminal Policy and Research* 1998, Afl. 6, 507–525.

BAEYENS, E., “Een vals profiel op facebook: de strafrechter “vindt niet leuk””, *T. Strafr.* 2012, afl. 5, 104-107.

BERAN, T. en LI, Q., The Relationship between Cyberbullying and School Bullying, *Journal of Student Wellbeing* 2007, afl 1(2), 15-33.

BORTELS, H. en HEYVAERT, P., “Het legaliteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof: een variërende intensiteit van de toetsing”, *TBP* 2011, afl. 6, 334-364.

BRADT, L. En BOUVERNE-DE BIE, M., “Herstelbemiddeling als sociaal werk-praktijk: Bemiddelaars in Vlaanderen aan het woord”, *Tijdschrift voor Herstelrecht* 2014, Afl. 3, 47-58.

BREWAEYS, E., “Van Gutenberg tot internet”, *T. Strafr.* 2011, afl. 6, 448-451.

BURSENS D., JONCKHEERE A. en MINCKE C., “Bemiddeling in strafzaken in België: Een blik op een gediversifieerde praktijk”, *Tijdschrift voor Herstelrecht* 2014, afl. 1, 13-28.

CLAES, E., “Het strafrechtelijk legaliteitsbeginsel en de rechtspraak van het Arbitragehof. Erosie van legaliteit?”, *TBP* 2006, afl. 8, 451-469.

CONINGS, C., “Reële valsheid vs. Virtuele valsheid”, *NJW* 2013, afl. 279, 238-243.

DE HERT, P., MILLEN, J. en GROENEN, A., “Het delict belaging in wetgeving en rechtspraak. Bijna tot redelijke proporties gebracht”, *T. Strafr.* 2008, afl. 1, 3-10.

DELBROUCK, I., “Openbare schennis van de goede zeden”, *Postal Memorialis* 2013, afl. 155, 27p.

DELBROUCK, I., “Aanranding van de eer of de goede naam van personen”, *Postal Memorialis* 2007, afl. 5, 53p.

DE PAUW, E., “Sociale controle in onlinegemeenschappen: een taak voor de overheid of volstaat zelfregulering?”, *Orde* 2012, afl. 49, 9-14.

DHONT, F., “Belaging”, *OSS* 2004, afl. 47, 147-166.

DREESEN, A. en PLETS, I., “Pestwetgeving. Kritische analyse van de belangrijkste wijzigingen”, *NJW* 2008, afl. 176, 98-114.

HUMBLET, P., “Schiet pestwet doel voorbij?”, *Jur.* 2003, afl. 77, 1 en 5.

JANSSENS, F., “Pleidooi voor een herstelrechtelijk jeugdsanctierecht”, *Orde* 2000, afl. 11, 35-38.

KERKHOFS, J. en VAN LINTHOUT, P., “Cybercriminaliteit doorgelicht”, *T. Strafr.* 2010, afl. 4, 179-199.

KEUSTERMANS, J.; MOLS, F. en DE MAERE, T., “Informaticacriminaliteit”, *OSS* 2010, afl. 63, 65-103.

KOWALSKI R., GIUMETTI G., SCHROEDER A. en LATTANNER M., Bullying in the Digital Age: A Critical Review and Meta-Analysis of Cyberbullying Research Among Youth, *Psychological Bulletin* 2014, Vol. 140, No. 4, 1073–1137.

LEMBRECHTS, L., “Cyberpesten: als de grenzen van de echte en de virtuele wereld vervagen”, *Panopt.* 2011, afl. 6, 21-35.

LEMMENS, K., “Misbruiken van de meningsvrijheid via internet: Is het recht Web 2.0-compatibel?”, *Orde* 2010, afl. 49, 15-22.

MAPLE, C. en LANG, R., “Vulnerability, Victims and Free Movement: The case of cyberstalking”, *New Journal of European Criminal Law* 2012, afl. 3, 208-221.

MORALES, M., “Cyberbullying”, *Journal of Consumer Health on the Internet* 2011, afl. 5, 406-419.

REYNEBEAU, M., “Happy slapping is rage geworden”, *De Standaard*, 25 maart 2006.

ROZIE J., “Beklaagde Alwetend. Over het criterium van de redelijke voorzienbaarheid als maatstaf van het lex certa-principe in strafzaken”, *RW* 2012-2013, afl. 21, 802-817.

SCOTTIAUX, S., “Het Arbitragehof herwaardeert de vrijheid van meningsuiting”, *RW* 2001-2002, afl. 6, 185-187.

STICCA, F. en PERREN, S., Is Cyberbullying Worse than Traditional Bullying? Examining the Differential Roles of Medium, Publicity, and Anonymity for the Perceived Severity of Bullying, *Journal of Youth and Adolescence* 2013, Vol. 42(5), 739–750p.

THEUNIS, J., “Toetsing aan de grondrechten door het Grondwettelijk Hof – Overzicht van rechtspraak 2010”, *TBP* 2012, afl. 1, 3-37.

VAN DER KELEN, D., “Wetgever herleidt strafmaat telefonische overlast, na arrest Grondwettelijk Hof”, *RABG* 2008, afl. 1, 69.

VANDENBERGHE, H., “Over pers aansprakelijkheid. De specifieke context”, *TPR* 2010, afl. 4, 1814-1827.

VANDEVELDE, M., “Belaging via telecommunicatie te zwaar bestraft”, *Juristenkrant* 2007, afl. 148, 20.

VANFRAECHEM I., “Herstelrecht in België: een stand van zaken”, *Tijdschrift voor Herstelrecht* 2011, Afl. 1, 54-62.

VERHELST, I., “De nieuwe pestwet legt de nadruk op preventie”, *Oriëntatie* 2007, afl. 8, 204-221.

VERHELST, I. en RAETS, S., “10 jaar pestwet: grensoverschrijdend of baanbrekend?”, *Oriëntatie* 2012, afl. 9, 236-256.

VERHELST, I., “Twee en een half jaar Pestwet: een analyse van de rechtspraak”, *Oriëntatie* 2005, afl. 2, 25-38.

VROMAN, F., “Stalking (belaging)”, *Postal Memorialis* 2013, 1-21.

X, “Filmpje van speelplaatsgevecht van geen happy slapping”, *Klasse* 2006, afl. 169, 9.

X, “Meisje (14) pleegt zelfmoord na aanhoudend cyberpesten”, *HLN*, 12 februari 2014.

VII. Online bronnen

Convention on Cybercrime, 23 november 2001, <http://conventions.coe.int>.

<http://www.cyberpesten.be/cyberpestensite/>.